

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Dětská opera na 1. stupni základní školy

Diplomová práce

Studijní program: M7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obor: 7503T047 – Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Autor práce: **Lenka Lengyelová**
Vedoucí práce: MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Lengyelová**
Osobní číslo: **P14000559**
Studijní program: **M7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obor: **Učitelství pro 1. stupeň základní školy**
Název tématu: **Dětská opera na 1. stupni základní školy**
Zadávací katedra: **Katedra primárního vzdělávání**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce si klade za cíl představit metodický postup nastudování dětské opery O dvanácti měsíčkách autorské dvojice Jaroslav Uhlíř, Zdeněk Svěrák s žáky 3. 5. ročníku 1. stupně základní školy v rámci běžných hodin hudební výchovy. Cílem je metodický postup vyhodnotit a opatřit vhodným doporučením. Východiskem pro tuto práci je vlastní pedagogická zkušenost.

Teoretická část se bude věnovat vymezení pojmů opera, dětská opera, hudební pohádka a umělá píseň. Budou shrnuty zásadní informace o autorech Jaroslavu Uhlířovi a Zdeňku Svěrákovi a jejich společné tvorbě pro děti. Bude popsán vývoj dětského hlasu této věkové kategorie a metody práce s dětským hlasem. Teoretická část se bude zabývat rozvojem rytmického cítění u dětí.

V praktické části bude představena příprava a nastudování dětské opery O dvanácti měsíčkách s žáky 3. 5. ročníku 1. stupně základní školy. Součástí práce bude reflexe vlastních metodických postupů a metodická doporučení k úspěšnému nastudování a realizaci této opery.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

TICHÁ, Alena. Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let. Vyd. 3. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0648-4.

TICHÁ, Alena. Hlasová výchova v dětském sboru prostřednictvím her a motivací. Praha: Národní informační a poradenské středisko pro kulturu, 2004. ISBN 80-7068-186-1.

VÁŇOVÁ, Hana. Průvodce učitele hudební výchovy tvořivou intonací. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7290-155-9.

LÝSEK, František. Vox liberorum: dětský hlas, výzkum jeho znaků a vývoje. Brno: Blok, 1976.

SYNEK, Jaromír. Didaktika hudební výchovy I. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. ISBN 80-244-0972-0.

AŠENBRENEROVÁ, Ivana. Opera pro děti. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně Ústí nad Labem, 2004. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-570-X.

JENČKOVÁ, Eva. Hudební pohádka. 4., upr. vyd. Hradec Králové: Tandem, 2014. Hudba v současné škole. ISBN 978-80-86901-29-9.

SVĚRÁK, Zdeněk a Jaroslav UHLÍŘ. Dětem. Ilustroval Vlasta BARÁNKOVÁ. Praha: Fragment, 2013. ISBN 978-80-253-1949-9.

ZENKL, Luděk. ABC hudebních forem. 4. vyd., (V Editio Bärenreiter Praha vyd. 1.). Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2006. ISBN 80-86385-33-7.

SMOLKA, Jaroslav, ed. Malá encyklopedie hudby. Praha: Supraphon, 1983.

Vedoucí diplomové práce:

MgA. Jana Konvalinková, Ph.D.

Katedra primárního vzdělávání

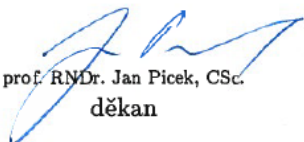
Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2017

Termín odevzdání diplomové práce:

1. května 2019

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Jana Johnová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 15. prosince 2017

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Ze srdce děkuji Mg.A Janě Konvalinkové Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za laskavý přístup, cenné rady, podporu a čas, který mi věnovala. Děkuji také velmi své rodině za to, že mi byla po celou dobu mého studia velkou oporou.

ANOTACE

Práce představuje metodický postup nastudování dětské opery O dvanácti měsíčkách autorů Jaroslava Uhlíře a Zdenka Svěráka se žáky 3. – 5. ročníku základní školy v podmínkách běžné výuky vzdělávacího oboru Hudební výchova.

Teoretická část se věnuje pojmu malotřídní škola, představuje blíže Základní školu Světlá pod Ještědem. Uvádí organizaci a složky hudební výchovy na prvním stupni základní školy. Charakterizuje specifika dítěte mladšího školního věku a věnuje se možnostem jeho hudebního rozvoje, práci s dětským hlasem, rozvoji intonačního a rytmického cítění. Zamýšlí se nad přínosem hudebně pohybových činností ve výuce a nad rozvojem hudebně dramatického projevu. V teoretické části je vymezen pojem opera a uvedeny rozdíly mezi operou pro děti a dětskou operou. Práce vyzdvihuje význam tvorby pro děti autorské dvojice Uhlíř-Svěrák a zejména se věnuje jejich dětským operám. V závěru se zaměřuje na význam pohádky v životě dítěte a seznamuje s obsahem a okolnostmi vzniku autorské adaptace pohádky O dvanácti měsíčkách od Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena.

Praktická část obsahuje metodické listy, které vedou k postupnému nastudování dětské opery O dvanácti měsíčkách. Součástí metodik jsou motivační aktivity, hry a názorná hlasová a rytmická cvičení směřující k rozvoji hudebních schopností a dovedností dítěte. Stěžejní částí metodických listů jsou náměty k nastudování jednotlivých částí dětské opery. Zvláštní kapitoly praktické části obsahují vhodná doporučení k inscenaci dětské opery na jevišti.

KLÍČOVÁ SLOVA

malotřídní škola, hudební výchova, hlasová výchova, intonační a rytmické cítění, hudebně pohybové činnosti, hudebně dramatický projev, opera, dětská opera, pohádka

ABSTRACT

The paper presents a methodical approach to the production of the opera *The Twelve Months* by Jaroslav Uhlíř and Zdeněk Svěrák with pupils of the 3rd - 5th grade of elementary school under the conditions of regular teaching of the music education.

The theoretical part deals with the concept of a small-class school, it introduces the elementary school Světlá pod Ještědem. It presents the organization and components of music education at primary school. It characterizes the specifics of a younger school age child and deals with the possibilities of their musical development, working with a child's voice, the development of intonation and rhythmic feeling. It considers the contribution of musical and physical activities in teaching and the development of musical dramatic expression. In the theoretical part the term opera is defined and the differences between opera for children and children's opera are mentioned. The paper highlights the importance of the work for children of the author team Uhlíř-Svěrák and in particular focuses on their children's operas. In the end it focuses on the meaning of fairy tale in the child's life and introduces the content and circumstances of the author's adaptation of the fairy tale *Twelve Months* by Božena Němcová and Karel Jaromír Erben.

The practical part contains methodical sheets, which lead to the gradual production of children's opera *The Twelve Months*. The methodologies include motivational activities, games and visual and rhythmic exercises aimed at developing the child's musical abilities and skills. The main parts of the methodological sheets are topics for the study of individual parts of children's opera. Special chapters of the practical part contain suitable recommendations for the staging of children's opera.

KEY WORDS

Small-class school, music education, voice education, intonation and rhythmic feeling, musical movement activities, musical dramatic expression, opera, children's opera, fairy tale

Obsah

ÚVOD	12
TEORETICKÁ ČÁST.....	14
1 Malotřídní škola	14
1.1 Vymezení pojmu malotřídní škola	14
1.1.1 Základní škola Světlá pod Ještědem.....	15
2 Charakteristika dítěte v mladším školním věku	17
2.1 Třetí až pátý ročník.....	18
2.1.1 Třetí ročník.....	18
2.1.2 Čtvrtý ročník	19
2.1.3 Pátý ročník.....	19
3 Hudební výchova na prvním stupni základní školy	20
3.1 Organizace hudební výchovy	20
3.2 Složky hudební výchovy	21
4 Hudební vývoj dítěte mladšího školního věku	23
4.1 Vývoj dětského hlasu v mladším školním věku	23
5 Hlasová výchova v hudební výchově.....	25
5.1 Hlasová hygiena	25
5.2 Složky hlasové výchovy	26
5.2.1 Držení těla	26
5.2.2 Dýchání	27
5.2.3 Tvoření tónu	28
5.2.4 Artikulace	29
6 Rozvoj intonace.....	30
6.1 Intonační schody.....	30

6.2	Fonogestika.....	31
6.3	Opěrné písně.....	32
7	Rozvoj rytmického cítění.....	38
8	Nácvik jednohlasé písně.....	40
9	Hudebně pohybové aktivity dětí mladšího školního věku.....	41
10	Hudebně dramatický projev.....	42
10.1	Dramatická výchova.....	42
10.2	Dramatizace písně.....	43
10.3	Hudební pohádka.....	44
11	Opera.....	45
11.1	Charakteristika opery.....	45
11.1.1	Hudební téma.....	45
11.1.2	Hudební motiv.....	46
11.2	Opera pro děti.....	46
11.2.1	Opera pro děti ve škole.....	47
11.2.2	Antonín Dvořák, Rusalka.....	47
11.3	Dětská opera.....	47
11.3.1	Dětská opera ve škole.....	49
11.3.2	Operka.....	50
12	Zdeněk Svěrák, Jaroslav Uhlíř.....	51
12.1	Zdeněk Svěrák.....	51
12.2	Jaroslav Uhlíř.....	52
12.3	Autorská spolupráce Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře.....	53
12.3.1	Operky.....	53
13	Pohádka.....	55

13.1	Vymezení pojmu pohádka	55
13.2	Božena Němcová, O dvanácti měsíčkách	56
13.2.1	Obsah pohádky	56
13.3	Karel Jaromír Erben, Víla pomocnice a dvanácte měsíců pomocných.....	57
PRAKTICKÁ ČÁST		58
ÚVOD		58
14	Dětská operka O dvanácti měsíčkách, metodické poznámky	60
14.1	Obsazení.....	60
14.3	Technické zázemí.....	61
14.2	Obrazy	61
14.2.1	První obraz	62
14.2.2	Druhý obraz.....	62
14.2.3	Třetí obraz	62
14.2.4	Čtvrtý obraz.....	63
14.2.5	Pátý obraz.....	63
14.2	Hudební hledisko	63
14.3	Dramatické hledisko	65
15	Metodická doporučení a podpůrné náměty pro práci s dětskou operou O dvanácti měsíčkách	66
15.1	Opera – metodický list č. 1	66
15.2	Projektový den – metodický list č. 2.....	72
15.3	Pohádka O dvanácti měsíčkách – metodický list č. 3	76
15.4	Nácvik dětské operky O dvanácti měsíčkách (úvod) – metodický list č. 4	80
15.5	Nácvik dětské operky (1. obraz) – metodický list č. 5.....	87
15.6	Nácvik dětské operky (1. a 2. obraz) – metodický list č. 6.....	92
15.7	Nácvik dětské operky (2. obraz) – metodický list č. 7.....	98

15.8	Nácvik dětské operky (2. a 3. obraz) – metodický list č. 8.....	107
15.9	Nácvik dětské operky (3. obraz) – metodický list č. 9.....	113
15.10	Nácvik dětské operky (4. obraz) - metodický list č. 10	122
15.11	Nácvik dětské operky (5. obraz) – metodický list č. 11.....	129
15.12	Příprava celé inscenace dětské operky – metodický list č. 12	134
16	Komentář k inscenaci dětské operky O dvanácti měsíčkách	137
	ZÁVĚR.....	140
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	143
	SEZNAM PŘÍLOH.....	147

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Fotografie ZŠ Světlá pod Ještědem

Obrázek 2: Intonační schody

Obrázek 3: Fonogestika

Obrázek 4: Fotografie inscenace dětské operky O dvanácti měsíčkách

Obrázek 5: Fotografie: Maruška, Holena, macecha

Obrázek 6: Fotografie: „Nebydlí tady náhodou dívenka mého gusta“

Obrázek 7: Fotografie: Maruška a dvanáct měsíčků

ÚVOD

Hudební výchova je možná někdy neprávem podceňována a považována za méně významný předmět v rámci školního vzdělávání a není jí věnována taková pozornost, jakou by si zcela jistě zasloužila. Tento pohled určitě mohou změnit sami hudebně vzdělaní pedagogové, kteří mohou svou lásku k hudbě a své poznatky a zkušenosti atraktivním způsobem předávat svým žákům. Cílem mé diplomové práce je poskytnout jeden z mnoha možných návodů, jak lze zpestřit výuku hudební výchovy na prvním stupni základní školy, jak lze zprostředkovat vhodnými aktivitami dětem prožitky, díky kterým mohou získat k hudbě pozitivní vztah a rozvíjet své hudební schopnosti a dovednosti. Práce si klade za cíl představit metodický postup nastudování dětské operky O dvanácti měsíčkách, jejímiž autory jsou hudební skladatel Jaroslav Uhlíř a textař Zdenek Svěrák, se žáky 3. – 5. ročníku základní školy v rámci běžných vyučovacích hodin hudební výchovy. Tuto metodiku jsem vytvořila na základě své vlastní pedagogické zkušenosti. Nápaditá hudba Jaroslava Uhlíře spolu s humornými texty Zdenka Svěráka jsou pro děti této věkové skupiny přitažlivé. Zároveň autoři v ničem děti nepodceňují, a tak předkládají v operce různé složitosti, se kterými se musí děti vyrovnat a to přispívá k rozvoji jejich hudebních dovedností.

Teoretická část této práce vymezuje pojem malotřídní škola a konkrétně seznamuje se Základní školou Světlá pod Ještědem. Zabývá se charakteristikou dítěte v mladším školním věku, jeho hudebním vývojem, rozvojem dětského hlasu a jeho hudebních schopností a dovedností. Práce se věnuje vzdělávacímu oboru Hudební výchova a jeho místu ve vzdělávacím procesu. Vyzdvihuje důležitost pohybových aktivit a rozvíjení hudebně dramatického projevu v rámci hudební výchovy. V samostatné kapitole definuje pojem opera a vysvětluje rozdíl mezi operou pro děti a dětskou operou. V této souvislosti přibližuje osobnosti Jaroslava Uhlíře a Zdenka Svěráka a jejich význam v tvorbě pro děti. V souvislosti s hlavním tématem této práce se teoretická část ve svém závěru zabývá pojmem pohádka a jejím významem ve vývoji dítěte. Konkrétně přibližuje obsah pohádky O dvanácti měsíčkách v autorských adaptacích Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena.

V praktické části jsou předloženy metodické listy, ve kterých jsou konkrétní doporučení a náměty pro nastudování dětské operky O dvanácti měsíčkách. Jsou zpracovány jako přípravy na vyučovací hodiny. Součástí jednotlivých metodických listů jsou motivační

aktivity a hry, hlasová a rytmická cvičení a navrhovaný postup pro nácvik jednotlivých částí operky. V praktické části práce jsou zároveň uvedeny konkrétní návrhy pro realizaci dětské operky na jevišti. V závěru metodických listů uvádím reflexi z vlastní pedagogické zkušenosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Malotřídní škola

1.1 Vymezení pojmu malotřídní škola

Malotřídní škola je neúplně organizovanou základní školou, která má pouze první stupeň, první až pátý ročník. O malotřídní škole se hovoří v případě, když jsou v rámci jedné třídy společně vzděláváni žáci dvou a více ročníků. Třídy jsou tedy věkově smíšené a nebývají příliš početné. Nejčastěji mají tyto školy dvě kmenové třídy, jsou dvoutřídní.

Malotřídní školy v České republice se nalézají v menších obcích do 1500 obyvatel (Trnková, aj. 2010, s. 68), kde se pro malý počet dětí musí některé ročníky spojovat do jedné třídy. Pro malé děti je výhodou, že mají školu v místě bydliště a nemusí se zpočátku dopravovat nikam dál. Malotřídky často bývají důležitým sociálně kulturním místem života celé obce. Oproti větším školám se zde snadněji budují přátelské vztahy mezi žáky a učiteli, ale bývá také bližší spolupráce mezi školou, rodiči a veřejností.

Pedagogická práce na malotřídních školách je velmi pestrá, avšak náročná organizačně i profesionálně (Trnková, aj. 2010, s. 180). Na pedagogy je kladeno více požadavků, které vyplývají z rolí, které musí ve škole zastávat, protože pedagogický sbor není velký. Především ale musí být učitel schopen vést tvořivě výuku ve věkově smíšené třídě, efektivně ji organizovat a zajistit, aby byl každý žák plně zapojen do vyučovacího procesu.

1.1.1 Základní škola Světlá pod Ještědem

Obrázek 1: ZŠ Světlá pod Ještědem

V praktické části bude pojednáno o pedagogické práci s dětmi, které navštěvují malotřídní základní školu ve Světlé pod Ještědem, proto o ní nyní několik slov.

Obec Světlá pod Ještědem, kterou si zamilovala a ve svých knihách proslavila česká spisovatelka Karolina Světlá (1830–1899), leží na jižní straně Ještědsko-kozákovského hřbetu. Žije v ní v současné době 954 stálých obyvatel (podle informací obecního úřadu ke dni 1. 1. 2019).

Škola se nachází uprostřed obce a je dobře dostupná dětem ze všech jejích osmi částí. Tradice školy sahá do 19. století. Jedná se o malotřídní školu s 1. – 5. ročníkem, která je dvoutřídní. Školu navštěvují z větší části žáci z obce, několik jich dojíždí z blízkého okolí. Pedagogický sbor tvoří ředitelka, dvě učitelky a dvě vychovatelky školní družiny, z nepedagogických pracovníků je to hospodářka, školník a kuchařka. Týmová práce je díky malému kolektivu velmi dobrá. A také spolupráce s rodiči a veřejností je založena na přátelských vztazích.

Děti jsou vedeny k samostatnosti, využívání vlastních vědomostí a mohou realizovat vlastní nápady. V rámci malotřídní školy je výrazně využívána skupinová práce a kooperativní učení. Výuka je propojována s praktickými zkušenostmi. Velký důraz je kladen na „třídní chvílky“. Každý může projevit svůj názor, své pocity a svěřit se v soukromí se svým problémem pedagogovi. Žádný podnět není zlehčován, ale pro každý se hledá řešení. Žáci jsou vedeni

ke vzájemné pomoci. Mají mezi sebou díky tomu velmi pěkné vztahy, starší jsou zvyklí pomáhat mladším spolužákům. Vztahy mezi žáky a pedagogy jsou založeny na vzájemné důvěře. To vše napomáhá rodinné atmosféře školy.

Děti přecházejí od šestého ročníku na druhý stupeň na jinou základní školu, někteří na víceleté gymnázium, kam musí dojíždět. Pro pedagogy je největší odměnou, když se i po letních prázdninách bývalí žáci pravidelně do školy vrací, sdílí s nimi své nové zážitky a dál se rádi zapojují do nejrůznějších akcí školy. Dveře jsou tady pro ně vždycky otevřené.

Spektrum nadání a schopností žáků je velice široké. Vynikají svou muzikálností a nadšením pro hudbu. Škola aktivně spolupracuje s obcí na různých kulturních akcích, pravidelně pořádá školní besídky, koncerty a divadelní představení pro rodiče a veřejnost. Zvláště velkému ohlasu se těší nastudování a realizace operek od Jaroslava Uhlíře a Zdeňka Svěráka, které děti mimo jiné uvedly na Podještědských divadelních slavnostech nebo s nimi potěšily obyvatele Domova důchodců v Českém Dubu.

Děti se také zapojily do iniciativy na záchranu varhan v barokním kostele sv. Mikuláše ve Světlé pod Ještědem. V roce 2017 škola uspořádala v kostele koncert, kterým byla celá sbírka na opravu světelských varhan úspěšně započata. A tak i díky skvělé spolupráci rodičů a široké veřejnosti již nyní oprava nástroje probíhá a v příštím roce se opět v kostele sv. Mikuláše varhany slavnostně rozezní.

Od roku 2017 škola úzce spolupracuje s Technickou univerzitou v Liberci na hudebních projektech, konkrétně s paní doktorkou Janou Konvalinkovou z Katedry primárního vzdělávání a panem Christopherem Muffettem, M.A. z Katedry anglického jazyka Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické. Děti účinkovaly a zpívaly společně s pěveckým sborem Pedagogické fakulty TUL a sborem Univerzity třetího věku Aurea Rosa na vánočních koncertech v kostele sv. Antonína v Liberci (*English Christmas Concert*, ročník 2017 a 2018) a také byly přizvány k hudebnímu projektu k 100. výročí vzniku Československa *Temné časy krásných míst* 25. září 2018, který rovněž proběhl v kostele sv. Antonína v Liberci. Na těchto koncertech s pěveckými sbory Technické univerzity v Liberci účinkují nejen současní žáci Základní školy Světlá pod Ještědem, ale v hojném počtu i její žáci bývalí. Velmi milá a obohacující spolupráce pokračuje i nadále a děti se již velmi těší na další koncerty, které paní doktorka Konvalinková připravuje.

2 Charakteristika dítěte v mladším školním věku

Praktická část se bude věnovat práci s dětmi na prvním stupni základní školy, konkrétně se žáky třetího, čtvrtého a pátého ročníku, je tedy vhodné zamyslet se nad charakteristikou tohoto období lidského života.

Dítě, které dovršilo věku šesti let a projevuje přiměřenou úroveň školní zralosti a způsobilost, zahajuje školní docházku (Kiryková 2012). Se zahájením školní docházky přichází do života dítěte mnoho změn, které s sebou přinášejí nové požadavky, které jsou na něj v souvislosti se vzděláváním kladeny. Režim školního dne je něčím zcela novým, než na co bylo doposud zvyklé. Mohlo si dosud spontánně hrát, volit činnosti a odpočívat téměř vždy, jak potřebovalo. Nyní se od dítěte očekává, že se bude umět potřebnou dobu aktivně soustředit na výuku, že vydrží sedět na židli v lavici a že bude dodržovat daná pravidla chování. Je důležité, aby bylo s nástupem do školy dítě pozitivně motivované, aby se do školy těšilo a získalo ke spolužákům i ke svému učiteli hezký vztah. Má nové role, stává se z něho žák a spolužák. Pro úspěšný vstup dítěte do školního procesu má proto velký význam citová a společenská atmosféra ve třídě a osobnost učitele (Langmeier, aj. 2013, s. 117).

Jako mladší školní věk označujeme dobu od 6 – 7 let, kdy dítě vstupuje do školy, do 11 – 12 let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy (Langmeier, aj. 2013, s. 117). Protože je toto období dlouhé a je významný rozdíl mezi dítětem na začátku školní docházky a dítětem jedenáctiletým, Matějček (2007, s. 57) se přiklání k dělení tohoto období na dva úseky, na mladší školní věk od 6 do 8 let, který odpovídá prvním dvěma třídám základní školy a střední školní věk od 9 do 11 let, do kterého spadají děti ze třetího až pátého ročníku.

Z psychologického hlediska je celé toto období možné označit jako období střízlivého realismu (Langmeier, aj. 2013, s. 118). Dítě se zajímá o svět kolem sebe, jaký skutečně je. Proto rádo experimentuje a zkoumá, jak v něm věci fungují. Jeho myšlení se váže na realitu, dokáže vycházet z vlastních zkušeností. Je těmto podnětům zcela otevřený. Přitahují ho nové poznatky. Má poměrně širokou škálu zájmových aktivit. Už v mladším školním věku se tyto zájmy u některých dětí vyhraňují a specifikují. Projevuje se u nich zájem o hudbu, o výtvarné činnosti, o konkrétní sportovní odvětví, o tanec, přírodu, techniku apod. Dítě je přitahováno činnostmi, které mají praktický smysl, reálný výstup – tedy pracovní činnosti. Chlapci rádi opravují, modelují, konstruují; děvčata šijí, pletou, vaří (Bláhová 1996, s. 14). Významným

rysem dětí tohoto věkového období je soutěživost. Vítají možnost závodění, porovnávání svých schopností s druhými, zajímá je výsledek hry.

Dítě si v tomto věku snadno zvyká na nové učební metody. Zdokonaluje se jeho řeč a rozvíjí se slovní zásoba. Paměť se zlepšuje, dítě si nejlépe zapamatuje konkrétní zkušenosti ze situací, které na něj měly emoční účinek. Proto by měla být výuka zážitková, spojená s nějakým prožitkem. Získané informace se dítěti lépe vybavují.

Je to také doba, kdy děti začínají vytvářet pevnější přátelské vztahy, sdílí spolu své zájmy a koníčky, uvědomují si kolektivní soudržnost. Dokáží být empatické, poskytnout kamarádovi oporu a pomoc. Zároveň si již dítě začíná stále více uvědomovat, že lidé kolem něho mají různé názory a motivy svého chování a učí se je respektovat a chápat, že ten druhý může věc vidět a chápat jinak než on.

2.1 Třetí až pátý ročník

Pro účely této práce je nyní vhodné zaměřit se podrobněji na žáky třetího až pátého ročníku. Podle Matějčka (2007, s. 57) je střední školní věk sám o sobě velkou vývojovou etapou, i když na první pohled klidnou a vyrovnanou.

2.1.1 Třetí ročník

V tomto období se v daleko větší míře začíná projevovat u dětí samostatné myšlení. Dokáží zaujmout k dění ve škole a k lidem kolem sebe vlastní postoj, často i kritický. Třída se začíná diferenciovat a děti vyhraňovat.

Na malotřídní škole, kterou navštěvují děti, o kterých bude pojednáno v praktické části této práce, je přechod do třetí ročníku velkou změnou. Děti odcházejí ze své kmenové třídy, která zahrnovala první a druhý ročník, a stávají se součástí nového a většího kolektivu, který je složen z dětí třetího až pátého ročníku. Děti se spolu díky prostředí malotřídky znají, přesto je pro ně tato změna významná. Získávají novou třídní učitelku, musí si zvyknout na jiný styl práce. Zde je třeba vyzdvihnout fakt, že starší spolužáci jsou na příchod nových dětí připravováni a vedeni k tomu, aby byli těmto dětem pomocí a oporou. Tento přechod probíhá u většiny dětí bez větších problémů, v novém kolektivu si rychle zvykají a většinou si považují toho, že nyní patří k těm „starším“.

2.1.2 Čtvrtý ročník

Ve čtvrtém ročníku můžeme hovořit o rozmanitém společenství dětí. Lze již vnímat větší rozdíly mezi chlapci a dívkami a jejich projevy. Odráží se to v odlišných zájmech i v chování. Většinou si hrají odděleně. Je možné pozorovat vytváření stabilnější přátelství, která vznikají a přetrvávají na základě vzájemné přitažlivosti individualit a společného sdílení zájmů a koníčků (Kiryková 2012). Mezi dětmi se projevuje ve větší míře empatie. Upevňuje se vědomí sounáležitosti a příslušnosti k třídnímu kolektivu.

V rámci malotřídní školy zde ještě přistupuje důležitý specifický rys, totiž příslušnost nejen ke kolektivu čtvrtého ročníku, ale také k dětem třetího a pátého, s nimiž tvoří jednu třídu. Proto zde lze sledovat kamarádství a vztahy napříč ročníky, které jsou pro děti jistě velkým přínosem.

2.1.3 Pátý ročník

Pátá třída je jakýmsi „meziobdobím“, spojujícím končící období dětství s nastávajícím obdobím dospívání (Kiryková 2012). Můžeme zde sledovat různost vývoje mezi jednotlivými dětmi. Počíná období puberty, která se projevuje tělesnými změnami, rozdílně u dívek a chlapců. Děti mnohem významněji inklinují k třídnímu kolektivu. Uvědomují si také nadcházející změnu, totiž přechod na druhý stupeň mezi starší žáky.

Když se na tuto problematiku podíváme z pohledu již zmíněné malotřídní školy, znamená to pro děti odchod z prostředí, kde zahájily svou školní docházku a ve kterém doposud prožily vše, co má se školou spojitost. Čeká je přechod na mnohem větší školu, budou dojíždět do jiné obce. O to víc lze pozorovat, jak se mezi nimi upevňují vztahy a jak se společně připravují na tuto pro ně velmi zásadní změnu. Hledají oporu jeden v druhém. Na druhou stranu jsou po tento rok nejstarším ročníkem ve škole, prvňáčci k nim vzhlíží jako ke svým vzorům. A oni si toto privilegium nejstarších uvědomují a užívají. Je velmi vhodné svěřovat jim odpovědné úkoly, dávat jim možnost, aby se spolupodíleli v nejrůznějších oblastech činnosti školy. Práce s nimi bývá díky tomu velmi tvořivá a obohacující.

3 Hudební výchova na prvním stupni základní školy

Ve svých počátcích nesla hudební výchova na školách označení *zpěv*. Daniel (2010, s. 12) uvádí, že to přesně vystihovalo i obsah předmětu, neboť hudební výchova až zhruba do konce minulého století byla čistě vokální a nic jiného kromě zpívání neobsahovala. Až postupně se náplň hudební výchovy zvětšovala, zpočátku o hudební nauku a hlasový a intonační výcvik, ve druhé polovině 20. století se pedagogové začali věnovat poslechovým činnostem a posléze v sedmdesátých letech přibyla do výuky instrumentální složka, improvizace a hudebně pohybové činnosti. Všechny tyto složky by měla současná výuka hudební výchovy obsahovat.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání upravuje výuku hudební výchovy ve vzdělávací oblasti Umění a kultura. Hudební výchova vede žáka prostřednictvím vokálních, instrumentálních, hudebně pohybových a poslechových činností k porozumění hudebnímu umění, k aktivnímu vnímání hudby a zpěvu a jejich využívání jako svébytného prostředku komunikace. V etapě základního vzdělávání se tyto hudební činnosti stávají v rovině produkce, recepce a reflexe obsahovými doménami hudební výchovy (RVP ZV 2017).

Hudební výchova má své důležité místo v celkovém rozvoji dětí. Nelze ji vnímat jako okrajový a nedůležitý vyučovací předmět. Patří jí právem plná pozornost a rovnocenné postavení s ostatními vzdělávacími obory. Vždyť v jejím rámci je u dětí rozvíjen hlas, sluch, představivost, paměť, motorika i pohybové dovednosti. Cílem každého hudebního pedagoga by mělo být to, aby se děti na výuku hudební výchovy těšily, aby při hudebních aktivitách prožívaly radost, aby je hudba pozitivně formovala a přinášela jim umělecké zážitky. Učitel by měl být dobrým hudebníkem i pedagogem, aby naučil děti správně zpívat, zprostředkoval jim hru na hudební nástroje a poslechovými činnostmi je naučil pozorně vnímat hudbu různých období a žánrů.

3.1 Organizace hudební výchovy

Pokud nemá ve škole učitel k dispozici speciální učebnu hudební výchovy, což je zejména případ prvního stupně základní školy, měla by být pro tento vzdělávací obor některá z klasických tříd přizpůsobena. Rozvrh jednotlivých ročníků by pak měl být uzpůsoben tak, aby byla tato třída pro hodiny hudební výchovy přístupná. Protože cílem je, aby se děti

uvolnily a mohly se tvůrčím způsobem rozvíjet, není vhodné vyučovat tento předmět v lavicích před tabulí. Proto by měla být pro hudební výchovu zvolena třída, kde je dostatečný prostor pro pohyb dětí i pohodlné místo pro relaxaci, nejlépe na koberci. Musí zde být místo pro klavír a ostatní hudební nástroje a dobře přístupné pomůcky, které se v hodinách využívají.

3.2 Složky hudební výchovy

V hodinách hudební výchovy by měly být pravidelně zařazovány a rozvíjeny všechny její složky. Tedy hlasový výcvik, intonace, rytmus, hudební nauka, hra na hudební nástroje, improvizace, hudebně pohybová výchova a poslechové činnosti spojené s poznatky z dějin hudby. Tyto složky by spolu měly blízce souviset a navazovat na sebe. Jedním z důvodů je, aby si každé dítě našlo svoji roli, aktivity, ve kterých se bude cítit dobře, ale přesto se bude spontánně rozvíjet i v těch ostatních.

Příjemným obohacením hodin je i relaxace, prvky muzikoterapie a arteterapie a samozřejmě i dramatická hra (Šimanovský aj. 2000, s. 31).

Hodinu hudební výchovy je vhodné zahájit motivací, která děti naladí na nadcházející činnosti. Může to být hra či tanec nebo jiné pohybové aktivity, které vyvolají v dětech radost a dobrou náladu, protože hudební výchova by měla dětem poskytnout i odreagování a oddech uprostřed školního dne. Dítě je touto formou spontánně vtaženo do hry, skrze vlastní prožitek poznává samo sebe.

Po úvodní motivační činnosti pokračuje hlasová výchova, při které si děti osvojují správný postoj při zpěvu, učí se pracovat s dechem a prostřednictvím jednotlivých hlasových cvičení se učí správně tvořit tón. Dále se zařazují aktivity vhodné pro rozvoj intonace a rytmu. Jednotlivým činnostem se věnujeme tvořivě, pokaždé jinak, 3-5 minut (Šimanovský aj. 2000, s. 32). V další části hodiny následuje osvojení nové látky, například nácvik nové písně, práce s ní nebo poslechové činnosti.

Do hodin hudební výchovy je vítané také často zařazovat hru na hudební nástroje, děti mohou vytvořit orchestr. Zde se mohou hudebně vyjadřovat i jiným způsobem než pouze zpěvem. Oblíbeným nástrojem je flétna, lze využít i keyboard, zvonkohry, rytmické nástroje

a samozřejmě v neposlední řadě hru dětí, které se učí hrát na hudební nástroj na základní umělecké škole.

Dalším zpestřením hodiny je tanec a hudebně pohybové činnosti. Děti mohou tancem doprovázet lidové písničky, lze je seznamovat s historickými tanci. Neměla by se v tomto ohledu opomíjet ani populární hudba a možnost dětí ji pohybově vyjadřovat.

Zajímavou složkou hodiny hudební výchovy může být dramatizace textu písně nebo mimohudebního obsahu skladby. Je vhodné zamyslet se nad výběrem takové písně či skladby, jejichž téma děti osloví a lze ho zajímavě ztvárnit. Je to tvořivá činnost, která děti vede i ke vzájemnému porozumění a respektu.

Nedílnou součástí výuky by měl být poslech hudby. Pedagog tvořivým a zajímavým způsobem v dětem vzbuzuje zájem o klasickou hudbu. Aby byl poslech atraktivně zprostředkován, je vhodné zařazovat do poslechových činností mezipředmětové vztahy a na hudební dílo tak nahlížet i z jiných perspektiv. Poslech by měl být vždy propojen s nějakým prožitkem, který pomůže dětem hudbu lépe vnímat a pochopit. Při výběru skladby je nutné řídit se určitými hledisky. Daniel (2010, s. 83) uvádí důležitost hlediska uměleckého, protože dílo má na děti působit esteticky, hlediska didaktického, neboť má děti zároveň něco naučit a třetím podstatným hlediskem je zásada přiměřenosti skladby konkrétnímu věku dítěte.

Složkou, která hodiny hudební výchovy obohatí, je relaxace. Zpívat ani poslouchat hudbu nelze s větším napětím v těle. Zvládnout techniku uvolnění je základem pro to, abychom dobře zpívali, poslouchali a vnímali hudbu nebo konali jakoukoli tvůrčí činnost. U dětí můžeme opakovanou relaxací vytvořit cenný návyk, totiž schopnost zbavovat se napětí z jiných hodin, z domova apod. (Šimanovský aj. 2000, s. 34). Pravidelné zařazování relaxačních činností vede k příjemné náladě ve třídě. Tyto však aktivity musí provádět pedagog, který je v této oblasti dostatečně vzdělaný a má zkušenosti.

Nedílnou součástí výuky by měla být i příprava na koncerty či jiná hudební vystoupení dětí. Pro děti je to velká motivace a radostný zážitek. Cílem je zapojit v každém případě všechny děti, pro každého najít jeho roli, ve které se bude cítit užitečný.

4 Hudební vývoj dítěte mladšího školního věku

Hudební vývoj je proces utváření poměrně stálých a nezvratných změn v psychických strukturách a funkcích jedince, který je závislý na jeho osobní vybavenosti, komunikaci s hudebním prostředím, na intenzitě a kvalitě hudebně výchovných podnětů (Sedlák aj. 2013, s. 355). Počátek školní docházky znamená pro dítě také díky soustavné výuce hudební výchovy významný okamžik v jeho hudebním vývoji. Odborné pedagogické hudební působení se velmi pozitivně odráží také v celém rozvoji dětské osobnosti. Úlohou hudební výchovy je rozvíjet hudební schopnosti dítěte a formovat ho v jeho hudebních dovednostech. Na prvním stupni základní školy je vhodné komplexně rozvíjet dovednosti sluchové, rytmické, pěvecké, intonační, nástrojové, hudebně pohybové, hudebně tvořivé a poslechové (Sedlák aj. 2013, s. 78). Ty lze zdokonalovat hudebními aktivitami.

V tomto období je velmi důležité podporovat u dětí rozvoj fantazie, působit na jejich představivost a rozvíjet jejich hudební tvořivost. K tomu potřebují dostatek volnosti, podnětné prostředí a zkušené vedení. Hudební pedagog by měl dát spontánnímu tvoření pravidla a vést děti k hudebním poznatkům prostřednictvím her a vhodně zvolených aktivit s přiměřenou náročností, které vedou k rozvoji jejich hudební tvořivosti. Zábavné činnosti a hry, které rozvíjejí hudební dovednosti dětí, by měly být pro děti atraktivní, měly by využívat jejich představivost a spontánnost, odbourávat zábrany, které děti mohou mít, a tak provázet malé zpěváky cestou za objevováním vlastního hlasu.

V prvním ročníku si již dítě dokáže pamatovat jednoduchou melodii a později si ji vybavit a zopakovat nový hudební motiv. Díky rozvoji jemné motoriky, kdy se stále zdokonaluje souhra zrakového vnímání a pohybů ruky a svalstva prstů, je dítě schopno učit se hrát na hudební nástroj. Správně vedenou pěveckou výchovou dochází k významnému rozšiřování hlasového rozsahu dítěte.

4.1 Vývoj dětského hlasu v mladším školním věku

Zdravý a rozezpívaný hlas dítěte má jasný a zvonivý zvuk, s věkem sílí a získává barevnost. Tichá (2014 s. 21) uvádí, že se mezi dětmi na prvním stupni můžeme setkat s dětskými soprány a alty. Rozsah dětských sopránů se pohybuje mezi $d^1 - a^2$, rozsah dětských altů mezi $a - d^2$. Přičemž rozsah hlasu se samozřejmě odvíjí od věku, pěveckých zkušeností dítěte

i od jeho tělesných a psychických dispozic. Orientační rozsah dětského hlasu s ohledem na jednotlivá věková období uvádí Tichá (2014, s. 21) takto:

kojenci a děti do tří let:	g^1-c^2
předškolní věk:	f^1-e^2
mladší školní věk:	c^1-f^2
10 let až puberta:	$a-a^2$

V tomto dělení se počítá s předpokladem, že mají děti pěvecké zkušenosti a jsou správně vedené.

Prokeš (2009, s. 41) rozděluje dětský hlas s ohledem na odlišnosti chlapců a dívek:

	děvčata	chlapci
6 let:	d^1-h^1	c^1-a^1
7 let:	c^1-c^2	c^1-h^1
8 let:	c^1-d^2	c^1-c^2
9 let:	c^1-d^2	$h-c^2$
10 let:	c^1-e^2	$h-d^2$
11 let:	c^1-f^2	$a-e^2$
12–14 let:	$h-f^2$	$a-e^2$

5 Hlasová výchova v hudební výchově

Každý má dar zpívat. Každý lidský hlas v sobě skrývá značné předpoklady. Aby se mohly plně prosadit, je třeba nebránit přirozenému hlasovému projevu, ale procvičovat hlas v plném rozsahu a znění (Tichá 2014, s. 11).

Hlasová výchova má v rámci výuky hudební výchovy důležité místo. Cílem je naučit děti správným pěveckým návykům a užívání hlasu tak, aby se hlas zdravě vyvíjel a aby pro ně byl zpěv oblíbenou činností a uměleckým prožitkem. Učitel sám by měl být dobrým zpěvákem, aby byl dětem příkladem, vedl je ke správnému zvládnutí hlasové techniky, napravoval nezpěvnost a zároveň je chránil před poškozením hlasu. Neodborné vedení a špatný pěvecký vzor může mít za následek nesprávný a narušený vývoj hlasu. Nejčastějším nebezpečím u dětí je hlasitý a silný zpěv v nízkých polohách a v malém hlasovém rozsahu.

Zpěv je nejpřirozenějším hudebním projevem. Správné používání zpěvního hlasu zároveň ovlivňuje i kvalitu hlasu mluvního. Hlasová výchova by měla být součástí každé hudební výchovy. Měla by být zaměřena na správné dýchání, na správné tvoření tónu, na správnou výslovnost a postupné rozšiřování hlasového rozsahu. Již od samotného začátku se musí pečlivě dbát na rozvíjení správných návyků a dovedností.

V mladším školním věku je nejlépe pěveckou výchovu realizovat prostřednictvím her a zajímavých motivací, kdy je každé dítě spontánně zapojeno a nenásilným způsobem vedeno k osvojení základních a správných pěveckých návyků.

5.1 Hlasová hygiena

Cílem hlasové výchovy je zpěvní hlas kvalitně a zdravě rozvíjet. Je nutné dbát na dodržování zásad, které zabraňují nesprávnému užívání hlasu a tím jeho poškození a poruchám. Pedagog by si měl včas povšimnout, že hlas dítěte není zcela v pořádku a doporučit další postup, například hlasový klid či přímo konzultaci s foniatrem.

Zpívání by mělo probíhat v příjemné, uvolněné a radostné atmosféře. Děti je vhodné již na začátku vhodně namotivovat pro následující činnosti. I prostředí má důležitou roli, v učebně musí být možnost větrat, neměla by být přetopená. Nemělo by se podcenit pečlivé rozezpívání. Učitel vede zpěváky k tomu, aby svůj hlas nepřetěžovali, zařazuje mezi zpěv

pravidelné přestávky na odpočinek. Důležitý je výběr repertoáru, který je přiměřený věku a hlasových možnostem dětí.

Velkou pozornost je nutné věnovat tomu, aby děti nezpívaly indisponované, nachlazené nebo unavené. Rizikovým je období dospívání, kdy nastává mutace. Jedná se fázi ve vývoji dítěte, kdy se s hlasem musí pracovat zvláště velmi obezřetně. Zpěv v období mutace není nutno zakazovat. Zpěv pod vedením zkušeného pedagoga je pro mutující hlas prospěšný. Opatrné zpívání během mutace napomáhá k posilování hrtanového svalstva (Prokeš 2009, s. 44). Je ale třeba vždy zohledňovat konkrétní situaci daného zpěváka.

Pro správný vývoj hlasového ústrojí má pozitivní význam dostatečný spánek a odpočinek, vyvážená a pestrá strava i pohyb nebo otužování. Před pěveckým výkonem je vhodné se vyvarovat příliš chlazeným nápojům či zmrzlině, neprospívají ani oříšky, chipsy a kořeněná jídla.

5.2 Složky hlasové výchovy

5.2.1 Držení těla

Správné držení těla při zpěvu je důležitým předpokladem správného dýchání a tedy i správného používání hlasu. Zpívat mohou děti ve stoji, v sedu nebo kleku. V každém z případů je nutné dbát na držení těla. Pro děti by se mělo stát správné držení těla něčím přirozeným. Napomáhají tomu průpravné cviky, které zároveň podporují i správné dýchání. Cvičení by měla být pro děti zajímavá a měla by vést k tomu, aby si postupně správné držení těla osvojily jako něco samozřejmého.

Při nácviku držení těla je nejprve vhodné, aby se děti zcela uvolnily. Nejlépe se ramena a šíje uvolní v předklonu, kdy se trup od pasu bezvládně vyvěsí, kolena jsou mírně pokrčena, váha těla plně spočívá na obou chodidlech. Ramena a hlava visí směrem dolů. Trup se kýve do stran, ruce se volně od ramen komíhají ze strany na stranu. U toho děti pravidelně dýchají, cítí prodloužení v oblasti zátylku. Nesmí předsouvat bradu. Poté se zvolna obrátel po obratli vrací do vzpřímené polohy. Hlava se rovná jako poslední. Jde až do mírného záklonu a poté se vrací uvolněná do vzpřímené polohy, v tuto chvíli lehce zasunou bradu.

Při pěveckém postoji se držení těla buduje od chodidel. Jak uvádí Tichá (2014, s. 78), chodidla jsou plně opřená, jako by vrůstala do podložky, nohy jsou mírně rozkročeny, váha těla je rozložena do obou nohou. Ramena jsou uvolněná, ruce spuštěny volně podél těla. Hlava je vzpřímená. Pěveckého postoje se nejčastěji využívá při rozezpívání nebo interpretaci písní.

Při pěveckém sedu sedí malí zpěváci na okraji židle tak, aby byla chodidla celou ploškou opřena o zem. Tělo je vzpřímené, ramena jsou uvolněná a směřují dolů, ruce leží volně v klíně. Hlava má pocit mírné opory v zátylku. Nejčastěji zpěváci sedí při nácviku písně.

Klek na patách je další možností. Při aktivitách s dětmi na koberci je tato forma nejlepší a nejpohotovější. Kolena jsou mírně roztažená, tím se zpevní podbřišek a napřímí záda. Takto je také uvolněno brániční dýchání.

5.2.2 Dýchání

Správné dýchání je základem kvality tvořeného tónu. Cílem je naučit děti dech ovládat a hospodárně využívat (Synek 2004, s. 7). Dýchání se rozlišuje brániční, hrudní a podklíčkové. Děti by měly být vedeny ke klidnému a prohloubenému dechu za pomoci bránice. Při zpěvu je nejvhodnější spojovat hrudní a brániční dýchání. Toto dýchání umožňuje lepší okysličení krve a šetří srdeční sval (Kulhánková 2000, s. 20). Musí být dostatečně klidné a uvolněné, snižuje tak napětí v těle a může pozitivně zapůsobit i na lidskou psychiku. K průpravě pěveckého dechu napomáhají rozmanité hry, kterou vedou děti k jeho uvědomění a správnému užívání. Nácvik dechu probíhá nejlépe zpočátku v poloze na zádech s pokrčenými koleny, kdy se tělo nejsnáze uvolní, a děti mohou s rukou na břicho vnímat dechové fáze.

Tichá (2014, s. 91) navrhuje následující nácvik, při kterém děti leží na zádech, mají zavřené oči a ruce položené na břicho:

- výdech,
- pauza po výdechu,
- spontánní nádech,
- malá chvilka klidu,
- výdech.

Celý dechový cyklus by měl být plynulý. Aktivitu může podpořit tichá, klidná hudba. Je nutné dávat pozor na to, aby nezvedaly ramena a měly uvolněnou tvář. Vnímají, jak se jim zvedá a klesá břicho.

Dechová cvičení by také měla probíhat zábavnou formou a měla by být co nejrozmanitější, aby nedocházelo ke stereotypům.

Při sborovém zpívání je nutné věnovat se také nácviku střídavého nádechu. V pasážích s dlouhými vázanými tóny nesmí vzniknout pauza, proto se děti nenadechují současně na stejném místě, ale po domluvě každé na jiném.

5.2.3 Tvoření tónu

Tón vzniká pravidelným chvěním hlasivek aktivovaných výdechovým sloupcem vzduchu a dále se dotváří v rezonančních orgánech (rezonance hrudní a hlavová) a artikulačním ústrojí (mluvidla) (Synek 2004, s. 9). Dětský zpěvní hlas se zdravě vyvíjí, pokud je tón rozezněn hlavovou rezonancí. Hlas je potom jasný a zvonivý. Tichá (2014, s. 114, 118) uvádí, že při rezonanci do tzv. masky zní hlas v předních prostorách hlavy. Hlas směřuje vrchním obloukem přes čelo, kořen nosu a líce. Při rezonanci do tzv. kopule jsou rozezněny zadní prostory hlavy nad hrtanem. Hlas získává příjemnou barvu a měkkost, je sytější.

K vytvoření hlavového tónu napomáhá brumendo, kdy se rozezní maska a čelo, hry se zvuky (bzučení, mňoukání, kukání apod.) nebo zpěv na vokály *u*, *o*. K navození hlavového tónu je vhodné zpívat slabě a lehce a ve vyšší poloze. Hlasová cvičení je vhodné volit zpočátku se sestupnou melodií. Postupně se nechá hlas rozeznít. Nácvik hlavového tónu by měl být součástí každého rozezpívání.

Tón musí být nasazen lehce, jedná se o tzv. měkký začátek. Je důležitý klidný výdech a nádech a nechat hlasivky plynule rozeznít. Tón je opřený o dech, čelist je volná a hrdlo uvolněné. Nacvičuje se např. pomocí slabik *mji*, *bje*, *vju*, *mňa* apod. Oproti tomu tvrdý začátek je projevem nesprávné hlasové techniky, jde o tvrdý náraz dechu do hlasivek. Může vést až k poškození hlasu. Dalším typem nesprávného hlasového začátku je dyšné nasazení a najíždění na tón. Je proto nutné věnovat nácviku měkkého nasazení tónu a odstranění chyb velkou pozornost.

5.2.4 Artikulace

Správná a zřetelná výslovnost pěvecký výkon významně ovlivňuje a je důležitou součástí výuky zpěvu. Vokál (samohláska) je nositelem tónu. Nutným předpokladem je nácvik otvírání úst (Daniel 2010, s. 18). U dětí se musí rozvíjet pocit uvolněné čelisti, které vede k následnému uvolnění hrdla. Při nesprávném otvírání úst se zužuje nadhrtanový prostor, hlas je plochý, bez barvy a jasů. (Tichá 2014, s. 124). Snahou je navodit a nacvičit měkkou pohyblivost dolní čelisti a pocit uvolnění v oblasti kořene jazyka.

Správná výslovnost je závislá i na způsobu tvarování rtů při zpěvu. Tomu napomohou aktivity na uvolňování mluvidel, jako jsou jazykolamy nebo hlasová cvičení v rychlém tempu.

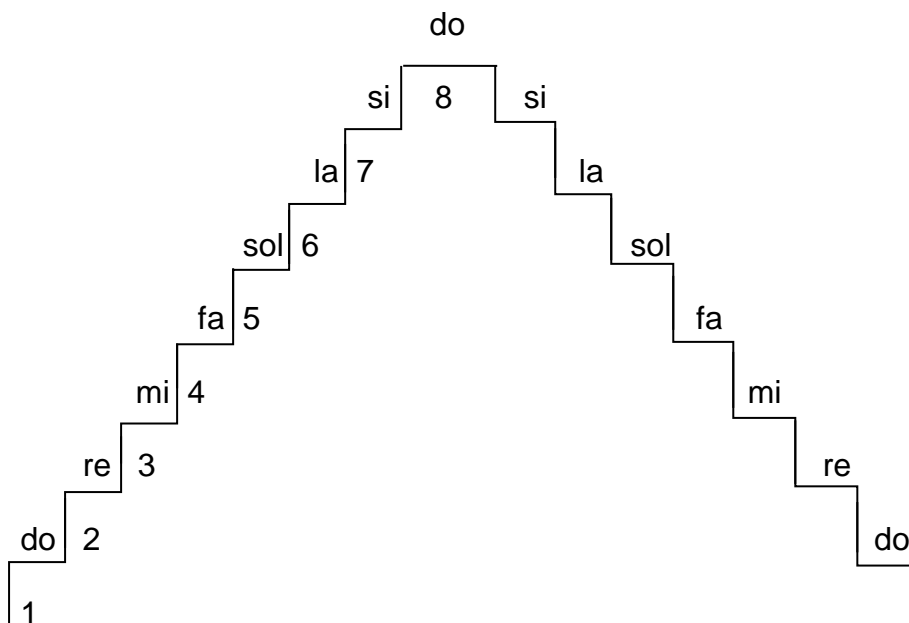
Je také potřeba se zaměřit na to, jak znějí jednotlivé samohlásky. Každá se tvoří v jiné části ústní dutiny a při zpěvu by zněl hlas nevyváženě a těžko by se tóny mezi sebou vázaly v legatu. Vokály *u*, *o* se tvoří vzadu, mají tmavší zabarvení, vokály *i*, *e* jsou tvořeny vpředu a zní světleji, vokál *a* je neutrální. Jejich zvuk je nutné nácvikem vyrovnávat a tím hlas barevně sjednocovat. Zpočátku je lepší je vyrovnávat zpěvem lehce na jednom tónu bez konsonant a přelévat vokály z jednoho na druhý, postupně přidáváme konsonanty (*m*, *n*, *j*, *ň*).

6 Rozvoj intonace

Čistý zpěv je podmíněn nejen správným tvořením zpěvního hlasu, ale i rozvinutými hudebními schopnostmi (Tichá 2014, s. 22). Mezi tyto schopnosti lze zařadit hudební sluch, hudební paměť, hudební představivost, rytmické a tonální cítění.

6.1 Intonační schody

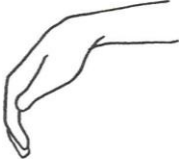

Nejprve se děti prostřednictvím hudebních aktivit učí rozeznávat nízké a vysoké tóny, poznávají, který tón je vyšší, který je nižší a které jsou stejné. Srovnávají dva tóny, postupně porovnávají více tónů a sledují pohyb melodie. Seznamují se s tím, že melodie může stoupat nebo klesat, ale také zůstat na stejných tónech. Postupně se přechází k nácvičku diatonických postupů v durových a poté i v mollových tóninách. Dříve než se děti seznámí s notovým zápisem, je vhodné využívat intonační schody (Synek 2004, s. 17). Mohou si konkrétněji představit pohyb melodie a vztahy mezi jednotlivými tóny a především vztah tónů k prvnímu stupni (tónice). Děti si ukazují na intonačních schodech pohyb jednoduché melodie na solmizační slabiky (do, re, mi, fa, sol, la si do).

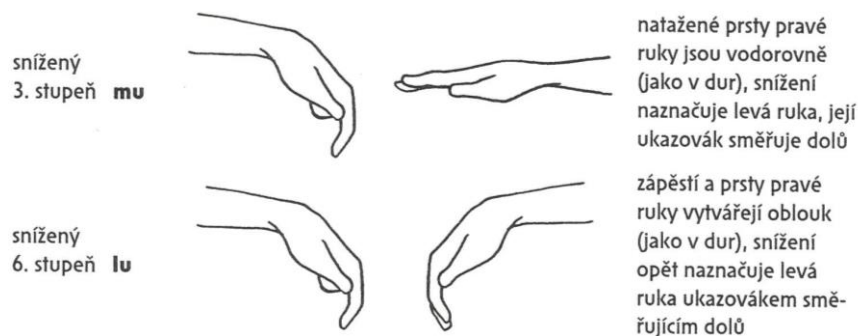

Obrázek 2: Intonační schody

6.2 Fonogestika

Jednotlivé tóny a intonační modely si mohou děti ukazovat a osvojit i prostřednictvím fonogestiky. V tomto případě vyjadřují vztahy mezi tóny pohybem ruky, resp. gesty, které přísluší určitému tónu. Podle Tiché (2014, s. 67) se zde uplatňuje posloupnost ruka-představa-solmizace. Tvar ruky stanoví výšku tónu, kterou si zpěvák představí a pojmenuje solmizační slabikou. Děti se posléze učí, aby si výšku tónu nejprve představily a poté ji vyjádřily fonogestikou nebo ukázaly na intonačních schodech.

1. stupeň do		pevně sevřená pěst (jistota, pevný bod, k němuž se vše vztahuje)
2. stupeň re		natažené prsty ruky směřují mírně vzhůru
3. stupeň mi		natažené prsty pravé ruky jsou vodorovně (klid)
4. stupeň fa		sevřená pěst, palec směřuje dolů (klesající citlivý tón)
5. stupeň so		otevřená ruka, dlaní vpřed, palec směřuje dolů (pět prstů – 5. stupeň)
6. stupeň la		zápěstí a spojené prsty vytvářejí oblouk, jako bránu
7. stupeň ti		sevřená pěst, palec směřuje nahoru (stoupající citlivý tón)
8. stupeň do		sevřená pěst – stejně jako při 1. stupni

Obrázek 3: Fonogestika

(Tichá 2014, s. 65, 66)

6.3 Opěrné písně

K nejrozšířenějším intonačním metodám patří tonální písňová metoda, kterou vytvořil hudební pedagog Ladislav Daniel. Je založena na diatonických postupech a volných nástupech s metodou opěrných písní. Volný nástup je metoda, kdy zpěváci v představě opírají začátek melodie o počáteční tón opěrné písně. Podmínkou je, aby měli opěrné písně dobře naučené a zažitě.

Pro každý stupeň je určena opěrná píseň. Jednotlivé písně se nacvičují v pořadí s ohledem na jejich obtížnost. Teprve až je daná opěrná píseň dokonale zvládnuta, přechází se k nácvičku další. V druhém až pátém ročníku základní školy se doporučuje věnovat se opěrným písním 1., 5., 3., 8. a spodního 5. stupně (v tomto pořadí), písně 6., 2., 4., 7., a spodního 7. stupně lze přenechat pro výuku na druhém stupni. Ale jejich znalost již na prvním stupni je velmi vítaná (Synek 2004, s. 19).

Osvojení volných nástupů pomocí opěrných písní lze rozdělit do tří po sobě následujících fází. Podle Synka (2004, s. 19) se jedná o fázi konkrétní, kdy učitel zadá tóninu a určí stupeň, který mají děti intonovat. Děti si pro jeho vyvození zazpívají příslušnou opěrnou píseň, později jen její začátek nebo první slabiku. Postupně přecházejí k abstraktní fázi, kdy si začátek opěrné písně pouze představí a poté na první slabiku písně zazpívají příslušný tón. Ideální je fáze, kdy si již vybaví bez pomoci opěrné písně.

1. stupeň

Kočka leze dírou

Musical notation for the first step, 'Kočka leze dírou'. It consists of a single staff in 2/4 time. The melody is: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics are: Koč-ka le - ze dí - rou pes ok - nem, ne - bu - de - li pr - šet ne - zmok - nem.

2. stupeň

Dívča, dívča, laštovička

Musical notation for the second step, 'Dívča, dívča, laštovička'. It consists of a single staff in 2/4 time. The melody is: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics are: Dív - ča, dív - ča, la - što - vič - ka, ví - dal som ťa od ma - li - čka.

Musical notation for the continuation of the second step. It starts with a measure rest (9) and then continues with the melody: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics are: A e - ště ťa ko - lé - ba - li a už ťa mně slu - bo - va - li.

3. stupeň

Maličká su

Musical notation for the third step, 'Maličká su'. It consists of a single staff in 2/4 time. The melody is: C4, D4, E4, F4, G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4, F4, E4, D4, C4. The lyrics are: Ma - li - čká su, hu - sy pa - su, tan - co - va - la bych já, až se tře - su, su. The piece ends with a first ending (1.) and a second ending (2.) marked with repeat signs.

4. stupeň

Oči, černé oči

5

13

O - či, čer - né o - či, ty já mám nej - rad - ši,
o - či, čer - né o - či, ty já mám rád, a čer - né - o - čič - ky, a bí - lé - ru - čič - ky,
a - by se u - či - ly ně - co dě - lat.

Detailed description: The musical score is written in treble clef with a 3/8 time signature. It consists of three staves. The first staff contains the first four measures of the melody. The second staff starts at measure 5 and contains measures 5 through 12. The third staff starts at measure 13 and contains measures 13 through 16. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes.

5. stupeň

To je zlaté posvícení

5

To je zla - té po - sví - ce - ní, to je zla - tá ne - dě - le,
má - mé ma - so, a zas ma - so, k.to - mu kou - sek pe - če - ně.

Detailed description: The musical score is written in treble clef with a 2/4 time signature. It consists of two staves. The first staff contains the first four measures of the melody. The second staff starts at measure 5 and contains measures 5 through 8. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables across notes.

6. stupeň

Ach, není tu, není

Ach, ne - ní, tu ne - ní, co by mě tě - ší - lo, ach, ne - ní, tu ne - ní, co mě tě - ší.

9

Co mě tě - ší - va - lo, s.vo - dou u - ply - nu - lo,

13

ach, ne - ní, tu ne - ní, co mě tě - ší.

7. stupeň

Pasla jsem ja husku v lese

Pa - sla sem ja hus - ku v.le - se, že ju vl - ček ne - od - ne - se, mlč, ty vl - čku,

8

ne - ber mi ju, do - ma mě za te - be zbi - ju.

8. stupeň

Ráda, ráda, můj zlatej Honzíčku

Rá - da, rá - da, můj zla - tej Hon - zíč - ku, rá - dá, rá - da, rá - da tě mám.

9

Jest - li to je prav - da, že mě máš tak rá - da? Rá - da, rá - da, rá - da tě mám.

spodní 5. stupeň

Jedna, dvě, tři, čtyři, pět

Jed - na, dvě, tři, čty - ři, pět, cos to, Jan - ku, cos to sněd?

5

Bram - bo - ry pe - če - ný by - ly má - lo ma - ště - ný.

spodní 7. stupeň

Dobře je ti, Janku

Do - bře je ti, Jan - ku, v.lu - ha - čov - ském zám - ku,

5

dru - zí o - řú, se - jú, a ty se - díš v.chlá - dku.

7 Rozvoj rytmického cítění

Rytmické cítění je vhodné rozvíjet u dětí již od raného věku. Vychází se z rytmu mluvené řeči, z lidových říkadel a jednoduchých písní. Děti vytleskávají jednotlivá slova, svoje jména, slova a krátké věty na zadané téma apod.

Základní metodou je *Hra na ozvěnu*. Učitel předvede určitý rytmický model, který žáci nápodobou opakuji. Tato činnost může být doprovázena *hrou na tělo*, děti tleskají, luskají, třou dlaněmi, pleskají o stehna, dupou apod. Praktické pro znázorňování rytmu a vhodné pro nácvik je využití tzv. *prstových dřívek*, dřívka jsou nahrazena ukazováčkem a prostředníčkem obou rukou. Další možností je tzv. *dlaňový bubínek*, děti ukazováčkem a prostředníčkem jedné ruky vytleskávají rytmus do dlaně druhé ruky.

Je nutné začít jednoduchými rytmickými modely, které je důležité řadit plynule za sebe ve stejném tempu. Učitel model předvede a poté vždy spolu s dětmi důsledně opakuje a hned navazuje další rytmickou figurou. Postupně zvyšuje obtížnost. K tomu je pro děti zajímavé připojit i pohybovou činnost (např. výskoky, dřepy, úklony, otočky). Celou aktivitu lze doplnit i vhodnou hudbou. Tyto činnosti je opět vhodné obměňovat, aby nedocházelo ke stereotypům a aby dětem nezevšedněly. Kromě hry na tělo se k rozvoji rytmického cítění využívají činnosti s nástroji z Orffova instrumentáře.

Základem rytmických činností je pulzace. Podle Rakové, aj. (2012, s.16) je to něco, co se pravidelně opakuje, jako tikot hodin, pochod, pravidelná chůze. Děti například v kruhu v jednotném tempu přešlapují z nohy na nohu v pulzaci čtvrtových hodnot, cílem je udržet pravidelnost. Vyučující podporuje pulzaci hrou na ozvučná dřívka.

Rytmus by měl být nejlépe doprovázen textem. Ve školním prostředí se k tomu využívají rytmické slabiky, které odpovídají jednotlivým hodnotám not a jsou vhodnou pomůckou pro poznávání a čtení rytmických hodnot not. Čistý rytmus se podle notového zápisu mohou snadno naučit i děti, které nehrají na žádný hudební nástroj (Synek 2004, s. 42).

Příklady rytmických slabik:

celá nota: TÁ-JÁ-JÁ-JÁ

celá pomlka: SÁ-JÁ-JÁ-JÁ

půlová nota: TÁ-JÁ

půlová pomlka: SÁ-JÁ

čtvrt'ová nota: TÁ

čtvrt'ová pomlka: NIC

osminová nota: TY-TY

osminová pomlka: SE

šestnáctinová nota: TY-RY-TY-RY

triola: TRI-O-LA

synkopa: TY-TÁ-TY

8 Nácvik jednohlasé písně

Dětský zpěvní hlas se nejlépe rozvíjí prostřednictvím písní. Píseň sama nebo její část může často být nejlepším hlasovým cvičením. Určité pasáže písně lze využít pro hlasový výcvik, ty lze transponovat a různým způsobem měnit.

Je jistě žádoucí dát dětem možnost podílet se na výběru písňového repertoáru a respektovat jejich zájem, potřeby i momentální hudební vkus. Nácvik písně by měl probíhat prostřednictvím zajímavých aktivit, aby k ní děti přistupovaly s chutí a nadšením.

Než se přistoupí k vlastnímu nácviku písně, je dobré děti motivovat, získat jejich pozornost a zájem se novou píseň naučit. Děti se tím učí hudbu vnímat, naslouchat a porozumět jí. Je vhodné vést hlasovou výchovu v souladu s touto písní. Nejprve ji pedagog dětem vzorově předzpívá. Poté se děti zamýšlejí nad tím, o čem píseň vypráví. Pro koho byla původně určena, jakou má náladu, zda je to píseň veselá, smutná, zda je určená k tanci nebo pro uklidnění apod. Případně učitel vysvětlí neznámá slova v textu či uvede píseň do dobového kontextu. Teprve nyní se přistupuje k nácviku.

Samotný nácvik je veden po hudebních frázích písně. V nižších ročnících se využívá nácviku písně nápodobou. Děti imitují učitele v melodii, rytmu i přednesu. Učitel několikrát s prožitkem předzpívá frázi na jeden nádech a děti opakuji. Učitelův příklad musí být bezchybný, aby děti jeho případné nedostatky nenapodobovaly. Kvalitní pěvecký vzor je pro děti nejlepší školou.

Kromě imitační metody lze využít nácvik intonační, tedy zpěv podle notového zápisu. To je vhodné především pro starší děti. Zde musí předcházet systematická intonační příprava. Pedagog je zde v roli průvodce, děti píseň sami zpívají, aniž by ji nejdříve předvedl. Intonační metodu lze dle uvážení kombinovat s imitační, pokud se děti setkají s dosud neznámým intonačním nebo rytmickým jevem a je nutné, aby ho učitel předvedl.

S písní je zajímavé pracovat i dál vytvořením jednoduchého doprovodu formou hry na tělo nebo rytmickými či melodickými nástroji. Píseň lze také propojit s pohybovými činnostmi nebo ji dramatizovat.

9 Hudebně pohybové aktivity dětí mladšího školního věku

Pro mladší školní věk je příznačná zvyšující se fyzická kondice dítěte a s tím související nutnost větší pohybové aktivity. Dítě tuto potřebu projevuje spontánně a živelně. Je neposedné, pobíhá, poskakuje, nedokáže vydržet delší čas v klidu. Pokud mu není umožněno tuto potřebu uspokojit, může to u něho vést k nesoustředěnosti, neklidu a napětí. Je proto důležité těmto nárokům vyhovět a poskytnout dítěti dostatek pohybu formou her a nejrůznějších sportovních aktivit. Tím se podpoří jeho zdravý fyzický vývoj a celková zdatnost. Pohyb a sportovní aktivity mají v mladším školním věku své významné místo.

Hudebně pohybová výchova by měla být nedílnou součástí hudebních činností a každého hudebně výchovného procesu. Pomáhá k psychickému i fyzickému uvolnění, k získání elementárních hudebních a pohybových znalostí a dovedností (Kulhánková 2000, s. 11).

Hudebně pohybové činnosti propojují výchovu ke správným pohybovým návykům s rozvíjením hudebních dovedností. Děti tak prostřednictvím pohybových her získávají poznatky z oboru hudební výchovy, protože zvláště pro mladší děti je pohyb velmi dobrou formou poznání hudby. Jenčková (1999, s. 3) uvádí, že k rozvíjení hudebních dovedností pohybem jsou vhodné konkrétní pohybové prvky, jako je hra na tělo, pohyb paží, hlavy a trupu, chůze a drobný běh, pantomima a taneční prvky. Pedagog zpočátku děti vede, ony jeho pohyb napodobují, postupně by měly mít děti možnost samy objevovat své pohybové možnosti a nechat se vést hudbou a improvizovat.

Kromě tvorby lidové slovesnosti by se nemělo zapomínat i na hudební skladby z oblasti klasické hudby. Klasická hudba nabízí mnoho zajímavých děl, jejichž témata mohou být pro děti zajímavá a atraktivní, především témata přírodní nebo pohádková. Jsou to například hudební cykly *Obrázky z výstavy* P. M. Musorgského, *Karneval zvířat* od C. de Saint-Saëns nebo *Kuchyňská revue* Bohuslava Martinů či *Vltava* Bedřicha Smetany. Neměla by se vynechávat ani díla hudebně dramatická nebo balet. Prostřednictvím zajímavého pohybového vyjádření a nápaditých her mohou děti nenásilně pronikat do oblasti klasické hudby, naučit se ji vnímat, rozumět jí a nakonec si ji možná i zamilovat. Je nesmírně důležitá motivace, se kterou učitel přichází a jaké tvořivé činnosti dětem nabízí. To klade na pedagogy a jejich přípravu velké nároky a je vhodné, aby se i oni průběžně v této oblasti vzdělávali a rozvíjeli.

10 Hudebně dramatický projev

Hudebně dramatická výchova si klade za cíl prohlubovat v dětech cit a smysl pro zpěv, harmonii, rytmus, intonaci a pohyb. Spojuje v sobě hudbu, hravost i komunikaci a spolupráci mezi jejími aktéry. Propojuje zpěv a hudební činnosti s pohybovým a emocionálním vyjádřením. Děti se učí vyjadřovat prostřednictvím hudebně dramatického projevu své pocity. Cílem je vyvolat v nich radost ze hry spojené s hudbou a vést je k spontánnímu hudebnímu a pohybovému projevu a k citovému prožitku.

10.1 Dramatická výchova

Dramatická výchova je obor zabývající se osobnostně sociálním učením. (...) Vede k aktivnímu poznávání světa, člověka, společnosti i sama sebe (Bláhová 1996, s. 22). Možnosti dramatické výchovy přispět k mravnímu rozvoji dítěte jsou značné a svým způsobem jedinečné (Bláhová 1996, s. 18).

Cílem dramatické výchovy je rozvíjet u dětí fantazii a představivost a působit na rozvoj tvořivosti. Dramatická výchova dává dětem možnost vytvořit a prožít situace, které by mohly v životě nastat a naplňuje tak výchovné poslání. Velice podstatně může ovlivnit emocionální rozvoj dítěte prostřednictvím prožitku, který může dítě mravně rozvíjet. Dramatické činnosti lze také využít ke zjišťování a řešení klimatu školní třídy a sociálních vztahů mezi dětmi. Společné prožívání různých situací a tvůrčí aktivity a hry, které dramatická výchova nabízí, vedou k budování vztahů, ke spolupráci, vzájemnému respektu mezi dětmi.

Výběru námětu pro dramatickou hru je třeba věnovat velkou pozornost. Je nutné brát ohled na věkovou skupinu dětí a její specifika, na zájmy a zaměření dětí a zároveň je třeba zohledňovat cíl, který si pedagog klade, tedy děti prostřednictvím dramatických činností pozitivně formovat. Námět může vycházet z konkrétní situace, z vlastní zkušenosti nebo z aktuálních problémů. Náměty je vhodné často čerpat také z literatury a z hudebních nebo výtvarných děl. Na prvním stupni základní školy by se měla pozornost věnovat především námětům z oblasti lidové slovesnosti, jako jsou říkadla, hádanky, básně, lidové písně, pohádky nebo pověsti. Předloha by měla obsahovat alespoň základní prvky dramatična, jako jsou postavy s vyhraněnými charaktery, aktivní jednání postav či děj s nosnou dramatickou akcí (Bláhová 1996, s. 52).

10.2 Dramatizace písně

Především lidové písničky dávají možnosti k aktivitám s nimi a jsou vhodné pro dramatizaci. Je v nich ukryto mnoho zajímavých příběhů, někdy je naopak příběh nejasný a to přináší volnost pro fantazii. Děti mohou v lidových písních nalézat lidovou moudrost, zvyky a zkušenosti lidí. Setkávají se v nich s lidovou poezií a čistými melodiemi.

Výběr písně pro dramatizaci se buď může svěřit dětem, nebo ji z výukových důvodů vybere učitel. Skupina dětí může pracovat s písní podle své volby a svých představ, nedostane žádné zadání. V případě, že je výsledným cílem činnosti např. inscenace pro diváky, pak pracují podle určitého zadání. Aktéry jsou děti, měl by být udržen zdravý poměr vážnosti a legrace, k námětům písní by se nemělo přistupovat povrchně, ale ani není vhodné příliš moralizovat a poučovat.

Předpokladem je, že již mají děti píseň z předchozího nácviku osvojenou a znají dobře text. Pedagog se s nimi ještě hlouběji zamyslí nad smyslem textu, o čem vypráví, jaké důvody vedly ke vzniku písně, kdo ji asi zpíval, jaké měl vlastnosti, pro koho byla určena. Pozornost se také věnuje emocím, které vyvolávají slova a melodie písně. Děti navrhnou své nápady, vytváří si vlastní příběh, který se v malých skupinkách následně pokusí předvést pomocí improvizace například dramatickou hrou, zpěvohrou, pantomimou nebo živými obrazy apod. Všechny zajímavé podněty a zdařilé nápady se následně vyberou a propojují do konečné podoby příběhu. Děti ho mohou dotvořit hudební složkou a výtvarným ztvárněním. Celá tato aktivita je dynamický proces, který se může neustále proměňovat a posouvat. Učitel tento tvůrčí proces neřídí, ale provází v roli pozorovatele a rádce.

Hlavním cílem není představení, ale zajímavá a na podněty bohatá cesta k němu. Jde o práci společnou, neměli bychom tlumit aktivitu dětí mnoha pokyny a strnule lpět na svých představách, jak by to „mělo vypadat“ (Šímanovský, aj. 2000, s. 13).

Pedagog by neměl podcenit roli úvodní motivace, která děti k těmto aktivitám povzbudí a naladí. Zaujetí učitele se na děti přenáší. Při dramatizaci písní se mohou projevovat a vyvíjet i určité emoce. K dětem je proto třeba přistupovat s citem a úctou k jejich osobnosti. Je optimální, pokud má hudební pedagog zároveň i dramatickou přípravu.

10.3 Hudební pohádka

Tato hudebně dramatická forma je vhodná především pro předškolní a mladší školní děti. Hudba je zde střídána vyprávěním pohádky nebo hudba mluvené slovo zároveň podkresluje. Hudební složka umocňuje umělecký prožitek, dokresluje a spoluvytváří a vysvětluje děj pohádky. Navíc dává dětem prostor k mnoha hudebním činnostem. Kromě slovesné a hudební složky se v hudební pohádce mohou uplatnit dramatické, pohybové a výtvarné aktivity.

Hudební pohádku buď vytváří pod vedením pedagoga přímo samotné děti a ty v ní také vystupují nebo může být provedena dospělými profesionály a určena dětskému divákovi.

Hudební pohádky psali z českých autorů mimo jiné P. Eben (*Piano jde do světa*), I. Hurník (*Pohádka o veliké řepě*), O. Máchu (*Hrubínovy pohádky*).

11 Opera

11.1 Charakteristika opery

Zenkl (2010, s. 207) charakterizuje operu jako dramatické jevištní dílo, jehož text se zcela nebo valnou většinou zpívá za doprovodu orchestru. Opera je vokální hudební formou, která je spojena s dalšími uměleckými obory, s výtvarným, scénografickým, baletním, hereckým apod. Vznikla na přelomu šestnáctého a sedmnáctého století v italské Florencii, ovlivňována snahami umělců o návrat k antické kultuře, konkrétně k antickému dramatu.

Textovým podkladem opery je libreto, které se vytváří buď jako zcela nové dílo na původní námět nebo na námět povídky, románu apod. Libreta mohou být veršovaná i psaná prózou. Náměty bývají nejrůznější literární díla nebo divadelní hry.

V opeře za sebou plynou árie sólistů, výstupy pěveckých ansámbľů a sboru, tanečníků i samostatných orchestrálních částí. Zvláštní postavení v opeře mají recitativy. Recitativ je poměrně jednoduše zhudebněný monolog nebo dialog mezi postavami. Podle Zenkla (2010, s. 208) existují dva významné druhy recitativů rozdělených podle účelu, zpracování a způsobu přednesu. Parlandový (secco) recitativ nahrazuje mluvený projev, jeho melodika klade důraz na zřetelnou deklamaci a na jasné členění textu, využívá opakovaných tónů a vyznačuje se určitou strohostí. Doprovod orchestru se omezuje na táhlé akordy, v případě secco recitativu se krátké akordy střídají s textem. Oproti tomu druhý typ recitativu, recitativ doprovázený, je melodicky bohatší, s vypracovanějším orchestrálním doprovodem. Je v opeře buď v nezávislém postavení a propojuje jednotlivé její oddíly nebo je v blízkém obsahovém vztahu s árií a tvoří s ní celek.

Opera je rozdělena na několik částí, zvané dějství a ty se dále dělí na obrazy. Obvykle má opera tři nebo čtyři dějství, existují i opery jednoaktové (V. Blodek, *V studni*). Každé dějství je složeno z několika obrazů, které bývají propojeny mezihrou.

11.1.1 Hudební téma

Téma je často využíváno mimo jiné i v operách. Patří k základním prvkům hudebního díla. Je to rozsáhlejší hudební myšlenka složená z několika taktů. Jedná se o melodii, která je zřetelná, významná svou myšlenkou a vytváří podstatu díla. Témat bývá ve skladbě několik, může být

ale postavena pouze na jednom. Jednotlivá témata je možné dále dělit na motivy, které jsou poměrně samostatné a zřetelné, jiná témata mohou být celistvá a motivy v nich nejsou tolik izolované a výrazné.

11.1.2 Hudební motiv

Motiv je krátký, výrazný a poměrně ucelený hudební úryvek, jehož hlavní složkou je obyčejná melodie, tj. melodická linka a rytmus (Zenkl 2010, s. 26). Jedná se o nápaditou, hudební myšlenku, většinou v délce jednoho až dvou taktů, kterou si lze jednoduše zapamatovat. V hudebním díle se nejednou opakuje, buď v prvotní podobě, nebo ve variacích, může být více či méně výrazný.

V opeře lze ještě hovořit o příznačném motivu. Tzv. leitmotiv symbolizuje konkrétní postavu, předmět, událost nebo myšlenku. Průběžně se v operním díle vrací podle toho, jak se vyvíjí děj a situace. Je to nápadná melodie, která dokresluje myšlenky díla

11.2 Opera pro děti

Opera pro děti je dramatické hudební dílo, které je určeno ke sledování dětmi (Ašenbrennerová 2011, s. 7). Hlavním cílem opery pro děti je působit na vnímání dětského diváka. Tuto operu ztvárňují dospělí operní pěvci, ale mohou zde vystupovat i dětští interpreti. Dětské role jsou ale určeny školeným dětským zpěvákům nebo sborům.

Protože si tato hudební jevištní díla kladou za cíl oslovit především dětské diváky, je důležité atraktivně zvolené téma, které je blízké dětskému vnímání a chápání. Hudba a také libreto by měly být dětem srozumitelné. Děti rovněž velmi ocení spojení s různými uměleckými obory, ať je to zajímavě pojaté výtvarné ztvárnění scény, baletní výstupy nebo herecké výkony interpretů. Měl by být brán ohled i na délku opery, pokud je posluchačem dětský divák.

Mezi české opery pro děti lze zařadit například operu *Kolotoč* od V. Trojana, operu *Brouk Pytlík* od E. Zámečnicka, *Království času* K. Odstrčila, *Poštáckou pohádku* J. Feldy, *Červenou Karkulku* J. Pauera a další.

11.2.1 Opera pro děti ve škole

Ve školním prostředí dětem setkání s operou zprostředkovává pedagog. Měl by volit vhodné didaktické postupy a motivace, aby u dětí vzbudil zájem o tuto hudební formu. Důležitý je nejen výběr samotného operního díla, ale postupná práce s jeho jednotlivými částmi a složkami i zajímavě zprostředkované libreto. Tato metodická příprava by měla zhlédnutí opery předcházet. Pokud není možné navštívit představení přímo v divadle, je možné si vytvořit divadelní prostředí ve škole a zhlédnout operu zde. Například lze vytvořit na toto téma projektový den, kdy se škola na chvíli stane divadlem a žáci jeho návštěvníky.

11.2.2 Antonín Dvořák, Rusalka

Jednou z vhodných oper pro děti je *Rusalka* Antonína Dvořáka. Český hudební skladatel Antonín Dvořák (1841–1904) složil *Rusalku* na libreto básníka Jaroslava Kvapila. Inspiroval se v ní lidovými, pohádkovými a přírodními motivy. Pohádkový příběh o lásce víly k člověku, kvůli kterému se obětuje, vychází z předlohy Hanse Christiana Andersena *Malá mořská víla*.

V opeře vystupují Rusalka (soprán), princ (tenor), vodník (bas), ježibaba (alt), cizí kněžna (mezzosoprán), tři lesní žínky (soprány, alt), hajný (baryton), kuchtík (soprán), lovec (baryton), sbor (svatební hosté), princova družina a rusalky.

Tato lyrická opera měla premiéru v Národním divadle v Praze 31. března 1901 a od té doby se dočkala mnoha repríz po celém světě.

11.3 Dětská opera

Ašenbrenerová (2011, s. 7, 8) vysvětluje, že termín dětská opera označuje dílo určené převážně pro provozování dětmi. Není zde kladen požadavek na profesionalitu ani na vyškolené dětské hlasy. Toto označení není u všech autorů jednotné, někteří uvádějí pojmenování jako operka, miniopera, zpěvohříčka či školní opera.

Skladatelé dětské opery uzpůsobují hudební výrazové prostředky dětskému věku.

V dětské opeře se předpokládá, že s dětmi pracuje hudebně vzdělaný pedagog, který dětem napomáhá rozvíjet jejich hudební schopnosti a dovednosti, a provází je celým procesem nastudování opery až k její samotné realizaci na jevišti.

Počátky dětské opery lze nalézt v 17. století ve Francii a Anglii, hovoří se o školských operách. Jejich existenci ovlivňovala církev. Účinkovali v nich studenti církevních škol a témata byla čerpána především z Bible, ale také z historie či antiky. Představení byla v latině.

V českých podmínkách začaly vznikat v sedmdesátých letech 19. století dětské zpěvohry, jednalo se o hry prokládané hudbou. Jejich autory bývali většinou čeští učitelé. Byly ale realizovány pouze v prostředí českého venkova, v divadlech se nehrály. Provozování dětských zpěvoher pokračovalo na vesnických školách i po první světové válce a za první republiky. Autory byli i nadále především učitelé. Ve zpěvohrách vystupovali pouze děti, a to i v rolích pro dospělé. Tyto hudební hry neměly velkou uměleckou hodnotu.

Ve třicátých letech 20. století se objevují tendence československých hudebních pedagogů o povznesení dětského divadla. Výsledkem bylo založení prvního stálého divadla pro děti v Československu, divadla Míly Mellanové (1899–1964), v Praze roku 1935 s názvem *Pražské divadlo pro mládež* (Ašenbrennerová 2004, s. 19). Další významnou osobností, která se zasloužila o dětskou operu, byla kutnohorská hudební skladatelka Marie Kučerová-Herbstová (1896–1962), autorka dětské opery *Malý genius*. Za druhé světové války byla česká divadla zakázána. Přesto je toto období spojeno s významným dílem dětské opery, kterým je opera *Brundibár* skladatele Hanse Krásky (1899–1944).

Po druhé světové válce se na dalším vývoji dětské opery podílela také hudební výchova ve školách i lidové školy umění, kde dostávaly děti možnost opery pro ně určené nastudovat a inscenovat. V komplexu všech uměleckých aktivit, které realizace dětské opery předpokládá, viděli hudební pedagogové a skladatelé nejúčinnější prostředek estetického a výchovného působení na děti, včetně možnosti rozvíjení jejich uměleckých dovedností (Ašenbrennerová 2011, s. 12). K titulům dětské opery tohoto období lze řadit například *Sůl nad zlato* J. N. Poláška, *Čarovné housle* (1955) od S. Máchy, rozhlasovou operu *O Smolíčkovi* (1950) K. Háby. Skladatelé v nich využívali pohádková témata a lidové nápěvy. Melodie byly jednoduché, komponované s ohledem na hlasové dispozice dětských zpěváků.

Tvorbu pro děti od roku 1979 výrazně podpořily přehlídky hudebně dramatické tvorby pro děti, které se konaly každoročně v Ostravě. Současně byla vyhlášena Českým hudebním fondem a Českou hudební společností autorská soutěž na hudebně dramatická díla pro děti (Ašenbrenerová 2004, s. 22). Snahou bylo podpořit vznik dětských oper. Jedna ze soutěžních kategorií byla zaměřena na drobné dětské opery a muzikály, které byly určeny pro dětské interprety. Opery měly jednoduchý orchestrální doprovod a dospělí v nich účinkovali minimálně. Mezi oceněnými dětskými operami byla například *Komárkova ženitba* od F. Trnky. Na ostravské přehlídce navázal v roce 1985 Festival hudebně dramatické tvorby pro děti a mládež v Karviné. Doposud posledním rokem konání festivalu se stal rok 1997, z důvodů finančních (Ašenbrenerová 2004, s. 23, 36).

V roce 1999 vznikl soubor Dětská opera Praha (DOP), složený z dětí a mladých lidí, kteří studují zpěv. Založila ji sólistka opery Národního divadla v Praze a profesorka zpěvu na Pražské konzervatoři Jiřina Marková-Krystlíková. Soubor má v současnosti široký repertoár, částečně nastudovaný i v italštině a němčině (Dětská opera Praha 2019). Doposud vydal devět hudebních alb, mezi nimi i album s názvem *Minioperý od J. Uhlíře a Z. Svěráka*.

S velkým úspěchem u posluchačů i odborné kritiky soubor vystupuje na českých i zahraničních divadelních scénách. Pro televizní program Děčko České televize DOP natočila cyklus *Opera nás baví*, který je inspirovaný stejnojmennou knihou Jany Novotné a Jiřiny Markové z roku 2005. V něm interpreti DOP zábavnou formou dětským divákům postupně představili šestnáct oper. V současné době soubor na scéně Národního divadla v Praze pravidelně uvádí stejnojmenný pořad (*Opera nás baví*), ale také dětské opery (např. *Brundibár*, H. Krása) a *minioperý* J. Uhlíře a Z. Svěráka.

11.3.1 Dětská opera ve škole

Dětskou operu jako drobnou hudební formu, jejímiž interprety jsou děti, lze nastudovat i ve školním prostředí. Významným přínosem je zde také to, že ji děti nastudují společně. Je to proces, ve kterém má každé z dětí svou důležitou roli či úkol, z hudební i nehudební oblasti a spolu s ostatními vytváří operní inscenaci. Žádné dítě by nemělo být opomenuto, každému lze vybrat činnost, ve které se může úspěšně uplatnit. Ve školním divadelním souboru jsou tak

sólisté, sboroví zpěváci, tanečníci, herci, tvůrci scény, výtvarníci, maskéři, rekvizitáři nebo jevištní technici.

Účinkováním v dětské opeře se u dětí rozvíjí mnohostranné schopnosti a dovednosti v oblasti estetické, rozumové a tělesné výchovy (Ašenbrenerová 2011, s. 23).

11.3.2 Operka

Označení operka používají někteří hudební skladatelé pro dětskou operu (Ašenbrenerová 2011, s. 8). Z výše uvedeného vyplývá, že se jedná o drobné dramatické jevištní dílo určené pro nastudování dětmi. Má obvykle jedno dějství (jednoaktovka).

Tohoto označení také použili Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř. *Operka O dvanácti měsíčkách*, o které bude pojednáno v praktické části, má jedno dějství a trvá dvacet minut. Jako literární námět byla využita oblíbená lidová pohádka na motivy Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena. Stejně jako v opeře, i zde se text z velké části zpívá za orchestrálního doprovodu, jsou zde zařazeny ale i recitativy. Hlavní roli má sbor v roli vypravěče. Je dbáno i na hlasové dispozice dětského hlasu. Hlasové rozpětí se pohybuje od tónu c¹ do tónu c².

12 Zdeněk Svěrák, Jaroslav Uhlíř

12.1 Zdeněk Svěrák

Zdeněk Svěrák je současný český spisovatel, autor scénářů a písňových textů, ale také herec. Narodil se v Praze 28. března 1936. Své dětství prožil za války v malém městečku Kopidlně v Královohradeckém kraji, kam se musela rodina z politických důvodů přestěhovat. Po válce se opět mohli vrátit zpět do Prahy. Vzpomínky na své dětství promítl Svěrák do scénáře k filmu *Obecná škola*.

Již záhy našel zálibu ve čtení knih a rád z nich rodičům předčítal. Vzpomíná, jak je často dojal a že to jsou možná počátky toho, že mu dělá dobře někomu něco vyprávět (Čermáková 2014, s. 10). Na gymnáziu začal psát první povídky pro pobavení spolužáků, těšilo ho, když své posluchače rozesmál.

Po maturitě na gymnáziu si k dalšímu studiu vybral Vysokou školu pedagogickou, kterou absolvoval v roce 1958. Jako učitel českého jazyka a dějepisu působil na základní škole a posléze gymnáziu v Žatci. Ale scházel mu čas pro psaní, kterému si přál se naplno věnovat. Pedagogické povolání proto opustil a roku 1961 přijal místo v armádní redakci Československého rozhlasu. Zde se s Jiřím Šebánkem spolupodílel na tvorbě rozhlasového pořadu *Nealkoholická vinárna u Pavouka*, který byl založen na mystifikacích a humoru a kde se také poprvé objevila postava *Járy Cimrmana*.

V roce 1967 uvedením hry *Akt* započala dodnes trvající a úspěšná existence *Divadla Járy Cimrmana*, jehož duší je právě ona fiktivní postava Járy Cimrmana. Většina her pochází z pera autorů Zdeňka Svěráka a Ladislava Smoljaka (1931–2010).

V letech 1977–1991 působil jako scénárista Filmového studia Barrandov (Zdeněk Svěrák - písíci 2019). Je autorem především komediálních filmů, v některých si sám zahrál. Mnohé z nich se staly neodmyslitelnou součástí české kinematografie. Filmy *Vesničko má středisková*, *Obecná škola* a *Kolja* byly nominovány na Oscara. Snímek *Kolja* (1996), kterého natočil jeho syn Jan Svěrák, je v tomto směru zatím nejúspěšnější. V Los Angeles získal ocenění Zlatý glóbus a sošku Oscara od Americké filmové akademie za nejlepší neanglicky mluvený film. V Čechách byl oceněn sedmi Českými Lvy, sám Zdeněk Svěrák získal ocenění za nejlepší filmový scénář.

V neposlední řadě se Zdeněk Svěrák ve své tvorbě věnuje dětem. Je autorem mnoha písňových textů a scénářů k divácky úspěšným pohádkám (*At' žijí duchové* 1977, *Tři veteráni* 1983, *Lotrando a Zubejda* 1996, *Tři bratři* 2014).

12.2 Jaroslav Uhlíř

Jaroslav Uhlíř se narodil krátce po osvobození Československa v Praze 14. září 1945. Je hudebním skladatelem, klavíristou a zpěvákem, ale působil i jako moderátor a herec. Hudba je součástí jeho života již od dětství, kdy se učil hrát na klavír, zpíval v dětském pěveckém sboru a snažil se o první hudební kompozice.

V době, kdy plnil základní vojenskou službu, začal spolupracovat s Armádní redakcí Československého rozhlasu. Zde se seznámil s básníkem a prozaikem Miloněm Čepelkou, k jehož textům skládal hudbu a zde také započalo jeho dlouholeté přátelství a hudební spolupráce se Zdeňkem Svěrákem, který v té době pracoval v Československém rozhlase jako redaktor.

Hudební vzdělání Jaroslav Uhlíř získal na Lidové konzervatoři (dnešní konzervatoři Jaroslava Ježka), kde jako šestatřicetiletý absolvoval v roce 1981 v oboru dirigentství a skladba.

Jako klavírista byl členem několika hudebních uskupení, významné bylo jeho působení ve skupině Faraon, kde se prosadil jako autor písní, které brzy získaly popularitu (*René, já a Rudolf, Holubí dům*). Pro Československý rozhlas i nadále pracoval. Tvořil hudbu k rozhlasovým hrám. Významná je jeho spolupráce s moderátorem a textařem Karlem Šípem, se kterým od roku 1978 moderoval několik hudebních televizních pořadů (např. *Hitšaráda*, *Galasuperšou*, *Klip klap*).

Do povědomí se také zapsal jako autor hudby k mnoha filmům a pohádkám (např. *At' žijí duchové*, *Koloběžka první*, *Tři veteráni*, *Jak básníci neztrácejí naději*, *O zapomnětlivém černokněžníkovi*, *Vrchní, prchni!*, *Princové jsou na draka*, *S čerty nejsou žerty*, *Lotrando a Zubejda*).

V současné době se Jaroslav Uhlíř věnuje především tvorbě pro děti, se svým písničkovým programem koncertuje po celé republice.

12.3 Autorská spolupráce Zdeňka Svěráka a Jaroslava Uhlíře

V souvislosti s tvorbou pro dětského posluchače je třeba zmínit dlouholetou spolupráci obou autorů. S hudebním skladatelem Jaroslavem Uhlířem se Zdeněk Svěrák seznámil v Československém rozhlasu a od té doby společně napsali, převážně pro děti, přes čtyři sta písní, které si s chutí zpívají i dospělí. První společnou píseň *Strašidýlko Emílek* napsali v roce 1967.

Jaroslav Uhlíř o jejich spolupráci řekl, že jsou oba vedeni myšlenkou, že písnička jako nejmenší hudební forma má povinnost být hezká, aby se dala poslouchat a aby si ji člověk mohl zaspívat (Čermáková 2014, s. 156).

Jejich písně byly vydány na mnoha hudebních albech. Svým posluchačům nabídli i řadu zpěvníků a knižních publikací s písňovými texty, notovým materiálem, pohádkově laděnými povídkami a krásnými ilustracemi. Jejich vystoupení bývají plná jemného humoru a laskavé moudrosti. Zdeněk Svěrák vyznává, že hlavním cílem jejich vystoupení je vymést svým posluchačům starosti z hlavy, společně si s nimi zaspívat a zasmát se, protože smích je zdravý, a nakonec je povzbudit, aby nevěšeli hlavu, až na ně zase ty běžné starosti padnou (Čermáková 2014, 163).

12.3.1 Operky

Od roku 1988 spolupracují Zdeněk Svěrák a Jaroslav Uhlíř s Českou televizí na dětském hudebním pořadu *Hodina zpěvu*, kde v roli učitelů s laskavým humorem představují své nové písně společně s dětmi z pražského pěveckého sboru Sedmihlásek. A v těchto pořadech také poprvé uvedly čtyři drobná hudební díla, tzv. operky: *O Budulínkovi* (2004), *Červená Karkulka* (2005), *O dvanácti měsíčkách* (2007), *Šípková Růženka* (2008), zkomponované na motivy známých pohádek.

Protože jejich přáním bylo, aby se operky staly, jak se svěřil Jaroslav Uhlíř, pravidelnou součástí školních besídek, aby se děti naučily role a hrály je (Čermáková 2014, 166), zveřejnili postupně k operkám i kompletní textové a notové materiály a rovněž i karaoke verze. V roce 2006 vydali svou třetí společnou knihu *Mám v hlavě myš Lenku*, kde se kromě mnoha dalších písní objevily operky *O Budulínkovi* a *Červená Karkulka*, v roce 2011 pak vyšla další kniha s názvem *Když je pěkné počasí* a v ní zveřejnili operky *Šípková Růženka*

a *O dvanácti měsíčkách*. Hudební alba, na kterých mohou zájemci mimo jiné nalézt karaoke verze k operkám, se jmenují *Zažít nudu – vadí!* (2005), zde je operka O Budulínkovi a Červená Karkulka a *Takovej ten s takovou tou* (2009), jehož součástí je operka O dvanácti měsíčkách a Šípková Růženka.

Tyto operky zcela jistě zlidověly i díky jejich filmovému zpracování. Jan Svěrák natočil na jejich podkladě hudební pohádkový film *Tři bratři* (2014), nevyužil zde pouze pohádku O Budulínkovi. Krátce po uvedení filmu vyšel zpěvník s názvem *Zpěvník ke knize Tři bratři* (2014) s notovým a textovým materiálem k těmto třem operkám.

V roce 2016 byl vydán CD a DVD komplet s názvem *Operky*, který obsahuje všechny čtyři operky tak, jak je Uhlíř se Svěrákem v České televizi v rámci Hodin zpěvu původně uvedli.

Předali tímto svým příznivcům mnoho podnětů a užitečných materiálů k tomu, aby se mohla jejich hudba a texty šířit dál. Sami k tomu děti vybízejí slovy, která uvádějí na obalu publikace *Když je pěkné počasí*: „Ukázalo se, že proměnit pohádky v operky byl dobrý nápad. (...) takže je můžete s kamarády nastudovat a předvést spolužákům nebo žasnoucím rodičům“ (Svěrák Z., aj., 2011).

Jejich tvorba přináší jistě nejen dětem mnoho radosti a krásných hudebních zážitků. Autoři také mají bohaté odezvy na to, jak jsou na řadě škol jejich operky s nadšením realizovány.

13 Pohádka

13.1 Vymezení pojmu pohádka

Pohádky jsou významnou součástí národního písemnictví. Pojem pohádka se ustálil v 70. letech 19. století. Jedná se o kratší epický útvar s fantazijním dějem a obvykle dobrým koncem. Vyznačuje se touhou po dobru a spravedlnosti, odrážejí se v ní morální hodnoty, lidová moudrost a životní pravdy. Bývá v ní humorná nadsázka, kritika lidské hlouposti a omezenosti. V pohádce většinou vystupují nadpřirozené bytosti a vyskytují se kouzelné věci. Pohádky vždy patřily do vývoje dítěte. Obohacovaly jeho vnitřní život o fantazii. Byl v nich určitý návod, jak se vyrovnat s těžkými situacemi, učily ho moudrosti, odvaze i laskavosti.

Pohádku lze rozdělit z hlediska jejich vzniku na pohádku lidovou (folklórní) a autorskou. Lidové pohádky byly předávány ústně z generace na generaci, jejich témata a děj byly ovlivňovány prostředím i kulturou národa. Proto najdeme mnoho variant pohádek podle krajů a zemí. Literární autoři je sbírali a jejich látku přepracovávali v duchu klasické či autorské adaptace. V klasické adaptaci autor respektuje původní pohádku a upravuje ji jen nepatrně. Autory klasické adaptace pohádky byli mimo jiné Karel Jaromír Erben či Jindřich Šimon Baar. V autorské adaptaci se již více projevuje autorův rukopis, látku zpracovává volněji. V tomto duchu pohádky adaptovali například Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, František Sušil či Jiří Horák. Autorská pohádka je jedinečným dílem autora, má původní námět. K zakladatelům české autorské pohádky patří Eliška Krásnohorská a Jan Karafiát.

Pohádka O dvanácti měsíčkách, která je literárním námětem k operce J. Uhlíře a Z. Svěráka, o níž bude pojednáno v praktické části této práce, se řadí mezi autorské adaptace lidové pohádky. Nachází se v pohádkových sbírkách dvou autorů. Ve sbírce *Slovenské pohádky a pověsti* (1957–1958) Boženy Němcové pod názvem O dvanácti měsíčkách a ve sbírce *Vybrané báje a pověsti národní a jiných větví slovanských* (1869) Karla Jaromíra Erbena, který pohádku pojmenoval Víla pomocnice a dvanácte měsíců pomocných.

13.2 Božena Němcová, O dvanácti měsíčkách

Zdeněk Svěrák se pro literární námět k operce *O dvanácti měsíčkách* inspiroval především stejnojmennou pohádkou ze sbírky Boženy Němcové.

Němcová se při svých návštěvách Slovenska velmi zajímala o slovenský lid, jejich tradice a zvyky a také o lidovou tvorbu a jazyk. V roce 1853 žila krátce ve slovenské obci Ďarmoty, kde se počala horlivě zabývat podáním slovenského lidu. Zapisovala si úsloví, popěvky, zvyky, písně. Služky Rozka a Marka a starý sluha vyprávěli jí celkem šest pohádek. (...) Po dokončení *Babičky* (1855) napsala vlastním stylem a v samostatném vypracování dvě rozkošné slovenské pohádky *O dvanácti měsíčkách* a *O bačovi a šarkanu*. Jsou to její nejkrásnější pohádky uměle zpracované (Tille 1969, s. 212, 213). Pohádky Němcová vydala v češtině, pouze dialogy ponechala ve slovenštině. V doslovu k celé sbírce uvádí, že texty sice překládala, ale držela se přísně originálu, jak rukopisu, tak i ústního podání (Tille 1967, s. 214, 215).

13.2.1 Obsah pohádky

Pohádka *O dvanácti měsíčkách* od Boženy Němcové vypráví příběh krásné Marušky, která žije pod jednou střechou se svou nevlastní matkou a sestrou Holenou. Matka svoji vlastní dceru miluje, ale nevlastní Marušku nenávidí pro její krásu. Celé dny ji obě ženy nutí tvrdě pracovat a nemají pro ni jediné laskavé slovo. Přesto je Maruška stále milá a poslušná, trpělivě snáší všechna příkoří a je den ode dne krásnější. Když vidí macecha svoji nehezkou Holenu, obává se, že si ji žádný ženich vedle Marušky nevybere. Od té chvíle přemýšlí, jak se Marušky zbavit.

Jednoho lednového večera zatouží Holena po vůni fialek. Macecha neváhá a nařizuje Marušce, aby je hned přinesla, a vystrčí ji ven do mrazivé noci. Po dlouhém bloudění zahlédne Maruška na vrcholu hory světlo, nalézá tam oheň, kolem kterého sedí na kamenech dvanáct mužů, dvanáct měsíců. Leden se jí ptá, co u nich hledá a Maruška se svěruje se svým trápením. Muži se nad ní slitují. Měsíc Březen mávne holí nad vatrou a na chvíli je tu jaro. Maruška si natrhá kytičku fialek a s radostí spěchá domů. Jak jsou macecha s Holenou překvapené, když se vrátí živá a s fialkami. Další den se Holeně zachce jahod, a tak opět Marušku vyženou do zimy, aby je přinesla. Po bloudění v hlubokém sněhu zahlédne Maruška

v lese stejné světlo jako předešlý den a u ohně dvanáct měsíců. Mužům se i nyní zželí ubohé dívky a měsíc Červen mávne nad ohněm svou holí, aby přičaroval léto. Maruška rychle posbírá jahody do své zástěrky a vrací se domů. Macecha s Holenou se opět diví, kde jahody natrhala. Třetího dne pošlou Marušku pro červená jablka. Maruška už nebloudí, ale pospíchá rychle tam, kde předešlé dny milé muže našla. Ani tentokrát ji mužové neodmítnou pomoci. Měsíc Zářl způsobí podzim a Maruška zatřese dvakrát jabloní, posbírá jablka a vrací se s nimi domů. Tam se nedočká poděkování, ani radosti ze svého návratu. Holena ji osočuje, proč nese jablek tak málo a že je určitě cestou snědla. Má chuť na další, ale tentokrát si pro ně chce dojít sama, aby jí je Maruška nesnědla. Oblékne si kožíšek, nedá na matčino varování a vydá se do mrazivé noci. Holena dlouho bloudí hlubokým sněhem, až konečně zahlédne světlo ohně a kolem něho dvanáct mužů. Nepozdraví, nepromluví na ně, ale hned se jde k ohni ohřát. Když se jí Leden ptá, co si přeje, zle mu odsekne. Její chování muže rozzlobí, Leden přivolá velkou sněhovou bouři, ve které se Holena ztratí. Marně ji matka vyhlíží, až se ji nakonec vydá hledat.

Zatím Maruška čeká, modlí se za obě, aby se ve zdraví vrátily, ale už se jich nedočká. Obě v horách zmrzly. Maruška zůstane v chaloupce sama, má kravičku a kousek pole. Brzy si ji najde hodný muž a šťastně spolu hospodaří.

13.3 Karel Jaromír Erben, *Víla pomocnice a dvanácte měsíců pomocných*

Zdeněk Svěrák se až na malé změny držel literárního námětu od Boženy Němcové. Přidal ale do příběhu postavu nápadníka, který marně přichází do chaloupky a hledá svou vysněnou nevěstu. Zhlédl jednu Marušku a velmi se do ní zamiloval. Přichází vždy ve chvíli, kdy je Maruška v lese, aby splnila úkol, který jí macecha s Holenou uložily. Matka nápadníkovi nabízí Holenu, ale tu on nechce. Až když přichází do chaloupky počtvrté, nalézá Marušku. Už je tam sama, jen se svou kravičkou. Macecha s Holenou zůstaly v lese. Tuto variantu přebral textař z pohádky Karla Jaromíra Erbena *Víla pomocnice a dvanácte měsíců pomocných*. V textu operky využil i přídavné jméno *pomocný* z názvu pohádky, které znamená *poskytující pomoc, pomáhající* (Internetová jazyková příručka 2019): „*Bylo to jaro (léto, září) pomocné*“.

PRAKTICKÁ ČÁST

ÚVOD

Praktická část této práce je složena z jednotlivých metodických listů, které povedou k nastudování a inscenaci dětské operky *O dvanácti měsíčkách* od Jaroslava Uhlíře a Zdenka Svěráka s dětmi třetího až pátého ročníku základní školy v rámci běžných hodin hudební výchovy. Východiskem je má vlastní pedagogická zkušenost s realizací dětské opery na malotřídní základní škole ve Světlé pod Ještědem. Tuto metodiku lze ale také využít pro práci s dětmi na prvním stupni plně organizované základní školy.

Tato práce předpokládá, že budou do nastudování a přípravy inscenace dětské operky zapojeni všichni žáci. Cílem je pro každého žáka najít roli a uplatnění a dát všem možnost v operce účinkovat. Důraz je kladen na živý prožitek dětí v průběhu nácviu, na vzájemnou spolupráci a komunikaci, na rozvoj jejich hudebních schopností a dovedností. Děti mají možnost realizovat své vlastní nápady, podílejí se na přípravě scény, rekvizit, kostýmů, ale i tanečních čísel. Nastudovaná operka je tak výsledkem společné snahy všech dětí a to velkou měrou přispívá k radosti z jejího úspěšného představení spolužákům, rodičům a široké veřejnosti v obci.

Tyto metodické postupy jsou koncipovány jako jednotlivé přípravy na vyučování ve formě metodických listů. S dětmi třetího, čtvrtého a pátého ročníku je v prostředí malotřídní školy pracováno v rámci hodin hudební výchovy společně, ale samozřejmě s ohledem na jejich věkové odlišnosti a potřeby. Využito je zapojování mezipředmětových vztahů, konkrétně českého jazyka, výtvarné, pracovní a tělesné výchovy. Rozvíjeny budou kompetence k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanská i pracovní. Z průřezových témat je uplatňována osobnostní a sociální výchova.

Důležitou roli hraje motivace k celému nastudování operky. Pro tu je zvolena forma projektového dne. Jak je popsáno ve druhém metodickém listu, děti si zahrají na divadlo ve škole. Na celý školní den se škola promění v pražské Národní divadlo, na programu je opera *Rusalka* Antonína Dvořáka ve filmovém zpracování Petra Weigla z roku 1977.

Motivační aktivity jsou předpokladem i všech dalších metodických listů. V nich jsou využívány metody dramatické výchovy a hudebně pohybové činnosti.

V každém metodickém listu je pro potřeby nácvičku konkrétních částí operky přiložen notový materiál s melodickou linkou. Notami jsou opatřena i navrhovaná hlasová cvičení. Notové zápisy jsem vytvořila sama v notových programech Sibelius a MuseScore. Kompletní notový záznam, včetně akordických značek pro harmonický doprovod, je k dispozici ve *Zpěvníku ke knize Tři bratři*.

14 Dětská operka O dvanácti měsíčkách, metodické poznámky

V následujících poznámkách se věnuji konkrétním doporučením, které vyplývají z mých zkušeností s nastudováním dětské opery s dětmi na malotřídní základní škole ve Světlé pod Ještědem.

14.1 Obsazení

Dětskou operku jsem nastudovala se všemi žáky 3. – 5. ročníku, celkem se 31 dětmi. Z toho bylo 9 dětí ze třetího, 10 ze čtvrtého a 12 z pátého ročníku. Chlapců bylo 14 a dívek 17.

V operce vystupuje *sbor* v roli vypravěče, *dvanáct měsíců* (leden-prosinec), *macecha*, *Holena*, *Maruška* a *ženich*. Svou roli dostaly také čtyři *tanečnice*, které ztvárňují pohybově výrazovými prostředky roční období (jaro, léto, podzim, zimu). Během celého představení jsou všichni účinkující stále přítomni na jevišti.

Role Marušky, macechy, Holeny a ženicha jsem vybírala postupně během nácviku. Nejprve se všechny děti učily všechny role společně, bylo to pro ně přínosem, při nácviku byly všichni aktivní a hodiny byly pestřejší. Navíc jsou takto děti připraveny se v rolích alternovat. Do rolí měsíčků jsem obsadila pouze chlapce, protože mi to jejich počet dovolil. Stejně tak ale mohou být do těchto rolí vybrány i dívky. Z dvanácti měsíců je poté třeba vybrat čtyři chlapce, kteří budou ztvárňovat *Leden*, *Březen*, *Červen* a *Září*.

14.2 Scéna, rekvizity, kostýmy

Děj operky se odehrává ve třech různých situacích a prostředích. V chaloupce, v chlévě a v lese. To vše musí být umístěno na jedné scéně. V centrální části je světnička a chlév s kravičkou, na jedné straně jeviště stojí sbor, na druhé je vytvořen les s ohništěm, kolem kterého sedí dvanáct měsíců. Vpředu musí zůstat volný prostor pro tanečnice.

Kulisy a rekvizity děti vytvářely pod mým vedením v rámci hodin výtvarné a pracovní výchovy. Vyrobity a namalovaly velkou kulisu světničky v chaloupce, kulisu chléva s kravičkou a kulisy zasněžené noční krajiny. Z kartónů vytvořily a poté výtvarně zpracovaly kachlová kamna, zasněžené stromy a ohniště. Pro měsíce nám manžel paní ředitelky nařezal dvanáct kulatin, na kterých okolo ohně sedí.

Na nápadech na rekvizity a kostýmy se výraznou měrou podílely děti. Vše bylo laděné pohádkově. Ve světnici byl kromě kachlových kamen prostřený stůl a židle, kuchyňské nádoby a nástroje a proutěné košíky. Maruška měla ve chlévě džber na dojení mléka. Hlavní dívčí postavy i členové sboru byli oblečeni ve venkovském stylu, vzhledem k ročnímu období měli jako doplňky šály, šátky apod. Chlapci v roli měsíců byli oblečeni do tmavých barev, na hlavách měli různé klobouky a vousy si vytvořili z konopí. Jejich rekvizitou byla hůl, kytička fialek, košík s jahodami a jablky. Dívky, které pohybově ztvárňovaly jednotlivá roční období, měly oblečené volné šaty a na rukou uvázané šátky v barvách symbolizujících dané období (jaro – žlutozelené odstíny, léto – oranžovočervené, podzim – hnědozelené, zima – modrobílé).

14.3 Technické zázemí

Nahrávka orchestrálního doprovodu v karaoke verzi, kterou dali autoři veřejnosti k dispozici na hudebním albu *Takovej ten s takovou tou*, má délku 20:08. Tento doprovod je při nastudování operky i její inscenaci využíván. Proto je nutné zajistit ozvučení sálu. Měla jsem možnost spolupráce se zvukařem, který nám technické zázemí a zvučení během samotného představení zajistil. Byly použity reprobedny, odposlechové reproduktory, mixážní pult a mikrofony. Mikrofonů musí být dostatečný počet, aby byli všichni dostatečně ozvučení. V průběhu nácviu je nutné naučit děti mikrofony používat a především se zaměřit na práci s hlasem, pokud zpívají na mikrofon. Je tedy žádoucí mít ve škole k dispozici mikrofony a reprobednu již během nácviu.

14.2 Obrazy

Celou dětskou operku jsem si pro potřeby nácviu a s ohledem na příběhovou linku rozdělila do pěti obrazů.

1. obraz - úvod (v chaloupce)
2. obraz – jaro (fialky)
3. obraz – léto (jahody)

4. obraz – podzim (jablka)

5. obraz – závěr (šťastný konec)

14.2.1 První obraz

V prvním obraze uvádí sbor celý příběh slovy: „*Do pohádky vedou vrátka, vejdemo a je tu matka, která nese nelibě, že má doma dcery dvě*“. V chaloupce se setkáváme s macechou, Holenou a Maruškou. Macecha se obává se, že si vedle Marušky její milovanou Holenu žádný ženich nevybere, nejraději by ji vyhnala. Obě ženy Marušku trápí svým posměchem a rozmary. Nemilovaná Maruška odchází do chléva podojit kravičku a zpívá o svém smutném osudu.

14.2.2 Druhý obraz

Druhý obraz začíná zpěvem Holeny: „*Poslyš, Mařeno, když máš ted' navařeno...*“. Matka přemýšlí, jak se Marušky zbavit, a proto když dostane Holena chuť na vůni fialek, vyhání Marušku do mrazivé noci. Zatímco Maruška bloudí sněhem, přichází do chalupy ženich. Hledá dívku, kterou zahlédl u studny, když dával napít svému koni a do které se zamiloval. Macecha mu nabízí Holenu, on ji ale odmítá a se slovy „*spletl jsem si číslo popisné*“, odchází. Maruška zatím dojde až k místu, kde u ohně sedí dvanáct měsíců a prosí je o pomoc. Měsíc Leden vyzve Březen a ten ji dopřeje chvilku jara, aby fialky vykvetly. Maruška si kytičky natrhá a přináší je sestře a matce do chalupy.

14.2.3 Třetí obraz

Ve třetím obraze znovu macecha s Holenou Marušku vyhání, tentokrát aby jim natrhala lesní jahody: „*Když je tak chytrá, mohla by třeba zítra pár jahod lesních, i když je ted' sníh, pro nás dvě natrhati...*“. Marušce nezbývá, než se znovu vydat do mrazivého lesa. A poté opět do chalupy přichází ženich, jestli tu náhodou nenajde dívku, do které se zamiloval. Macecha mu znovu nabízí svou dceru Holenu a ženich s nepořízenou odchází. Maruška přichází k měsícům, tentokrát jí pomůže měsíc Červen, dopřeje ji trochu léta, aby si mohla natrhat jahody a donést je domů.

14.2.4 Čtvrtý obraz

Ve čtvrtém obraze se situace opakuje, tentokrát se maceše s Holenou zachce červených jablek: „*Když je tak chytrá, mohla by třeba zítra, ta naše žabka, natrhat jabka...*“. Maruška přichází k měsícům a Leden vyzve měsíc Zář, aby ho vystřídal. Maruška si utrhne dvě jablka a spěchá domů. V tomto obraze ženich do chaloupky nepřichází. Doma Marušku Holena obviňuje, že přinesla jablek málo, že je určitě cestou snědla a sama se pro ně s matkou vydává: „*Má drahá mami, půjdem na jabka samy...*“. Brzy narazí na měsíce, které svou tvrdostí a neúctou rozzlobí. Měsíc Leden rozpoutá sněhovou bouří, ve které obě ženy navždy mizí.

14.2.5 Pátý obraz

V pátém obraze marně Maruška čeká na jejich návrat, zpívá kravičce o své samotě: „*Kravičko, kravičko, přišla jsem pro mlíčko, už jsme tu jen já a ty...*“. V tuto chvíli se ozve zaklepání a na scénu vstupuje ženich, který konečně nalézá svoji vyvolenou. Zpívá jí své vyznání a Maruška mu ráda svou ruku dá. Celá operka končí šťastným zpěvem sboru: „*To bylo to vyprávění, o tom jak se život mění, o dvanácti měsících, o lidech dobrých i zlých...*“.

14.2 Hudební hledisko

Základní tóninou operky je C dur. Je také použita stejnojmenná c moll a modulace do G dur. Hlasový rozsah je v celé operce od c¹ do c². Operka je napsána ve čtyřčtvrtovém taktu. Tempo skladatel uvádí na začátku operky jako mírné (88-102), v průběhu operky se pak tempo mění a střídá (těžce = 40, živě = 60) s návraty do základního mírného tempa. Skladatel pracuje v operce s několika hudebními tématy a příznačnými motivy. Jak uvádí Hánová (2016), hudebních témat v operce je celkem osm.

Ke každé situaci a postavě je přiřazeno hudební téma, které se v obměnách opakuje. Příchod ženicha pravidelně ohlásí příznačný čtyřtaktový motiv. Před výstupem sboru nebo měsíců se opakují podobná hudební témata v mezihrách.

V každém obraze se objevují rytmické recitativy doprovázené orchestrem, které se blíží přirozené mluvě. Jednak v rozhovoru Marušky s macechou a Holenou a také v podání měsíců. Jsou to rytmicky náročnější části, kterým bylo třeba se důkladně věnovat.

Operku v této práci navrhuji studovat postupně tak, jak pohádka probíhá. Děti si ji už od počátku touto formou práce lépe ukládají do paměti. Mnohá hudební témata se postupně v různých obměnách opakují, pokud si je děti již na začátku dobře osvojí, nedělají jim později větší problémy.

K zapamatování textu dětem napomohly plakáty, na kterých je napsán a které jsem postupně rozvěšovala po třídě tak, jak jsme operku nacvičovali. Návrh plakátů je součástí příloh této práce. Děti si plakáty o přestávkách a jiných volných chvílích velmi hezky výtvarně dozdobily. Tím že měly neustále slova na očích, mohly si úseky z operky kdykoliv zazpívat a nebyl téměř žádný problém s osvojením textu. Velmi brzy ho všichni uměli zpaměti.

O sólové role byl velký zájem. Strávila jsem uvažováním nad výběrem dětí mnoho času. Není jednoduché nadšené zpěváčky odmítat, aby to nevedlo k tomu, že by začaly pochybovat o svých schopnostech. Proto jsem se snažila každému zájemci vymyslet alespoň drobný úkol, který bude na jevišti mít. Do dívčích rolí *Marušky*, *Holeny* a *macechy* jsem nakonec v průběhu nácviku vybrala šest dívek. Protože jsem plánovala s tímto představením více vystoupení, domluvili jsme se, že se budou střídat. Postupně přirozeně a bez emocí vyplynulo, které dívky budou zpívat na premiéře. Chlapecká role *ženicha* je velmi náročná svým hlasovým rozsahem i intonací. Od počátku jsem na této roli pracovala se dvěma hudebně nadanými chlapci, především na čisté intonaci a rytmických záludnostech. Musela jsem využívat také čas o přestávkách či volných hodinách, abychom spolu mohli v klidu pracovat a nezdržovali ostatní při hodinách hudební výchovy. Výsledek byl velmi zdařilý. Oba chlapci se pěkně rozezpívali a tuto roli bez větších problémů nakonec zvládli.

Operku jsem nastudovala se všemi dětmi v rámci běžné třídy. I s méně zkušenými zpěváky nebo s dětmi, které se o hudbu a zpěv tolik nezajímají. Mám radost, že se mi je podařilo různými aktivitami do společné práce zapojit. Například role měsíců jsou pro tento případ ideální. Chlapci si je oblíbili. Mají v nich své vlastní pasáže, které interpretují prostřednictvím recitativů, to je velmi bavilo. Přestože jsou to části rytmicky náročné, měli chuť je nacvičovat a záleželo jim, aby je zvládli dobře, což se zdařilo. I děti, které si jinak od pěveckých činností drží poněkud odstup, se do nácviku operky s chutí pustily. Věřím, že celá tato práce přispěla pozitivně k rozvoji jejich pěveckých a hudebních dovedností a uměleckého cítění.

I přes rytmické a intonační obtíže, které zde nesporně jsou, je operka postavena tak, že děti její hudební záměr velmi rychle pochopí a dokáží se s problémy vyrovnat a navíc se zajímavou formou setkávají s nejrůznějšími prvky z oblasti hudební teorie. To je velký přínos hudby Jaroslava Uhlíře pro děti.

14.3 Dramatické hledisko

V rámci nastudování dětské operky byla věnována pozornost také dramatickému a jevištnímu ztvárnění. Cílem třetího metodického listu je bližší seznámení s obsahem pohádky, s prostředím, ve kterém se odehrává, s charaktery jednotlivých postav a pohnutkami jejich jednání. Je tu na jedné straně něžná a smutná Maruška, na druhé straně závistivá Holena a zlá macecha nebo rozpustilý ženich. Nad tím vším bdí tajemní mužové. Děti ztvárňovaly pohádku prostřednictvím živých obrazů a narativní pantomimy.

I v dalších metodických listech jsou využity různé pohybově dramatické hry a aktivity. Při nácviku hudebních partů jsme se zároveň zaměřovali na výraz a barvu hlasu, na emoce v tvářích, na pohybové vyjádření, aby byl zřejmý charakter postav i jednotlivých situací.

15 Metodická doporučení a podpůrné náměty pro práci s dětskou operou O dvanácti měsíčkách

Tato kapitola obsahuje 12 metodických listů, které jsou koncipovány jako příprava na vyučování. Jednotlivé metodické listy obsahují doporučení a náměty pro nastudování a inscenaci dětské opery. Každý metodický list je zahájen motivační aktivitou, která děti naladí na další průběh nácvičku. Součástí jsou hlasová cvičení a konkrétní činnosti pro rozvoj intonačního a rytmického cítění. Těžiště metodických listů tvoří náměty pro samotný nácviček operky.

15.1 Opera – metodický list č. 1

Téma hodiny: Opera

Výukový cíl: žák bude umět na konci hodiny vysvětlit pojem opera, bude znát zásady společenského chování při návštěvě divadla, žák rozvine své hudební dovednosti

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah: Vlastivěda

Pomůcky: mapa Evropy, taktovka, audio nahrávka (árie Rusalky Měsíčku na nebi hlubokém)

Průběh vyučovací hodiny:

1 Rytmické aktivity

Tluče bubeníček

Vyučující v roli bubeníka hraje na bubínek, děti se podle tempa, které slyší, pohybují po třídě. Tempo se střídá, pochod, chůze, běh. Silný úder znamená „stůj“, děti zůstanou jako sochy v postavení, ve kterém se právě nacházely.

Dupání slonů

Děti stojí v kruhu a pochodují jednotně na místě, střídají pravou, levou nohu, ruce volně komíhají podél těla. Po chvíli ustanou a vyučující jako první dupne pravou a potom levou nohou a plynule na něj naváže dítě po jeho levici a ve směru hodinových ručiček děti vytváří plynulý rytmus. Jedno dupnutí musí navazovat na druhé. Děti celý průběh pozorně sledují a hlídají si, kdy přijdou na řadu. Po třech kolech vyučující změni směr, zrychlí tempo, může měnit dynamiku apod. Hra se dá ztížit pravidlem, že pokud někdo dupne jednou nohou dvakrát, změni se směr.

Hra na tělo

Využívá se různých způsobů hry na tělo: tleskání, luskání, hlazení po tvářích, pleskání na stehna, dupání, různé pohyby těla apod.

Hra by měla probíhat v poměrně rychlém a plynulém tempu. Vyučující předvede různým způsobem jednoduchý rytmický prvek, který s ostatními opakuje. Důležité je, aby vyučující s dětmi důsledně vše opakoval.

Do role předvádějícího pak nastupují i jednotlivé děti. Rytmické motivy musí být krátké a zapamatovatelné.

2 Hlasová výchova

Děšť – uvolnění

Tato aktivita vede k uvolnění těla a ke správnému postoji. Děti utvoří dvojice. Jeden se postaví do stoje mírně rozkročeného, zapře se v nohách a předkloní se. Trup, hlava i ruce volně visí.

Představ si, že jsi malý smrček, prší a děšť tě ohýbá. Ze všech větviček ti kape voda. Tvůj kamarád je sluníčko, které ti paprskem (prstem) ťape po zádech směrem vzhůru, vysouší vodu a ty se postupně narovnáš. Hlava jde až do mírného záklonu. Zatočíš větvemi (rukama), narovnáš se a usměješ se na sluníčko. Děti se ve dvojici vymění.

Překvapení – dechové cvičení

Děti předvádějí, jak rozbalují vytoužený dárek, rozevřou paže – u toho nádech a s výdechem se díví na jakýkoliv zvuk (*jé, ó, né, jó*) – glissandem, v různých polohách podle zadání (vysoko, nízko, široce, tence, slabě, hlasitě apod.).

Ruka vede melodii

Vyučující zpívá na slabiku *ju* vázanou melodii, kterou kopíruje pohybem ruky. Děti v opakování napodobují (vyučující opakuje s nimi), sledují současně pohyb ruky i melodie. Pěstuje se tímto jejich hudební pozornost. V činnosti vystřídají. Melodii s pohybem ruky zkouší vymýšlet jednotlivé děti, ostatní po něm opakují.

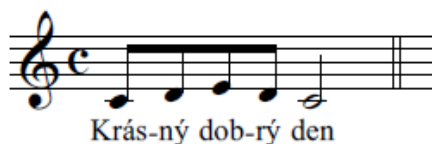
Tónová štafeta

Děti stojí v kruhu. Vyučující jako první zazpívá libovolný tón na slabiku *mó*, otočí se k dítěti po své levici a ukáže ukazovákem směr nahoru, dolů nebo ukáže dlaní rovinu. Znamená to, že má další tón dítě zazpívat výš, níž nebo ve stejné výšce. Dítě si tento tón uloží do představy a pošle další tón podle zadání. Pokud by to bylo pro někoho složité, může si předávaný tón tiše zazpívat a potom vytvořit svůj nový.

Příklady hlasových cvičení

Další hlasová cvičení tónový rozsah postupně zvětšují, jsou spojena s artikulací hlásek a slabik, zapojujeme legato, staccato, změny dynamiky.

Možné obměny textu (*usmíváme se, stojíme rovně, krásně zpíváme, jako skřiváci*).

Podle potřeby měníme v tomto rozezpívání slabiky (*ja-jo-ja, ji-je-ji*).

Písnička na mnoho způsobů

Písně jsou smutné i veselé, rychlé i pomalé, něžné i rázné, podle toho komu jsou určeny a o čem zpívají. Děti zkouší vystihnout různé způsoby, jak lze píseň zazpívat.

Vyučující vybere známé lidové písničky (*Já do lesa nepojedu, Ráda, ráda, můj zlatej Honzíčku* apod.), které si děti nejprve zazpívají běžným způsobem. Poté je zkouší zazpívat jinými způsoby podle zadání, která jsou kontrastní.

- první část písně velmi smutně, druhou vesele
- legato a staccato
- rychle, pomalu
- těžkopádně, lehounce
- nešťastně, rozpustile
- jako operní pěvec, jako rocker
- jako malé dítě, jako dospělý muž

3 Motivační aktivita

Hrátky o operou

Vyučující vypráví: „Pravě jsme se přenesli díky mé kouzelné taktovce do slavného operního domu La Scala, který se nalézá v italském městě Milano. Běžte se rychle podívat na mapu, abychom věděli, kde jsme. Na kterou světovou stranu nás aktovka odnesla? Nad kterými evropskými státy jsme letěli? Máme to blízko k moři?

Když jsme v tak slavném a krásném prostředí, musíme se zde chovat jako ostatní. Jako ti slavní operní pěvci. Od této chvíle si spolu budeme povídat jen prostřednictvím zpívání. Cokoliv budete chtít říct, musíte zazpívat. Stejně jako zpěváci v opeře. Melodii si můžete vymýšlet sami jako operní skladatelé“.

Vyučující dětem názorně předvede, jakým způsobem bude aktivita probíhat. To, co říká, lehkým hlasem zpívá. Pokládá zpěvem otázky, děti odpovídají v melodii, kterou si vymyslí. (*Dobrý den, dneska máme krásný den. Já vás velmi vítám. Všechny ráda poznávám. Jakkak se vám u nás líbí?*). Ten kdo odpoví, pokládá otázku dalšímu. Je nutné dbát na to, aby si děti naslouchaly a zpíval vždy jen jeden. Posléze je zábavné dát možnost neorganizované podobě, kdy se děti volně prochází a vzájemně spolu zpěvem „konverzují“. Je důležité zajistit, aby se nepřekřikovaly a nevytvářely hluk .

4 Opera, opera pro děti, dětská opera

Poslech: árie Rusalky Měsíčku na nebi hlubokém

Slyšeli jste zpěv vodní víly z opery Rusalka od A. Dvořáka, která ve své árii k měsíci vyznává svou touhu stát se člověkem. Autor se v příběhu inspiroval známou pohádkou od dánského spisovatele H. Ch. Andersena Malá mořská víla.

Vyučující si s dětmi formou řízeného rozhovoru povídá o opeře jako specifické hudební formě klasické hudby a vysvětluje její zvláštnosti.

Opera není hudební forma určená pouze pro dospělé diváky. Také děti mohou do divadla bez obav přijít. Existuje mnoho operních představení, které jsou malým dětem srozumitelné. Vyučující jmenuje opery, které jsou určeny pro dětské diváky. Jsou často skládány na pohádkové motivy, které děti znají a jsou jim blízké (A. Dvořák *Rusalka*, *Čert a Káča*, B. Smetana *Prodaná nevěsta*, L. Janáček *Příhody lišky Bystroušky* apod.).

Někteří hudební skladatelé psali a píší své opery přímo pro dětské zpěváky, jedná se o dětské opery a operky. Tam účinkují a zpívají děti. V současné době jsou mezi dětmi velmi oblíbené dětské operky od Z. Svěráka a J. Uhlíře.

Návštěva operního představení v divadle

Před návštěvou divadla je vhodné se připravit. Party pro zpěváky bývají v operách velmi náročné, proto musí mít pěvci školené hlasy. Někdy velké hlasové rozsahy arií způsobují, že divák nerozumí slovům, proto je vhodné si před návštěvou operního představení přečíst, o čem bude příběh vyprávět. A pokud to nestihnete doma, můžete si v divadle zakoupit program, ve kterém je stručný děj opery také popsán.

Návštěva divadla je společenská událost, ať jdete na operu, balet nebo činoherní představení. Do divadla chodí lidé slavnostně oblečení, patří to ke společenskému chování. Je vhodné přijít s dostatečným předstihem, abyste si odložili věci v šatně, beze spěchu se prošli po divadelních prostorách, koupili si program, a usadili se na své místo. V některých divadlech je zvyklost, že pokud přijдете pozdě, už vás do hlediště nepustí, abyste nerušili ostatní, a musíte vyčkat na přestávku. A doma si samozřejmě nesmíte zapomenout platnou vstupenku, bez ní by vás do divadla také nepustili. Před zahájením představení jsou diváci vyzváni, aby si nezapomněli vypnout své mobilní telefony. Když skončí operní dějství, následuje přestávka, můžete se projít po divadle a navštívit divadelní bar a občerstvit se. Konec přestávky a začátek dalšího dějství ohlásí divadelní zvonění.

Motivace k projektovému dni

Vy se společně do divadla také podíváte. A nebudete muset jezdit daleko, vytvoříte si divadlo ve škole. Na program bude Rusalka od Antonína Dvořáka, ze které jste před chvílí slyšeli malou ukázkou. Stejně jako do opravdového divadla přijdete společensky ustrojeni a hlavně nezapomeňte na vstupenky (děti se je vytvoří v hodině výtvarné výchovy).

Reflexe

Děti byly pozitivně namotivovány ke zhlédnutí operního představení v rámci projektového dne. Mohly si samy vyzkoušet, jaké je to být operním pěvcem. Prostřednictvím hlasových

cvičení uvolňovaly hlas a posazovaly hlavový tón. Zkoušely zpívat v různých hlasových polohách, v různých náladách, v různém tempu, dynamice apod.

15.2 Projektový den – metodický list č. 2

Téma: Proměníme školu v divadlo

Vzdělávací oblast: Umění a kultura

Vzdělávací obor: Hudební výchova

Cílová skupina: 1. – 5. ročník (malotřídní škola)

Délka trvání: 4 hodiny

Výchovně vzdělávací cíl: žák bude na konci hodiny znát operní dílo Rusalka, žák bude umět objasnit zásady slušného chování při návštěvě divadla

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk a literatura, Výtvarná výchova, Pracovní výchova

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova

Klíčové kompetence:

komunikativní – žák pro spolužáky i pro celou třídu srozumitelně vysloví svou myšlenku, naslouchá druhým lidem, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, rozumí různým typům textů, záznamů a obrazových materiálů

sociální a personální - účinně spolupracuje a podílí se na utváření příjemné atmosféry ve skupině, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá

Prostředí: prostory školy přetvořené na divadlo, třída uspořádaná jako hlediště v divadle

Pomůcky: projektor, projekční plátno, videozáznam opery Rusalka (film P. Weigla, 1977), vlastní obrazová prezentace (téma Národní divadlo v Praze), občerstvení do divadelního baru (slané, sladké pochutiny, ovoce, nápoje apod.), vstupenky, materiál na výzdobu školy, zvonek

Metodické poznámky:

Přestože skutečná návštěva divadla je autentičtější, je možné si divadelní atmosféru vytvořit i ve školním prostředí. Pedagog má tak možnost zvolit hudební dílo, které je pro děti v danou chvíli vhodné. Děti spolupodílí na této „hře na divadlo“, jsou jejími hlavními aktéry.

Pro projekci je zvolen film *Rusalka* režiséra Petra Weigla z roku 1977 z důvodu atraktivnosti prostředí i hereckých výkonů. Zajímavé filmové zpracování dětem blíže zpřístupní operní formu. V roli Rusalky vystupuje Magdalena Vašáryová (zpívá Gabriela Beňačková), v roli prince Milan Kňazko (zpívá Peter Dvorský). Vše se odehrává pod taktovkou Libora Peška.

Je nutným předpokladem, aby předcházející hodina hudební výchovy byla ve všech ročnících věnována problematice opery jako specifické hudební formě a konkrétně opeře *Rusalka*. Děti jsou vhodně namotivovány k jejímu zhlédnutí. Pozornost je věnovaná také zásadám slušného chování v divadle.

Zvláště mladší děti je vhodné dopředu upozornit na to, že pohádkový příběh o velké lásce nekončí jejím naplněním. Přesto princ umírá šťastný v Rusalčině náručí.

Děti jsou vyzvány, aby v projektový den přišly do školy v oblečení vhodném k návštěvě divadla. Mohou přinést vlastní příspěvek do divadelního baru.

Žáci si v rámci výtvarné výchovy vytvoří vstupenky na toto představení pro sebe. Na vstupenkách jsou všechny základní údaje o představení (jako na skutečných vstupenkách).

Školní prostory jsou příhodným způsobem vyzdobeny a připraveny, aby děti již při vstupu do školy začaly prožívat svůj den v divadle.

Průběh projektového dne

1 Motivace

Děti již byly v předcházejících dnech vhodně motivovány k tomu, aby přišly v tento den do školy slavnostně oblečené, protože škola se promění na jeden den v pražské Národní divadlo. Vyučující i ostatní zaměstnanci školy jsou ideálně také v tomto duchu ustrojeni a snaží se svým jednáním podporovat divadelní atmosféru.

Ve škole panuje slavnostní nálada, v šatně dětem odebírají kabáty a bundy „paní šatnářky“ (žákyně 5. ročníku) a děti stoupají po schodech do „divadelního sálu“. Při vstupu do hlediště se musí prokázat platnou vstupenkou. V divadle panuje tichá atmosféra, děti spolu tlumeně rozmlouvají. Na chodbě je připraven divadelní bar s občerstvením.

Postupně zazní tři zvonění a děti usedají na svá místa v setmělé třídě. Na projekčním plátně je promítnuta fotografie Národního divadla. Vyučující v roli divadelního průvodce všechny slavnostně přivítá. Svým projevem přispívá k celkové atmosféře. Protože první uvedení Rusalky proběhlo v Národním divadle v Praze, představuje dětem s doprovodem fotografií v připravené prezentaci budovu Národního divadla, hlediště, jeviště a komentuje zajímavá výtvarná díla, která se v divadle nacházejí. Vše probíhá formou rozhovoru se žáky, kteří mají prostor ke svým postřehům a otázkám.

Poté průvodce diváky obrazem zavede do orchestřiště a seznámí s nástroji, které v opeře hrají, představí dirigenta Libora Peška, který toto představení (ve filmu P. Weigla) dirigoval. Promítne fotografii Antonína Dvořáka a stručně přiblíží období, ve kterém žil. Nakonec vyučující představí postupně všechny postavy, které v opeře Rusalka vystupují a vysvětlí i jejich hlasové zařazení.

Děti jsou informovány, že opera má tři dějství, mezi nimiž bude přestávka, během které se mohou u divadelního baru občerstvit.

2 Projekce filmu

Všichni se pohodlně usadí a vyučující s výrazem předčítá obsah prvního dějství opery z knihy *Opera nás baví*. Stejným způsobem přečte obsah před začátkem druhého a třetího dějství. Ve chvíli, kdy končí dějství, je projekce filmu přerušena a nastává přestávka. Každá přestávka je ukončena zvoněním jako v divadle.

Během přestávek je prostor k rozhovorům s dětmi, k vysvětlování jejich otázek a nejasností.

Plán projekce

Délka filmu: 120 minut

1. dějství – Na louce u jezera (stopa 0 – 46:04)

První dětství končí ve filmu okamžikem, kdy si princ na koni odváží Rusalku na svůj zámek a zpívá: „*Pojď se mnou, pohádka má*“.

Přestávka

2. dějství – Na zámku na svatební hostině (stopa 46:05 – 1:23:03)

Druhé dějství se otevírá na zámku a končí výsměchem kněžny vůči princovi a návratem Rusalky k jezeru.

Přestávka

3. dějství – Zpátky na louce u jezera (stopa 1:23:04 – 2:00:00)

Třetí dějství se odehrává u jezera, kde nešťastnou Rusalku nalézá žalem zlomený princ. Nakonec šťastný umírá v jejím náručí.

3 Závěrečná reflexe

Zhlédnutí závěrečného dějství může u dětí vyvolat mnoho rozporuplných emocí. Je důležité si s nimi o nich povídat a vysvětlit si je.

Reflexi je nutné věnovat dostatečný prostor. V závěrečném hodnocení děti vyjadřují své pocity a názory na operu Rusalka i obecně na operu jako hudební formu. Zajímavé je sledovat postřehy dětí, pro které to bylo první setkání s operním představením.

Sebereflexe:

Tento projektový den hodnotím velice pozitivně. Všechny děti se do něho s chutí zapojily. Přišly pěkně ustrojené a celkově svým chováním a jednáním dodržovaly společenskou etiketu a připívaly k divadelní atmosféře.

Během celé projekce vydržely v klidu sedět a zaujatě poslouchat, a to i ti nejmladší prvňáčci. Sledovala jsem jejich tváře během opery a viděla jsem, jak se na nich střídají emoce v návaznosti na děj i hudbu. Jejich reakce na zhlédnuté představení mě velmi potěšily. Nebylo mnoho dětí, které někdy v divadle operní představení navštívily. Většina z nich viděla celou operu poprvé. Postřehy byly velmi podnětné, mnohé děti vyjadřovaly přání navštívit operní představení ve skutečném divadle.

Znovu jsem si potvrdila, že pokud dětem zprostředkujeme poslech klasické hudby zážitkově, mnohem více je zaujme. Prožitek jim nabízí možnost hudbu pozorněji vnímat a nalézat v ní její krásu.

15.3 Pohádka O dvanácti měsíčkách – metodický list č. 3

Téma hodiny: Seznámení s pohádkou O dvanácti měsíčkách

Výukový cíl: žák bude na konci hodiny znát obsah pohádky O dvanácti měsíčkách a charaktery postav, žák bude umět pracovat s metodami dramatizace pohádky, žák bude rozvíjet své hudební dovednosti

Mezipředmětové vztahy: Český jazyk a literatura

Prostředí: hudebna, prostory školy

Pomůcky: barevná peříčka, kartičky s názvy lidových písní, šátky, kartičky s rozstříhanou pohádkou pro každou skupinu, plakáty s textem operky, plakát s intonačními schody

Poznámky:

Text pohádky je upraven pro potřeby operky. Každý obraz operky je napsán zvlášť na barevném papíře, každý je rozstříhaný na 20 kartiček různých tvarů. Děti budou tyto kartičky hledat a skládat dohromady.

Průběh vyučovací hodiny

1 Hlasová výchova

Loutky - uvolnění těla, odstranění napětí

Děti jsou ve dvojicích na koberci. Jeden z dvojice klečí na patách a je sbalený do klubička jako bezvládná loutka, čelo položené na zemi, ruce volně. Druhý jako loutkař mu šmiráním přejíždí prsty po páteři od beder až k temeni hlavy, jako by natahoval loutce provázek. Jak se

prsty blíží k hlavě, loutka se pomalu narovnává, hlava jako poslední. Šimrání na vršku hlavy způsobuje pocit, že provázek táhne loutku výš. Najednou šimrání ustane, provázek zmizí a loutka se hroučí bezvládná zpět do klubička. Toto se několikrát opakuje. Děti ve dvojici vymění.

Když kvílí meluzína

Děti jsou ve stoji mírně rozkročném, předkloní se – trup, hlava i ruce volně visí dolů. Brada a jazyk jsou volné. V předklonu tvoří tón na slabiku *ju*. Melodie hlasu v glissandu plynule stoupá a tělo se zároveň narovnává, hlava jako poslední jde až do mírného záklonu, hlas co nejvýš. A plynule zpět do předklonu melodie hlasu v glissandu klesá zpět. Ramena jsou volná. Toto opakují. Vyučující vede děti ke zpěvu v legatu, k měkkým začátkům, zpívají lehce.

Peříčko - dechové cvičení

Děti mají na otevřené dlani barevná peříčka. Chtějí je odfouknout co nejdál. Lehce se nosem nadechnout, aby jim předčasně neulétla a s výdechem *fu* je sfouknou z dlaně. Snaží se je s výdechem poslat co nejdál.

Chytni balónek

Vyučující hodí hlasem ve vyšší poloze dětem pomyslný balónek a ony ho ve stejné hlasové poloze vrátí. Používá slabiky *hoplá, hopalá, bom, hop*.

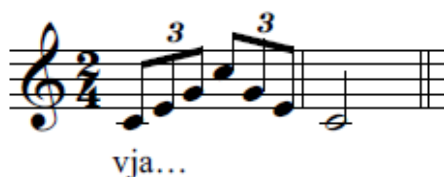
Brumendo

Děti zaujmou správný pěvecký postoj. Učitel předzpívá na jednom tónu pomalu slabiky *bim – bam – bom* a děti opakují. Zpěváci cítí, jak jim hlas rezonuje v hlavě. Provádíme transpozicí hlasového cvičení ze střední polohy nahoru a dolů. Střídavě měníme dynamiku z *piano* do *forte* a naopak. Děti nesmí na hlas tlačit.

Příklady hlasových cvičení

Možné slabiky (*na, ne, nu, no, ji, mi, ...*).

Obměna (*vju, vji, vje, vjo*).

Solmizace – sluchová analýza

Vyučující předzpívá určitý melodický model a zároveň ho ukazuje na intonačních schodech. Děti opakují. Zapojují gesta fonogestiky.

do re mi fa so la si do – do si la so fa mi re do

Používá vzestupné i sestupné melodie a jejich kombinace.

2 Motivační aktivita – s písničkou si najdeš kamarády

Děti se musí pro další činnosti nejprve rozdělit do pěti skupin. Rozřadí se podle lidové písně, kterou si vylosují. Vyučující vybere písně, které děti dobře znají (Maličká sú, Ach synku, Černé oči, To je zlaté posvícení, Okolo Frýdku cestička).

Děti se rozejdou po třídě a každý si vylosuje kartičku s názvem písničky, kterou ostatním nevyzrazuje. Poté si všichni zaváží oči šátkem. Na pokyn začne každý svou píseň zpívat a hledá si podle ní ostatní členy skupiny, kteří si zpívají stejnou. Vyučující v průběhu aktivity zajišťuje bezpečné prostředí.

Touto formou vznikne pět skupinek. Děti z každé skupiny představí svou píseň ostatním a s doprovodem klavíru zaspívají první sloku, ostatní se k nim v dalších slokách přidávají.

3 Rozstříhaná pohádka

Každá skupina si nyní vylosuje barvu kartiček, které bude hledat v prostorách školy, kam je již vyučující umístil. Na kartičkách různých tvarů je rozstříhaný text pohádky o dvanácti měsíčkách, upravený pro potřebu nácvičku operky. Každá skupina hledá jednu část (jeden obraz) operky. Až děti najdou všechny kartičky své barvy, složí z nich text, který si spolu tiše přečtou.

4 Živé obrazy

K textu si skupina připraví živý obraz, který ho nejlépe vystihuje. Děti si vyberou určitou situaci nebo děj a ty ztvární. Každý má v živém obrazu svou roli, může představovat nejen postavy, ale i věci, prostředí nebo emoce. Ostatní hádají, co právě viděli. Když děti předvedou všechny živé obrazy, domluví se spolu na posloupnosti pohádkového příběhu, tedy kdo má první část příběhu, kdo druhou apod.

5 Narativní pantomima

Skupiny se za sebou (např. do půlkruhu) seřadí tak, jak na sebe navazují jejich části textu. Jeden z každé skupiny je vypravěč a předčítá s výrazem text, ostatní členové skupiny si rozdělí role tak, jak vyplývají z jejich textu. Budou pantomimou předvádět to, co vypravěč čte. Takto postupují všechny skupiny. Ti, co zrovna nehrají sledují pozorně výkony ostatních skupin. Tímto si děti společně zahrají pantomimou celou pohádku.

6 Rozbor pohádky

Je vhodné udělat si na závěr čas na rozhovor s dětmi nad pohádkovým příběhem. Děti se zamýšlí se nad charakterem postav, nad situací, kterou prožívají. Přemýšlí, jak by jednaly na jejich místě ony. Vyjadřují svoje sympatie či nesympatie. Mohly postavy jednat jinak? Zkouší si hrdiny pohádky představit. Jak asi vypadali? Jakou mohli mít barvu vlasů, očí, co měli na sobě. Jak asi mohl příběh pokračovat? Kdybys byl spisovatel, změnil bys děj pohádky?

7 Motivace pro další vyučování

Vyučující se několika slovy vrátí k projekci opery Rusalka a seznámí děti se záměrem nastudovat s nimi dětskou operku od Jaroslava Uhlíře a Zdenka Svěráka, ve které budou vystupovat jen ony. Text operky vychází z pohádky O dvanácti měsíčkách, se kterou se právě seznámily. Proto bude cílem příštích hodin hudební výchovy nácvik dětské operky, v hodinách výtvarné a pracovní výchovy tvorba kulis a rekvizit. Vše by mělo nakonec vyvrcholit inscenací operky pro rodiče a veřejnost v obecním kulturním domě.

Na konci hodiny se učitel rozloučí s dětmi příslibem, že už příště začnou s nácvikem. Navíc zhlédnou ukázkou operky tak, jak ji Z. Svěrák a J. Uhlíř pro diváky nastudovali a uvedli v pořadu Hodina zpěvu.

Reflexe

Děti pracovaly velmi aktivně, spolupracovaly hezky ve skupinách, nevyvstal žádný problém. Dramatizaci pohádky pěkně uchopily, ať v živých obrazech nebo formou narativní pantomimy.

Na nápad nastudovat operku reagovaly s nadšením, měla jsem z toho radost. Toto hudební dílko již mnohé děti znaly z pohádky Tři bratři od Jana Svěráka. Od tohoto okamžiku se na školních chodbách na několik příštích týdnů ozývaly melodie z dvanácti měsíčků.

15.4 Nácvik dětské operky O dvanácti měsíčkách (úvod) – metodický list č. 4

Téma hodiny: Nácvik úvodního hudebního tématu dětské operky

Výukový cíl: žák bude umět na konci hodiny zazpívat intonačně a rytmicky správně úvodní hudební téma operky ve stejnojmenných tóninách C dur a c moll

Prostředí: hudebna

Pomůcky: plakáty s textem, DVD *Operky – O dvanácti měsíčkách*

1 Rytmické aktivity

Pulzace

Rytmus je vhodné rozvíjet spolu s textem. Je možné využít rytmičtých slabik. Každý rytmus procvičujeme tak dlouho, dokud si ho všichni zcela neosvojí. V následující metodice je popsán postupný nácvik pulzace a využití rytmičtých slabik, který je vhodné rozložit do více hodin s ohledem na to, jak děti tuto dovednost ovládají. Děti tleskají lehce špičkami prstů jedné ruky do dlaně druhé ruky. V závěru této metodiky je navržena aktivita pro rytmický nácvik úvodních taktů operky.

Děti stojí v kruhu, stoj mírně rozkročný, vyučující začne v duchu pulzace pravidelně na čtvrt'ové hodnoty přešlapovat z jedné nohy na druhou a u toho pokyvuje tělem. Pracuje ve čtyřčtvrt'ovém taktu. Děti se přidávají. Jakmile se všichni sladí, vyučující na každé přešlápnutí tleskne. Když se všichni pravidelně přidají, ke každému tlesknutí vysloví rytmickou slabiku TÁ. Rytmičtá slabiku postupně nahradí vhodným slovem (*trám, prám, král, bál*).

Vyučující přidává osminové hodnoty. Nohy přešlapují dále na čtvrt'ové doby, ruce tleskají osminové noty. Tedy na každé šlápnutí tlesknou dvakrát a vysloví TY-TY. Rytmičtá slabiky je možné nahrazovat slovy (*kočka, myška, pejsek, liška*). Stejně probíhá nácvik šestnáctinových hodnot. Na každé přešlápnutí tlesknou čtyřikrát a vysloví rytmické slabiky TY-RY-TY-RY, které posléze nahradí slovy (*konvalinka, mandarinka, mandelinka, muchomůrka*).

Lze dále obměňovat. Po dokonalém osvojení se mohou notové hodnoty v rámci jednoho taktu střídat a postupně zapojit pomlky.

máme pěkný den TY -TY TY-TY TÁ NIC

pojedeme ven TY-TY TY-TY TÁ NIC

Pulzace úvodních taktů operky

Rytmickou pulzací děti nacvičí úvodních pět taktů operky. Tóny ve čtyřčtvrt'ovém taktu tvoří většinou osminové noty (kromě posledních dvou taktů). Učitel dbá na správný rytmus i výraznou artikulaci.

Do pohádky vedou vrátka,

TY-TY TY-TY TY-TY TY-TY

vejdeme a je tu matka,

TY-TY TY-TY TY-TY TY-TY

která nese nelibě,

TY-TY TY-TY TY-TY TY -

že má doma dcery dvě,

TY-TY TY-TY-TY-TY TY -

že má doma dcery

TY-TY TY-TY TÁ TÁ

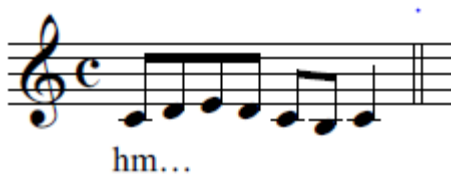
dvě - - -

TÁ nic nic nic

2 Hlasová výchova

Brumendo

Děti mají zavřená ústa, rty lehce u sebe. Navozujeme pocit, že mají mezi zuby antiperli. Jazyk volně leží. Zpívají lehce.

Kočky a kocouři

Vyučující předzpívá na slabiku *mijau* velmi pomalu a procítěně tři tóny různé výšky a dokresluje pohybem ruky. Děti opakují, melodickou linku si ukazují rukou. Je třeba dohlížet, aby propojovaly všechny hlásky a slabiky v lehkém glissandu spojovaly.

mijau mijau mijau

Rozhýbejme papuly - snížený 3. stupeň

V dnešním nácviku se děti setkají se sníženým 3. stupněm v tónině c moll, který je vhodné osvojovat již v rozezpívání.

Na slabiky *ma me mi mo ma me mi mo mu* provádíme transponované hlasové cvičení – nejprve v tóninách dur, poté v tóninách moll.

Solmizační cvičení

Druhou možností nácviku jsou solmizační slabiky a fonogestika. V mollové tónině se snížený 3. stupeň jmenuje *mu*: *do re mu fa so fa mu re do*.

3 Návčik operky (úvodní hudební téma)

Do pohádky vedou vrátka (sbor)

Do po-hád-ky ve-dou vrát-ka, vej-de-me a je tu mat-ka, kte-rá ne-se ne-li-bě,
že má do-ma dce-ry dvě, že má do-ma dce-ry dvě.

Hudební téma je v tónině C dur. Melodie není složitá, postupně stoupá od c¹ do g¹ a klesá zpět k c¹ v osminových a čtvrt'ových notách. Takt je v celé skladbě čtyřčtvrt'ový.

Vyučující tuto část nejprve dětem s harmonickým doprovodem na klavír předzpívá.

Je vhodné využít návčik solmizačními slabikami pomocí fonogestiky a intonačních schodů. Vyučující vždy jeden takt i s gesty předzpívá, děti spolu s ním opakují. Dbá na přesnou intonaci, především v klesající melodii.

do do do do re re re re

mi mi mi mi fa fa fa fa

so so fa mi re do do

so so fa mi re do do

so so fa mi re mi do

Je potřeba se zaměřit na volný nástup na 5. stupeň (*že má doma dcery dvě*).

Pokud děti intonují melodii čistě, podloží ji slovy. Slova operky jsou napsaná na plakátech, které jsou postupně s návčikem vyvěšovány v hudebně.

Je nutné dbát na čistou intonaci a správnou výslovnost. Učitel hraje na klavír nejprve pravou rukou pouze melodii, poté přidá harmonický doprovod.

Seznámí děti s úvodní čtyřtaktovou předehrou, kterou zahraje na klavír, děti počítají doby taktu (první-druhá-třetí-čtvrtá), mohou si zpočátku počet taktů ukazovat na prstech. Pamatují si, že nejprve přijdou čtyři takty předehry a poté začíná zpívat sbor. Čtvrtý takt končí zdvihem čtyř osmin $g^1 c^2 d^2 g^2$ (tře-ti čtvr-ta) a sbor hned nastupuje v tónině C dur na tón c^1 slovy *do pohádky vedou vrátka*. Harmonický průběh předehry je k nasazení správného tónu vede.

Vyučující hlídá měkký hlasový začátek, děti nesmí první slabiku (předložku *do*) vyrazit. Vzhledem k hlásce *d* je to poměrně náročné. Vyžaduje to správný pěvecký postoj, klidný nádech a plynulý výdech. Měkké nasazení přichází svrchu a v rezonanci. Děti si mohou představovat, že tón je motýl, který dosedne na špičku nosu a jakmile se ho dotkne, ihned se vznese do prostoru (Tichá 2014, s. 109).

Od počátku se zaměřujeme na výraz. Děti se usmívají, otvírají ústa. V jejich tvářích se zračí radost i tajemnost: celý příběh začíná, budou vyprávět svým blízkým pohádku.

Holena je celá po mně, bude paní v tomto domě (macecha)

Ho-le-na je ce-lá po mně, bu-de pa-ní v tom-to do-mě, Ma-ruš-ka je ne-vlast-ní,
skon-co-vat je tře-ba s ní, skon-co-vat je tře-ba s ní. Pří-pad-ný

Vyučující nejprve s doprovodem klavíru dětem tuto část vzorově předzpívá. Nejprve společně s první částí, aby si děti uvědomily rozdíl mezi nimi, podruhé jen samotnou druhou část.

Tuto část bude zpívat macecha, sbor se k ní v opakování textu *skoncovat je třeba s ní* přidává.

Jedná se o stejné hudební téma jako v předešlé části, ale probíhá ve stejnojmenné tónině *c moll*. Děti si vzpomenu na rozezpívání a opět zopakují melodii pomocí solmizace.

Vyučující dbá na správnou intonaci sniženého 3. stupně. Na tomto tónu se zastavuje. Obtížnější je tento tón čistě intonovat při sestupu. Nejprve děti téma procvičí prostřednictvím solmizace, poté podloží slovy.

do do do do re re re re

mu mu mu mu fa fa fa fa

so so fa mu re do do

so so fa mu re mu do

Mollovou tóninu naznačuje akord v prvním taktu této části, děti na změnu připraví. Vyučující proto zahraje k této části harmonický doprovod na klavír.

Na závěr děti obě části několikrát zazpívají dohromady. Jsou upozorněny na to, že v druhé části nastupují ihned bez mezihry. Zpívají lehce, poslouchají samy sebe i zpěváky kolem.

Poté se děti rozdělí na dvě skupiny, jedna je v roli sboru, druhá v roli macechy. Vystřídají se.

Při dalším opakování je vhodné zapojit chlapce, kteří budou vystupovat v rolích měsíců. Nebudou nyní zpívat s ostatními, ale budou doprovázet rytmickým ostinatem zpěv ostatních – formou pulzace, kterou se učili na začátku hodiny. Stojí v kruhu jako dvanáct měsíců, přešlapují pravidelně ve čtvrtových hodnotách a vytleskávají lehce samé osminové noty, bez ohledu na pomlky.

Na závěr se vše propojí dohromady. Začnou nejprve chlapci, rytmickým ostinatem v osminách vytleskají dva čtyřčtvrtové takty. Vyučující začne s nimi a udá tempo. Poté se přidává klavír v čtyřtaktové předešle, začne zpívat sbor a nakonec zpívají macechy.

4 Projekce: *Operka O dvanácti měsíčkách* (první obraz)

V závěrečné části výuky vyučující dětem pustí pro inspiraci první obraz operky v nastudování Z. Svěráka a J. Uhlíře s pěveckým sborem Sedmihlášek. Děti si k tomu mohou zazpívat, co se už naučily. Zároveň se poprvé seznamují s orchestrálním doprovodem.

Reflexe:

Nadšení, se kterým děti přiběhly na hudební výchovu i jejich neustálé otázky v průběhu celého týdne mě ubezpečily, že to bude radostná práce. Během projekce operky si děti pobrukovaly spolu se zpěváky. Samozřejmě si velice přály, abych jim v další hodině pustila operku až do konce.

Nácvik probíhal dobře. Musela jsem dbát na intonaci, zvláště v sestupných melodiích. Molová tónina nepůsobila větší problém, 3. stupeň měly děti tendenci zpívat výš. Svěrákův text je plný jazykových hříček, které jsme si postupně vysvětlovali. Od počátku jsem děti vedla k otvírání úst a výrazné výslovnosti, pozor musí dávat na sykavky (*skoncovat je třeba s ní*). A v neposlední řadě je důležitá lehkost v hlase, výraz a úsměv na tváři, který hlasy rozjasní.

Prozatím jsem k nácviku nepoužila karaoke verzi. Nejprve je nutné, aby si děti osvojily čistou intonaci a správný rytmus. Postupně je budu seznamovat s orchestrálním doprovodem.

15.5 Nácvik dětské operky (1. obraz) – metodický list č. 5

Téma hodiny: Nácvik hudebních témat prvního obrazu

Výukový cíl: žák bude umět na konci hodiny pracovat s nepravidelným dělením not

Prostředí: hudebna

Pomůcky: plakáty s textem, DVD *Operky – O dvanácti měsíčkách*, nahrávka doprovodu operky

Průběh vyučovací hodiny

1 Motivační aktivita

Na počátku hodiny vyučující pustí dětem slíbené pokračování operky (15 minut). Během projekce je upozorňuje na jednotlivé obrazy. Nebrání dětem, aby si spontánně tichým hlasem zpívaly.

2 Hlasová výchova

Protážení a uvolnění

Ted' se musíme po pohádce zase probudit. Protáhněte se a pořádně si zazívejte. Děti se postaví a uvolněně se protahují rukama do všech stran a zívají. Tělo je uvolněné, ramena volně směřují dolů, hlava volná, brada není předsunutá.

Žvýkačka

Přestavte si, že máte v ústech velkou žvýkačku a musíte ji pořádně rozžvýkat, aby byla krásně měkká a šly z ní dělat bubliny. Jste ale ve škole a musíte se chovat společensky. Žvýkejte se zavřenými ústy. Pozor na jazyk, ať se nikde neplete, v klidu si v ústech leží, dolní čelist je uvolněná.

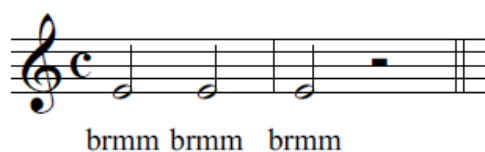
Jazyk

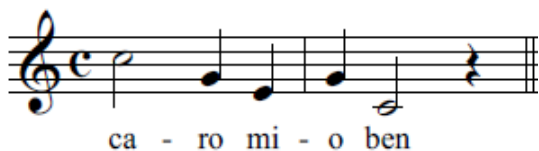
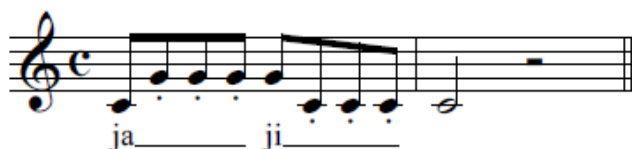
Ted' musíme probudit a uvolnit také jazyk. Co všechno s ním dokážete? Zkuste, zda někde v ústech nezůstal kousek žvýkačky. Děti jazykem pohybují ve všech možných směrech nejprve v zavřených ústech. Poté s ním hmitají do stran, vysunují zasunují ho jako had, dělají krouživé pohyby.

Vykouzli tón

Děti jsou ve dvojicích. Jeden v roli kouzelníka předvádí, jak vytahuje druhému z úst tón. Jeho kamarád reaguje na pohyb ruky hlasem na hlásku *ú*. Kouzelník mění výšku tónu, délku, předvádí legato, staccato.

Příklady hlasových cvičení (podle potřeby měníme slabiky)

3 Rytmické aktivity

Trioly

V této hodině čeká děti nácvik rytmicky náročného místa. Je vhodné rozvíjet rytmické citění u nepravidelného dělení not, tedy u triol. V operce se vyskytují čtvrt'ové i osminové trioly. Nejlépe pomůže nácvik s rytmizovaným textem.

Je vhodnější začít s osminovými triolami. Děti vytleskávají podle příkladu učitele prstovými dřívky rytmus trioly. Do čtyřčtvrt'ového taktu se vejdou čtyři osminové trioly.

TRI-O-LA (*maminka, květinka, kočička, žabička*).

Rytmický dvojhlas

Přidáme pravidelný pohyb, pulzujeme na čtvrt'ových notách a vytleskáváme střídavě čtvrt'ové noty a trioly. Rozdělíme děti na dvě skupiny. Polovina dětí dlaňovým bubínkem deklamuje čtvrt'ové doby na slabiku TÁ, druhá část prstovými dřívky vytleská osminové trioly a doprovází rytmickými slabikami. Obě skupiny se vystřídají.

Slabiky zaměníme za slova (*kočka – kočička, kytka – kytička, lžíce – vidlička*).

Velká triola

Následně je nutné nacvičit čtvrt'ové trioly. Ve čtyřčtvrt'ového taktu jsou dvě velké trioly.

Opět nacvičujeme pravidelnou pulzaci s pomocí rytmických a slabik a vhodných slov. Je velice nutný a důležitý rytmicky přesný příklad učitele, který děti imitují. Toto náročné místo si děti nejlépe osvojí nácvičkou samotné části skladby. V nahrávce doprovod zpěvu triol velmi pomůže, klavír zde velké trioly výrazně hraje.

4 Nácvič operky

Nejprve si děti zopakují úvodní část operky. Zpívají s ohledem na čistou intonaci a rytmus nejprve *a capella*, posléze s harmonickým doprovodem klavíru (včetně přede hry).

Případný ženich do dveří strčí čenich (macecha)

Nestůj tu, Máří (Holena)

The musical score is written in 4/4 time with a key signature of two flats (B-flat and E-flat). It consists of three staves of music with lyrics underneath. The first staff begins with a quarter rest followed by a quarter note, then a series of eighth notes. The second staff features a quarter note, a quarter rest, and a triplet of eighth notes. The third staff starts with a triplet of eighth notes, followed by a quarter note, a quarter rest, and a quarter note. The lyrics are: s ní. Pří-pad-ný že-nich do dve-ří str-čí če-nich, u - vi - dí Mař-ku a řek-ne: Má-ří, vo-da už se ti va - ří, při-nes mi ká - vu a po-doj Jár - ku, tu bych si, tu bych si vzal, krá - vu, u - dě - lej, co je tře - ba, Ho - le - ně zbu - de jen žal. Ne - stůj tu, dos - te - neš su - chý chle - ba.

Nástup je volný na 5. stupeň, z intonačního hlediska není náročný. Větší může být rytmický problém. Nástup začíná třemi osminami již v taktu, ve kterém končí předchozí téma. Zpěváci drží slabiku *s ní* na dvě doby (čtyři osminy), následuje osminová pomlka a nástup na nový motiv.

Vyučující děti nejprve s touto částí seznámí. Předzpívá téma i přechod do něj s harmonickým doprovodem klavíru.

Nejsnazší pro děti je tuto část nacvičovat pomocí imitace. Prostřednictvím rytmických cvičení si děti zároveň osvojují melodickou linku, která není složitá a správné intonaci napomáhají harmonie v doprovodu.

Je opět vhodné využít pulzaci v pravidelných čtvrt'ových hodnotách. Všichni stojí v kruhu, přešlapují v duchu pulzace z jedné nohy na druhou. Učitel dlaňovým bubínkem vyťukává čtvrt'ové doby a předzpívává po částech melodii pomocí rytmických slabik. Zvláště precizně dodržuje a předvádí pomlky, které se zde vyskytují. Děti se v opakování přidávají. Teprve až si rytmus osvojí, podkládají text. Celé toto místo je nutné nacvičovat včetně přechodu z předchozí části (*skoncovat je třeba s ní – případný ženich*).

Během rytmického nácviku dbáme na přesnou a výraznou artikulaci. Děti nesmí vyřázet hlásku ř (vyslovují *Ma-řku, já-řku*). Neopomineme vysvětlit význam některých slov, upozorníme na rýmy a hrátky se slovy.

V další části tohoto hudebního tématu se objevují velké trioly, jedna triola odpovídá polovině čtyřčtvrt'ového taktu, půlovou notu chceme rozdělit na tři části. Toto místo (*tu bych si, tu bych si vzal, Holeně zbude jen žal*) je opět nejvhodnější nacvičovat přesným příkladem učitele. Stále pulzujeme na čtvrt'ové doby. Nejprve pomocí rytmických slabik. Poté následuje nácvik s textem.

TRI-O-LA TRI-O-LA TÁ-JÁJ

tu bych si, tu bych si vzal

TRI-O-LA TRI-O-LA TÁ-JÁ

Holeně zbude jen žal

V repetici této části plynule nastupuje Holena (*nestůj tu, Máří*) v tomtéž taktu, kdy macecha dozpívává *Holeně zbude jen žal*. Nástup je stejný jako v předchozím případě, tedy na šestou osminu. Učitel zde má důležitou roli dirigentskou, aby nástupy vždy přesně ukázal. Tuto část v repetici nacvičujeme stejným způsobem, jen s jinými slovy. Proto je nutné se jí také podrobně věnovat.

Na závěr je vhodné již pustit dětem orchestrální doprovod, který zpěv složitějšího rytmu značně ulehčuje, nástupy jsou z něho patrné.

Reflexe

Po zopakování a upevnění úvodní části operky, kterou se děti naučily v minulé hodině, jsem přistoupila k další, což je rozhovor Holeny a macechy. Učily se to všechny děti, z hlediska hudebního rozvoje je to pro ně přínosem, není to jednoduchý part. Mohou zde rozvíjet rytmické a intonační citění. Tento náročný úsek je nutné v dalších hodinách dále upevňovat. Děti si od této chvíle postupně zvykají na zpěv s nahraným doprovodem, který má svá specifika.

Zhlédnutí operky děti ještě více namotivovalo, a tak jsem měla kolem sebe jen samé nadšené zpěváky a herce s mnoha nápady a představami na celkovou realizaci operky. V hodinách výtvarné a pracovní výchovy jsme již začali s tvorbou kulis a dalších rekvizit. O těchto činnostech se nebudu více rozepisovat, protože nejsou předmětem této práce. I tyto hodiny jsem v rámci mezipředmětových vztahů využívala k opakování a upevňování některých pasáží skladby. Někdy jsem dětem pustila k výtvarným činnostem jako podkreslení audio nahrávku operky nebo později samotný orchestrální doprovod, u kterých si spontánně zpívaly.

15.6 Návuk dětské operky (1. a 2. obraz) – metodický list č. 6

Téma hodiny: Návuk prvního obrazu a úvodního tématu druhého obrazu

Výukový cíl: žák bude umět na konci používat rytmické slabiky v pravidelné pulzaci, žák bude umět dirigovat hudební téma ve čtyřčtvrt'ovém taktu

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah: Tělesná výchova

Pomůcky: plakáty s textem, nahrávka doprovodu operky

1 Motivační aktivity

Pohybová improvizace

Děti se při vhodně zvolené hudbě (např. *Čtvero ročních dob – jaro*, Antonio Vivaldi) pohybují po prostoru různým způsobem podle zadání učitele, např. jako když se: brodí hlubokým potokem, kloužou po ledě, prodírají zarostlou houštinou, přechází bosé po ostrých kamenech, stoupají do vysokých hor, plouží pouští ve vedru, ocitly v krupobití, ve sněhové vánici apod.

Dechový řetěz

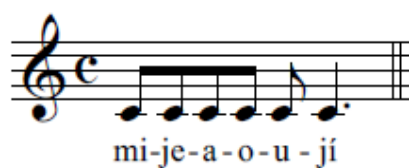
Děti se nyní vydýchají a celkově uvolní. Lehnou si na záda do kruhu na koberec a zvolna plynule dýchají. Cítí, jak se jejich břicho mírně zvedá a klesá. Za chvíli si každý položí svou hlavu na břicho kamaráda vedle sebe a zároveň si na jeho břicho položí hlavu někdo jiný. Ztiší se, mírně pokrčí kolena, zavřou oči a uvolní se. Snaží se vnímat dech kamaráda, na jehož břiše mají položenou hlavu. Děti dýchají pomalu a hluboce. Snaží se v dechu sjednotit.

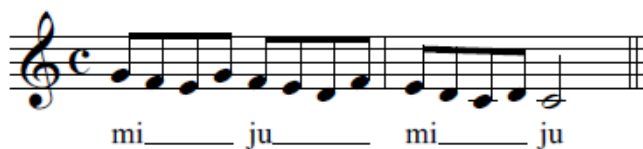
2 Hlasová výchova

Děti zaujmou správný pěvecký postoj. Uvolní se nejlépe v předklonu, ramena uvolňují tak, že vytáhnou jedno nahoru a volně pustí, potom tímto způsobem uvolní druhé a nakonec obě.

Příklady hlasových cvičení

Vyučující vždy motiv hlasového cvičení předzpívá a poté s dětmi opakuje. V uvedených příkladech hlasových cvičení je možné dále obměňovat slabiky podle potřeby.

3 Nácvik operky

Vyučující s dětmi zopakuje části úvodní části operky, které již nacvičily. Větší pozornost je věnována upevnění partu macechy a Holeny (*případný ženich*). Děti se rozdělí na dvě skupiny, jedny jsou v roli macechy, druhé v roli Holeny. Vystřídají se.

Suchý chleba ten jí stačí (macecha a Holena)

Společný zpěv macechy a Holeny je opakováním hudebního tématu v tónině c moll z úvodní části operky (*Holena je celá po mně*).

Děti se ho bez větších obtíží naučí. Je důležité pohlídat správnou výslovnost a rytmus. Nejprve celý text rytmizovaně recitují. Opět využijeme pravidelnost pulzace. Následně přidáme melodickou linku.

Děti mají tendenci v této části dělat glissanda, především ve slovech *schody, vody*. V takovém případě je nutné s tímto problémem hned od počátku pracovat, aby si nevytvořily špatný zvyk. Učí se pracovat s tónem představě (viz *Tónová štafeta* v metodice č. 1). Děti klouzat hlasem svádí a velmi snadno to po sobě napodobují. Proto je správný příklad vyučujícího důležitý.

Nyní spojíme tuto část s předešlou a trénujeme s dětmi včasný a lehký nástup na toto téma.

Zaměříme se již nyní také na výraz a barvu hlasu a v tváři vzhledem k obsahu této části.

Kravičko, kravičko, přišla jsem pro mlíčko (Maruška, sbor)

V notovém zápise je uveden zpěv Marušky orámovaný repeticí, na který navazuje Holena (*poslyš, Mařeno*).

The image shows a musical score for a song. It consists of five staves of music in 4/4 time, with a key signature of one flat (B-flat). The first staff is a treble clef with a key signature of one flat. The lyrics are: Kra-vič-ko, kra-vič-ko, přiš-la jsem pro mlíč-ko, přiš-la jsem si po-pla-kat, Ři-káš mi o-či-ma, že zví-ře du-ši má, za-hřej svo-ji Ma-ruš-ku, nik-do mě tu ne-má rád. po-hla-dím tě po růž-ku. Při-šla si jen po-pla-kat, Za-hřej svo-ji Ma-ruš-ku, že ji nik-do ne-má po-hla-dí tě po růž-ku. The second staff continues the lyrics: rád. ku. Po-slyš, Ma-ře-no, když máš teď na-va-ře-no, vlast-ně se nu-díš, tak te-dy bu-diž: Ma-tič-ce své a mně též fi-a-len-ky při-ne-seš.

V části začínající slovy *kravičko, kravičko* zpívá Maruška první a druhou sloku, sbor se k ní přidává vždy v posledních třech taktech (*přišla si jen poplakat, že ji nikdo nemá rád*). Nejprve se part učí všichni, poté vytvoří skupinky, které se rozdělí na sbor a Marušky. V rolích se střídají.

Na dirigenty

Rytmus osminových triol si tentokrát děti osvojí dirigováním čtyřčtvrtového taktu. Stojí v půlkruhu okolo klavíru a dirigují nejprve jen na počítání (první, druhá, třetí, čtvrtá), aby si uvědomily čtyřdobý rytmus, v duchu pulzace se lehce pohupují. Za chvíli počítání nahradí rytmickými slabikami a osvojují si v rámci čtyřčtvrtového taktu osminové trioly (TRI-O-LA).

Nyní vyučující předvede tento úsek zpěvem za harmonického doprovodu klavíru. Děti mu k tomu dirigují.

Přistoupíme k nácviku intonace melodické linky. Děti se seznamují se s hudebním tématem, který se bude v operce v různých obměnách ještě několikrát opakovat. Toto téma je v tónině C dur. Melodie má sestupný charakter, používá volný nástup na 5. stupeň.

Spolu s intonací se věnujeme i správné výslovnosti a přesnému rytmu. Nástup na trioly není obtížný, protože jsou použity v třítaktové mezihře, která této části předchází. V této mezihře zároveň opakovaně zaznívá 5. stupeň, kterým toto téma začíná.

Poslyš, Mařeno, když máš ted' navařeno (Holena)

Holena se plynule přidává na šestou osminu v taktu, kdy sbor dozpívá (*pohládí tě po růžku*). Jedná se o stejný rytmický problém jako v úvodní části, kterou už mají děti dobře osvojenou. Věnujeme se především přesnému intonačnímu a rytmickému nástupu s ohledem na výslovnost, která je trochu jazykolamem (*poslyš, Mařeno, když máš ted' navařeno*).

Opět se tu setkáváme s velkými triolami (*matičce své a mně též – fialenky přineseš*). Připomeneme je dětem z úvodní části. Tu je vhodné si nyní zazpívat, aby získaly lepší spojitost.

Tuto část s dětmi nacvičujeme nejlépe imitací. Věnujeme se i jazykovému hledisku a správné výslovnosti, na které je závislá i intonační a rytmická stránka zpěvu.

Recitativ: Dobíráte si mě (Maruška, macecha a Holena)

Recitativ následuje po zpěvu Holeny, která posílá Marušku pro fialky.

Do - bí - rá - te si mě? Fi - al - ky teď v zi - mě?

Bez ky - tek se ne - vra - cej, bez te - be nám bu - de hej

Rozhovor žen zakončuje recitativ ve čtyřčtvrtovém taktu. Mluvním hlasem dívky přesně rytmicky deklamují. Zároveň se snažíme je vést k přirozenému a odlehčenému projevu, nesmí být křečovité. Doprovod orchestru tomu velmi napomáhá.

Holena s macechou odpovídají Marušce společně. Musí být sjednocené. V barvě jejich hlasu by se měl projevovat charakter postav.

Děti znovu vytvoří dvě skupiny a v rolích se střídají.

Na závěr děti si naučené části zazpívají s nahraným doprovodem orchestru, vyučující diriguje a přesně ukazuje nástupy. Děti si zvykají na mezihry.

Reflexe

Již od samého počátku nácvičku s doprovodem musíme dbát na to, aby děti zpívaly lehce, navzájem se poslouchaly. Nesmí dojít k tomu, aby překřikovaly doprovod a nezdravě se exponovaly. Proto ho pouštíme v přiměřené hlasitosti. K nácvičku problematických míst i nadále preferujeme doprovod klavíru.

Stále jsem se pravidelně vracela k nacvičeným částem. Je vhodné nácvik částí, kde se objevuje hudební téma, se kterým se děti již setkali, propojovat a upozorňovat na obměny, aby se ve výsledku dětem tyto části nepletly.

Práce pokračovala velice hezky, děti krásně spolupracovaly, na tyto hodiny jsem se vždycky těšila.

15.7 Návuk dětské operky (2. obraz) – metodický list č. 7

Téma hodiny: Návuk druhého obrazu

Výukový cíl: žák bude umět na konci hodiny intonovat snížený 3. stupeň, žák bude umět volně nastoupit na 5. stupeň

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah: Tělesná výchova

Pomůcky: plakáty s texty, nahrávka doprovodu operky, nahrávky používaných skladeb

Průběh vyučovací hodiny

1 Motivační aktivita

Sochy a sousoší

Na libovolnou hudbu (např. *Rapsodie v modrém*, G. Gershwin) se děti volně pohybují po prostoru, reagují pohybovým vyjádřením, vyjadřují emoce. Vyučující hudbu v určitých okamžicích zastaví a ony zůstanou strnule jako sochy v pozici, ve které se právě nacházely. Mohou vytvářet s kamarády sousoší. Vyučující znovu pustí hudbu a svým dotykem sochy postupně oživuje.

2 Rytmické aktivity

Big Ben

Děti stojí v kruhu, pohupují se v pravidelné pulzaci ze strany na stranu ve čtvrt'ových dobách a pohyb doprovázejí slabikami *bimm-bamm-bimm-bamm*, kterými rozeznívají hlavovou rezonanci.

Do toho se učitel přidá krátkým a upraveným motivem zvonu na Big Benu.

bim bam bim bam bim bam bim bam

Děti si osvojí intonaci a rytmus tohoto drobného motivu. Pulzují na čtvrt'ové doby a současně motiv zpívají. Následně se rozdělí na dvě skupiny a vytvořit rytmický dvojhlas. Jedna skupina deklamuje na čtvrt'ové doby slabiky *bimm-bamm*, druhá zpívá motiv zvonu. Skupiny se vystřídají.

3 Hlasová výchova

Příklady hlasových cvičení

juu jii juu

hu mu mu

Durový motiv z operky:

jo mi jo mi jo mi jo mi

Mollový motiv z operky:

ja ji ja ji

To je zlaté posvícení - zpěv písně

Opěrná píseň podpoří intonaci při volném nástupu na 5. stupeň, který se v operce často vyskytuje.

4 Nácvik operky

Ach všude sněhu je a vítr běduje (sbor)

Když je noc lednová, každý tvor se schová (Maruška)

Tato část je v tónině c moll. Je rytmicky i intonačně podobná zpěvu Marušky (*kravičko, kravičko, přišla jsem pro mlíčko*), který je ve stejnojmenné C dur.

Ach všu-de sně-hu je a ví - tr bě - du - je,
Když je noc led-no - vá, kaž - dý tvor se scho - vá,
u - kryl se i mě - sí - ček, mráz ho ští - pal do lí - ček,
jen já tu blou - dím sa - ma, zlé srd - ce má ses - tra má,
u - kryl se i mě - sí - ček, mráz ho ští - pal do lí - ček.
jen já tu blou - dím sa - ma, zlé srd - ce má ses - tra má.

Nejprve se děti pečlivě seznámí se slovy, která podpoříme vytleskáním triolového rytmu. Využijeme hru na tělo (prstová dřívka) a pravidelnou pulzaci pohupováním na čtvrt'ové doby.

Musíme se věnovat sniženému 3. stupni. Procvičily si ho v rozezpívání, bez větších problémů si tuto část osvojí. V první sloce zpívá sbor, ve druhé sloce v repetici samotná Maruška.

Sbor nastupuje volně na 5. stupeň po dvoutaktové mezihře, po osmi triolách. Na slovo *ach* nastupují lehce, nevyráží.

Nebydlí tady náhodou dívenka mého gusta (ženich)

V notovém zápisu je uveden dvojdílný výstup ženicha, který je rozdělený odpovědí macechy.

Ne-byd-lí ta - dy
Set - ka - li jsme se

ná - ho - dou dí - ven - ka mé - ho gus - ta, co cho - dí s bí - lou ná - do - bou a
u stud - ny, dá - val jsem na - pít ko - ni, by - lo to pro mě o - sud - ný a

má tak mi - lá ús - ta. To mys - lí - te jis - tě dce - ru tu - hle,
stá - le tou - žím po ní.

co má o - či čer - né ja - ko uh - le. Jak se tak na ni kou - kám,

nej - spíš ne, sple - tl jsem si čís - lo po - pis - né,

sple - tl jsem si, sple - tl jsem si čís - lo po - pis - né.

Tato role je pro chlapce náročná svým rozsahem i intonací. Uvozuje ji vždy čtyřtaktová mezihra s příznačným motivem. Výstup ženicha se s obměnami vyskytuje v operce třikrát. Je složen ze dvou částí, které jsou rozděleny odpovědí macechy. Druhá část je obměnou první.

Hudební téma je v tónině G dur, nastupuje na 3. stupni, nástup vyplývá z mezihry. Melodická linka je velmi zajímavá a děti si ji rychle zapamatují. Hudební téma se v repetici opakuje.

Obtížný se může zdát nástup na dvou osminových notách, děti mají tendenci je zrychlovat (vynechávají hlásku *y*: *neb-dlí*). Musíme vést zpěváky ke správné a zřetelné výslovnosti, která tyto tendence ke zrychlování omezí. Strach z toho, aby správně nastoupily může způsobovat vyražení první slabiky.

I tuto část doporučuji nacvičit imitací učitele. Nejprve deklamací rytmických hodnot a hrou na tělo. Po osvojení rytmické stránky nacvičujeme s melodií.

To myslíte jistě dceru tuhle (macecha)

Ženichovi odpovídá macecha v osmi taktech. Z rytmického ani intonačního hlediska to není náročný úsek. Je lepší nacvičovat tuto část přímo s doprovodem klavíru, aby děti slyšely harmonie, ve kterých se toto téma odvíjí.

Je třeba pohlídat čistý sestup na subdominantu c^1 (*dceru tuhle*). Vedeme děti k tomu, aby tón zpívaly lehce, netlačily na něj, když je v nižší poloze a otevřely si na něj ústa. Dalším intonačním problémem může být nástup na 2. stupeň (*co má oči*), děti mají tendenci zpívat ho pod tónem. Procvičujeme otvírání úst a navození hlavového tónu a nástup na tón svrchu.

Nyní následuje druhá část ženichova výstupu, která je z intonačního i rytmického hlediska náročnější. Navíc zde proběhne změna tempa, kterou si děti musí důkladně naslouchat z nahrávky doprovodu. Nácvič této části je vhodné rozfázovat.

➤ ***jak se tak na ni koukám, nejsíš ne...*** (ženich)

Ženich Holenu odmítá nástupem na 3. stupni. Jeho nástup je uvozen opět třemi tóny $d^1 e^1 f^1$. Cvičíme nástup na tón h^1 svrchu, s klidným nádechem a výdechem.

➤ ***spletl jsem si číslo popisné...***

Tuto část je vhodné s dětmi cvičit pomocí imitace. Od počátku musí děti zpívat lehce a hravě. Zvláště se soustředíme na legata.

➤ *spletl jsem si, spletl jsem si číslo popisné*

Tento díl je označen *ritenuto* (poněkud volněji), v závěru (v posledních dvou taktech této části) se vrací zpět do tempa. Toto místo musíme po jeho intonačním zvládnutí trénovat s orchestrálním doprovodem, kde jsou změny tempa zřetelné.

Obtížný je přestup z koruny na poslední slovo ženichova výstupu (*číslo __ popisné*), na slabice *-lo* (*číslo*) je nad čtvrtovou notou koruna. Tu musí zpěváci držet v souladu s doprovodem na čtyři doby a poté se vrátit zpátky do tempa a v něm téma dozpívat (*popisné*).

Učitel musí bezchybně dirigovat a ukazovat nástupy, především nástup z koruny.

S dětmi společně tuto část nacvičíme, jako všechny ostatní. Je ale třeba s konkrétním představitelem ženicha jeho part průběžně opakovat a upevňovat i mimo společnou výuku.

Jsme čas, zraje klas – první část (sbor měsíců)

Měsíc březen pomůže Ti – druhá část (Leden, Březen, sbor měsíců)

Na prvním řádku notové linky je uvedena první část výstupu měsíců, ve které zpívají na tónu c^1 . Na druhou linku jsem pro větší ilustraci zapsala druhou část, ve které měsíci recitují. Je z toho patrné, že před první částí výstupu je osm taktů mezihry, před druhou čtyři. Ten začíná po zpěvu Marušky, jehož zápis je uveden ve zvláštní osnově níže.

I tuto část operky zpočátku cvičíme se všemi dětmi.

Role měsíců je po hudební stránce velmi zajímavá, ale také poměrně složitá. Hudební téma se odehrává v tónině c moll. Můžeme ho rozdělit na dvě části, mezi kterými zpívá Maruška. První část (*jsme čas, zraje klas*) je zpívána celá na tónu c^1 . Následuje zpěv Marušky (*nerada ruším*) a sbor měsíců se vrací druhou částí (*měsíc třetí pomůže ti*), která je recitovaná, bez udané výšky tónu, ale v přesném rytmu

2. Mě síc tře-tí

6

po - mů - že ti. Mě - síc tře - tí

8

1. Jsme čas, zra - je
po - mů - že ti. Vzhle - dem kdo - bré

10

klas, pak je mráz, jsme čas, jsme
du - ši je - jí, chvil - ku ja - ra do - pře - j - me jí.

13

rok, po bo - ku bok, za - stav krok, jsme
Vzhle - dem kdo - bré du - ši je - jí, chvil - ku ja - ra

16

rok. Ne - ra - da
do - pře - j - me jí.

.Měsíce sborem nastupují po osmitaktové mezihře na tón c¹. V taktech mezihry pravidelně pulzují čtvrt'ové noty, což měsícům usnadňuje počítání taktů v mezihře a jejich nástup.

Tuto pulzaci využijeme v samotném nácviku. Děti stojí v kruhu, přešlapují v pravidelných čtvrt'ových hodnotách, na každé přešlápnutí lehce tlesknou. Nyní přichází ke slovu opět přesné předvedení učitelem a imitace dětí. Je to způsob, jak si toto složité místo mohou osvojit bez větších problémů všechny děti.

Velmi významná je zde správná artikulace, jednotná výslovnost koncovek a sykavek. Náročná může být čistá intonace na jednom tónu, navíc v poměrně nízké poloze. To může působit dětem problém, mají tendenci hlasem klouzat. Doprovod jim pomáhá tón držet. Proto velmi záhy pustíme ke zpěvu doprovod orchestru, aby si toto místo hned od začátku správně fixovaly. Učíme je také počítat si takty mezihry a přesný nástup.

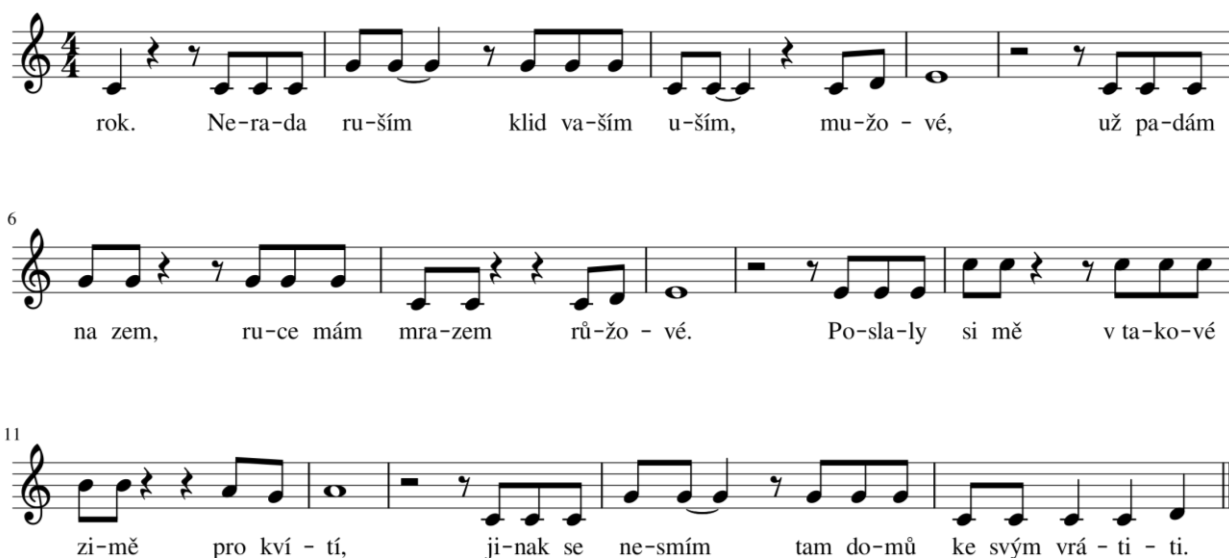
Po první části nastupuje Maruška, jejíž hudební téma přechází do stejnojmenné tóniny C dur.

Po Maruščině zpěvu následují čtyři takty mezihry, které hudbu vrací zpět do tóniny c moll. Opět v ní zaznívá pravidelná pulzace čtvrt'ových not a začíná recitovat měsíc Leden. Ostatní měsíce sborem jeho slova plynule ve stejném rytmu opakuji. Hned v dalším taktu následuje promluva Března, kterou opět sbor měsíců stejným způsobem opakuje. Děti stále musí dodržovat recitaci v pravidelné pulzaci, aby neutíkaly z rytmu. Snaží se co nejvíce sjednotit.

Výstup měsíců pravidelně procvičujeme a upevňujeme. Je potřeba určit, kdo v nich bude vystupovat a vybrat chlapce do rolí *Ledna*, *Března* a *Června*. Chlapci musí být v deklamaci jednotní. Proto každý z nich musí mít tento part velmi dobře osvojen. V operce se v obměnách vyskytuje celkem čtyřikrát. Měsíc Září nemá v operce sólový part, ale jeho role je důležitá z dramatického hlediska.

Nerada ruším klid vašim uším, mužové (Maruška)

V zápisu je patrné, že Maruška začíná zpívat ve stejném taktu, ve kterém končí svoji část měsíce.

rok. Ne-ra-da ru-ším klid va-ším u-ším, mu-žo - vé, už pa-dám

6
na zem, ru-ce mám mra-zem rů-žo - vé. Po-sla-ly si mě v ta-ko-vé

11
zi-mě pro kví - tí, ji-nak se ne-smím tam do-mů ke svým vrá - ti - ti.

Toto hudební téma se odehrává v tónině C dur. Rozděluje výstup sboru měsíců na dvě části a zajímavě projasňuje jejich mollovou polohu. V operce se s tímto tématem setkáváme dvakrát, vždy v souvislosti s návštěvou Marušky u měsíců, když přichází pro fialky a pro jahody.

Nástup z hlediska intonace není těžký, začíná ze stejného tónu, kterým končí měsíci a ve stejném taktu. Melodii podporuje harmonický doprovod, děti si ji snadno osvojí. Je velmi líbivá. I zde se musí dávat pozor na nežádoucí glissanda a trénovat správné nasazení tónu a posazení hlasu. Je nutné se v nácviku zaměřit na lehkost a čistotu vzestupných i sestupných kvintových skoků (*nerada ruším klid vašim uším*) a vzestupných sextových skoků (*poslaly si mě*).

Reflexe

Na závěr si děti přezpívaly vše, co se v této metodice naučily. Tentokrát s doprovodem nahrávky orchestru za mého dirigování. Dbala jsem na to, aby pozorně sledovaly moje gesta a správně nastupovaly.

Je nutné stále se zaměřovat na lehkost v jejich hlase, na měkké začátky a aby zvláště ve sborových partech nepřetěžovaly hlas, naslouchaly jeden druhému a měly čistou intonaci.

Děti se učily velice rychle a se zaujetím. Byly pozorné a soustředěné na práci. Melodie jsou pro ně velmi líbivé a příběh nápaditý.

Prozatím jsem všechny části nacvičovala se všemi dětmi. To považuji za velký přínos pro rozvoj jejich hudebních schopností a dovedností. Navíc tato společná práce a společné prožitky velmi posilovaly jejich kolektivní vědomí.

V příští výuce děti čeká nácvič poslední nového hudebního tématu operky, další díly jsou obměnou toho, s čím se již seznámily. Je tedy nutné rozdělit role konkrétním dětem, aby si každý zvykal na to, které party bude v operce zpívat a jaký tam bude mít úkol. Musíme se také více zaměřit na práci s celkovým výrazem a na pohybově dramatickém ztvárnění.

15.8 Nácvič dětské operky (2. a 3. obraz) – metodický list č. 8

Téma hodiny: Nácvič druhého obrazu a úvodních témat z třetího obrazu

Výukový cíl: žák bude umět na konci hodiny pracovat s recitativem, žák porozumí rytmu trioly a synkopy a bude je umět ves skladbě správně rytmicky zazpívat

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah: Tělesná výchova

Pomůcky: plakáty s textem, nahrávka doprovodu operky, hedvábné šátky, stuhy

Průběh vyučovací hodiny

1 Motivační aktivita

Dnes v operce vykouzlíme jaro. Představte si krásně rozkvetlou louku, na tváři cítíte teplo slunečních paprsků, voní čerstvá tráva, slyšíte zpěv ptáků a kolem vás poletují pestrobarevní motýli, bzučí včelky a příroda zní krásnou hudbou, která vás unáší.

Děti mají barevné hedvábné šátky a gymnastické stuhy, improvizují při hudbě (např. *Air*, J. S. Bach) a pohybují se po prostoru s náladou, kterou v nich slyšená hudba vyvolává. Představují si, že šátky v jejich rukách ožívají a mění se v motýly, v ptáky či v květiny a že i ony se stávají součástí tohoto krásného přírodního koncertu.

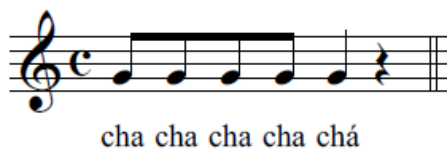
2 Hlasová výchova

Dechové cvičení

Maruška měla při bloudění zimní mrazivou nocí prokřehlé ruce ruce zimou a musela si je zahřívat vlastním dechem. Zkusíme to taky.

Děti klidně přecházejí po prostoru, mají před sebou dlaně otevřené do mističky a lehce na ně dýchají (*fú, há*). Používají klidný nádech a pomalý volný výdech. Dochází k celkovému zklidnění.

Příklady hlasových cvičení

3 Nácviik operky

Nastalo jaro samý květ (sbor)

Na-sta-lo ja-ro, sa-mý květ,
skři-van se lek a za-čal pět, ne-by-lo dlou-hé, to moc ne,
by-lo to ja-ro po-moc-né. Ne-by-lo dlou-hé,
to moc ne, by-lo to ja-ro po-moc-né.

Jedná se o poslední hudební téma operky, se kterým se děti ještě neseznámily. V operce se objevuje třikrát. Vždy v okamžiku, když měsíci vykouzlí pro Marušku nové roční období (jaro, léto, podzim).

Tato část následuje po recitaci sboru měsíců: „*Chvilku jara dopřejme jí*“.

Téma je v tónině C dur, následuje po třítaktové mezihře. Mezihra v trylcích umocňuje čarovný okamžik.

Po intonační stránce jsem zde nenašla při nácviiku s dětmi větší obtíže. V kombinaci se složitým rytmem mohou působit jisté problémy nástupy v jednotlivých taktech. Děti musí nastupovat lehce, tóny nevyrážet, vytvářejí si je v představě.

Rytmickým problémem této části jsou velké trioly. Doposud děti zpívaly trioly, které se vyskytovaly v rámci taktu samostatně. Zde se v jednom taktu vyskytuje velká triola, po které následují dvě čtvrt'ové noty (*nastalo jaro, samý květ*) nebo dvě čtvrt'ové pomlky a triola (bylo to). A v jiném taktu je velká triola kombinována se synkopou (*začal pět, nebylo dlouhé*).

Vypomůžeme si pulzací v pravidelných čtvrt'ových notách a rytmickou deklamací, nejprve pomocí rytmických slabik a hrou na prstová dřívka.

Začneme s nácvikem velkých triol.

TRI-O-LA TÁ TÁ *na-sta-lo ja-ro*

nic nic TRI-O-LA *nic nic by-lo to, nic nic ne-by-lo*

Synkopa je přenesení důrazu z těžké doby na lehkou. Předvedeme dětem její rytmus a vytleskáváme vhodná slova. V případě operky tvoří synkopu rytmus: nota osminová, čtvrt'ová, osminová.

TY –TÁ –TY *slu-níč-ko, ja-blič-ko, skři-vá-nek, mě-sí-ček*

Toto místo je rytmicky dosti obtížné. Nacvičujeme imitací, aby si ho děti osvojily co nejpřirozeněji. V pravidelné čtvrt'ové pulzaci se nakláníme ze strany na stranu s lehkým zhoupnutím v kolenou a po částech s dětmi rytmicky deklamujeme celý text této části. Je nutné, aby měl vyučující sám toto místo velmi dobře zvládnuté a mohl být dětem přesným příkladem. Postupně přidáváme melodii. Děti tento díl potom zpívají nejprve s doprovodem klavíru, posléze s nahrávkou doprovodu. Vedeme je k lehkosti, nesmí působit křečovitě.

A heleme se, ona ty kytky nese (Holena a macecha)

Když je tak chytrá, mohla by třeba zítra pár jahod lesních (macecha a Holena)

V tomto notovém zápisu je uveden v první sloce zpěv Holeny, po něm následuje recitativ Marušky (*inu v lese pod keříčky*), který je ve zvláštní osnově níže. Marušce odpovídá macecha ve druhé sloce tohoto zápisu, Holena její nápad v předposledním taktu potvrzuje. Následuje společný recitativ Marušky, macechy a Holeny (*dobíráte si mě*).

A he - le - me se, o - na ty kyt - ky ne - se, to jsou snad
 Když je tak chyt - rá, moh - la by tře - ba zít - ra pár ja - hod
 šprý - my u - pro - střed zi - my, kde - pak to kví - tí pros -
 les - ních, i když je teď sníh, pro nás dvě na - tr - ha -
 té, kde - pak to a - si ros - te. *Inu v lese pod keříčky*
 ti. No to je ná - pad, má - ti. *Dobíráte si mě?*

Maruška v lese natrhá fialky a spěchá s nimi domů. Tam už ji vítá udivená Holena. Jedná se o téma, které se v operce již objevilo v úvodní části (*případný ženich do dveří strčí čenich*) a ve chvíli, kdy Holena posílá Marušku pro fialky (*poslyš, Mařeno, když máš teď navařeno*).

S dětmi se proto věnujeme především nácviku nového textu a jeho přesné výslovnosti, posléze ho prokládáme melodií. Opět se zaměříme na přesný a lehký nástup.

Inu v lese pod keříčky (Maruška)

Maruška odpovídá Holeně ve čtyřtaktovém recitativu. Pozornost musíme zaměřit na pomlky. Nejlépe je toto místo cvičit společně s nahrávkou doprovodu.

Následuje zpěv macechy.

I - nu v le - se pod ke - říč - ky, blíz - ko na - ší měl - ké říč - ky. *Když je tak*

Dobíráte si mě (Maruška, macecha + Holena)

Celý tento výstup je zakončen recitativem všech tří žen, se kterým jsme se setkali již v minulém obraze.

Do - bí - rá - te si mě? Ja - ho - dy teď vzi - mě?
 Bez ja - hod se ne - vra - cej, bez te - be nám bu - de hej!

Ach všude sněhu je (sbor)

Když je den lednový (Maruška)

Ach všu-de sně-hu je a ví - tr bě-du-je,
 Když je den led-no-vý, kaž-dý tvor si ho-ví,
 ces - tič - ky za - sy - pá - vá, kte - rá je a - si pra - vá?
 jen já tu blou-dím sa - ma, zlé srd - ce má mat - ka má,
 Ces - tič - ky za - sy - pá - vá, kte - rá je a - si pra - vá.
 jen já tu blou-dím sa - ma, zlé srd - ce má mat - ka má.

Setkáváme se tu s tématem, které jsme již nacvičovali. V operce se v této podobě vyskytuje třikrát. V první sloce zpívá sbor, ve druhé sama Maruška. Věnujeme se novému textu a upevňujeme tuto část po stránce intonační i rytmické. Především triolový rytmus.

Děti měly drobný problém s textem v těchto částech. Je si velmi podobný. Začíná vždy stejnými slovy (*ach všude sněhu je*) a od druhého taktu se liší. Je vhodné vytvořit si nějakou

pomůcku. Děti si na každý plakátek s textem této části nakreslily návodný obrázek, který jim pomáhal k lepšímu zapamatování.

První verze od druhého taktu – *ukryl se i měsíček, mráz ho štípal do líček*. Druhá verze – *cestičky zasypává*, která je asi pravá. Třetí verze – *nikdo se nevydá ven, kromě těch nemoudrých žen*.

Reflexe

V tuto chvíli jsou děti seznámeny se všemi hudebními tématy operky. Témata se budou dále drobně rytmicky či melodicky obměňovat a přinášet nové texty. Musíme se ale věnovat preciznímu nácviku každé další části. pro děti to ale bude již mnohem jednodušší.

Pravidelně nacvičujeme všechny části s nahraným orchestrálním doprovodem. Problémová místa s klavírem nebo *a capella*.

15.9 Nácvič dětské operky (3. obraz) – metodický list č. 9

Téma hodiny: Nácvič třetího obrazu

Výukový cíl: žák bude umět na konci hodiny při zpěvu mikrofon, žák bude umět udržet rytmus a intonaci při zpěvu s nahraným doprovodem

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah: Český jazyk a literatura, Pracovní výchova

Pomůcky: plakáty s texty, nahrávka doprovodu k operce, mikrofony, reprobedna, odposlechový reproduktor, rekvizity, kulisy

Poznámka:

Protože se děti naučily všechna hudební témata operky, která se budou dále v různých obměnách pouze opakovat, určíme v této hodině role *Marušky, Holeny a macechy*. Vybrala

jsem pro každou roli dvě dívky, které se budou v nácvičku střídat a při vystoupení alternovat, stejně tak dva chlapce pro roli *ženicha*.

Měsíce bude představovat dvanáct chlapců, z nichž jsou čtyři určeni pro role *Ledna, Března, Června a Září*.

Kromě toho jsem určila čtyři dívky *tanečnice*, které budou v určitých okamžicích výrazovým tancem ztvárňovat jednotlivá roční období. Na ruku budou mít navázané barevné šátky, které celkové ztvárnění podtrhnou. Dívky budou pohybově vyjadřovat roční období, které se na scéně právě odehrává. O tomto se zmiňuji podrobněji v úvodních metodických poznámkách praktické části.

Jednotlivé části děti nacvičují systematicky s nahraným doprovodem. Důsledně dbáme na lehký projev, na posazení hlasu. Doprovod může svádět děti k tomu, že ho překřikují. Zároveň si musí uvědomit, že se jim doprovod rytmicky nepřizpůsobí ani se nezastaví.

Začínáme nacvičovat zpěv s mikrofonem, děti se ho učí používat. Zvykají si na zvuk svého hlasu zesíleného mikrofonem. K dispozici mám reprobodnu a také odposlechový reproduktor, aby děti od začátku lépe vnímaly zvuk vlastního hlasu a doprovodu a nemusely se při zpěvu exponovat.

Je vhodné se od této chvíle zaměřit více také na hudebně dramatický a pohybový projev a začít si utvářet představu o jevištní realizaci. Kulisy a rekvizity jsou v rámci výtvarné a pracovní hodiny rozpracovány, máme proto již představu, jak bude scéna vypadat. V hudebně vytvoříme improvizované jevištní prostředí, naznačíme scénu a začneme pracovat během nácvičku s prostorem i s rekvizitami.

Průběh vyučovací hodiny

1 Motivační aktivita

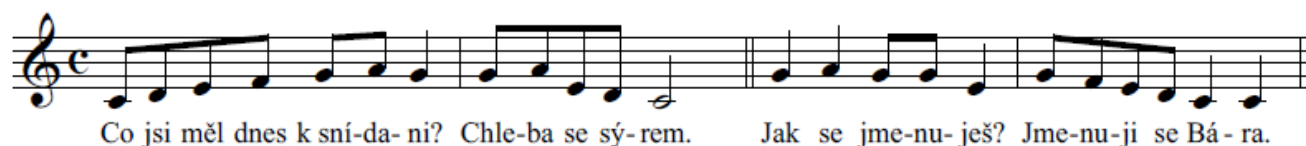
Na reportéra

Tato aktivita je zaměřena na seznámení s mikrofonem a na specifickou práci s ním. V operce budou děti do mikrofonu nejen zpívat, ale také při recitativěch mluvit. Děti zjišťují, jak zní

jejich hlas, když do něj mluví nebo když zpívají. Učí se, v jaké vzdálenosti od úst ho mají mít. Během představení operky si ho budou muset některé děti mezi sebou předávat, učí se s ním proto manipulovat. Zvláště se musí poukázat na měkké začátky, děti nesmí nástupy do mikrofonu vyrážet.

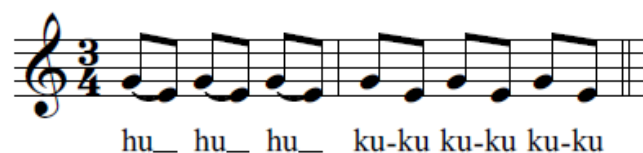
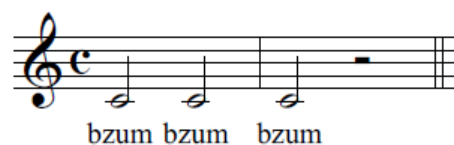
V této aktivitě si děti hrají na reportéry, kteří kladou kolemjdoucím otázky. Vyučující si zahraje prvního reportéra, aby aktivitu předvedl. Děti se volně procházejí po prostoru. Reportér někoho zastaví a do mikrofonu ho požádá, zda mu může položit otázku. Při tomto oslovení se všechny děti zastaví a poslouchají. Otázku reportér nejprve pokládá v první části aktivity mluvním hlasem, předá dotázanému mikrofon a ten do něj odpoví. Poté se sám stává reportérem. Děti se dají znovu do pohybu a reportér si hledá dalšího respondenta. A takto se střídají.

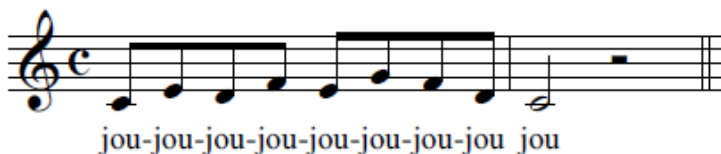
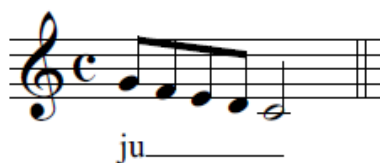
Ve druhé části aktivity reportér klade otázku zpěvem a dotázaný mu stejně odpovídá. Melodii si děti samy vymýšlí.

2 Hlasová výchova

Příklady hlasových cvičení

3 Návčik operky

Pokračujeme v návčiku dalších částí operky tak, jak jdou za sebou. Propojujeme s nahráním doprovodem. Děti se učí zpívat na mikrofon.

Děti jednotlivé části zkusí na improvizované scéně, po které se podle potřeb pohybují, používají rekvizity. Každý má své určené místo, kde se bude na scéně nacházet.

Nebydlí tady náhodou dívenka mého gusta (ženich)

To myslíte jistě dceru moji (macecha)

Jak se tak na ni koukám, nejspiš ne (ženich)

Téma rozhovoru ženicha s macechou zůstává stejné jako v předešlém obraze. Ženichův výstup se skládá ze dvou částí, které jsou rozděleny odpovědí macechy.

Ženich má zcela stejné hudební téma i text jako v prvním obraze, macecha mu odpovídá jinými slovy. Zaměříme se na zřetelnou artikulaci, dbáme na správnou výslovnost koncovek a jednotlivých hlásek.

Procvičujeme precizně problematická místa ženichova výstupu. Především čistou intonaci sestupné melodie (*nebydlí tady náhodou*) a sextového skoku z e¹ na c² (*číslo*). Pracujeme se změnou tempa ve druhé části ženichova výstupu.

Je nutné tuto část stále procvičovat nejprve s klavírem, případně a capella a poté s nahrávkou doprovodu.

Ne-byd-lí ta - dy
Set - ka - li jsme se

6

ná - ho - dou dí - ven - ka mé - ho gus - ta, co cho - dí s bí - lou ná - do - bou a
u stud - ny, dá - val jsem na - pít ko - ni, by - lo to pro mě o - sud - ný a

11

má tak mi - lá ús - ta. To mys - lí - te jis - tě dce - ru tu - hle,
stá - le tou - žím po ní.

17

co má o - či čer - né ja - ko uh - le. Jak se tak na ni kou - kám,

23

nej - spíš ne, sple - tl jsem si čís - lo po - pis - né,

29

sple - tl jsem si, sple - tl jsem si čís - lo po - pis - né.

Jsme čas, zraje klas (sbor měsíců)

Těžko se jí doma žije (Leden, Červen, sbor měsíců)

Tento díl jsem v notovém zápise pojala stejně jako v předchozím obraze. Na první lince je první část výstupu měsíců, na druhé je druhá část v recitativu.

Měsíce nastupují v osmém taktu mezihry. Poté zazpívá svou prosbu Maruška, jejíž téma přesně opakuje sbor. Poté přichází druhá část výstupu měsíců. Na rozdíl od prvního obrazu zde žádná mezihra není, Leden nastupuje ihned po dozpívání sboru, resp. nastupuje ještě

do jeho zpěvu. Toto je náročné místo, které se musí mnohokrát procvičit s orchestrálním doprovodem. Vyučující musí dirigovat a ukazovat přesné nástupy.

4

ní.
Těž - ko se jí do - ma ži - je, bra - tře Čer - vne, chop se ky - je.

5

1. Jsme
Těž - ko se jí do - ma ži - je, bra - tře Čer - vne, chop se ky - je.

9

čas, zra - je klas, pak je mráz, jsme
Vzhle - dem kdo - bré du - ši je - jí, tro - chu lé - ta

12

čas, kam jdeš, co zas chceš, o - so -
do - pře j - me jí. Vzhle - dem kdo - bré du - ši je - jí,

15

bo, tak mluv. Strýč - ko - vé
tro - chu lé - ta do - pře j - me jí.

Strýčkové zlatí (Maruška, sbor)

Notový zápis naznačuje nástup Marušky v taktu, ve kterém končí měsíce svůj první výstup.

mluv. Strýč-ko-vé zla-tí, mám na-tr - ha-ti na strá - ni ja-ho-du

6
slad-kou to mě před mat-kou za-chrá - ní. Strýč-ko-vé zla-tí má na-tr -

11
ha-ti na strá - ni ja-ho-du slad-kou to ji před mat-kou za - chrá -

16
ní.
Těž - ko se jí

Melodie i rytmus této části jsou stejné jako v prvním obraze s tím rozdílem, že ji nezpívá Maruška celou sama, ale opakování zpívá sbor. Vzhledem k tomu, že se děti v prvním obraze učily všechna témata společně, tuto část si děti osvojí rychle. Pozornost je třeba věnovat kvintovým a sextovým skokům.

Nastalo léto na stráni (sbor)

Kouzlem přichází změna ročního období a začíná léto, téma, které mají děti nacvičené z prvního obrazu. Věnujeme se textu a jeho proložení do melodie. Opět se zaměříme na velké trioly a synkopy. Vše trénujeme s nahrávkou doprovodu.

Na-sta-lo lé - to na strá-ni
a cvr-ček spus-til cvr-ká - ní, ne-by-lo dlou-hé, to moc ne,
by-lo to lé-to po-moc - né. Ne-by-lo dlou-hé,
to moc ne, by-lo to lé-to po-moc - né.

V tuto chvíli již přicházejí na řadu dívky, které hudbu znázorňují tanečním pohybem, konkrétně dívka, která tančí *léto*. Inspirovaná hudbou improvizovaně s barevnými hedvábnými šátky ztvárňuje toto roční období. Ponechala jsem dívkám volnost v pohybovém vyjádření. Byly velmi spontánní a výsledek byl opravdu hezký.

A heleme se, ona jahody nese (macecha a Holena)

Když je tak chytrá, mohla by třeba zítra (macecha a Holena)

Notový zápis je koncipován stejně jako v prvním obraze. Recitativy jsou uvedeny ve zvláštních notových osnovách. Následují po každé sloce, ve které zpívají macecha a Holena.

Tato část je zcela stejná jako v předchozích obrazech. Pouze má je jiný text. Proto je nutné jej procvičit s ohledem na správnou výslovnost i rytmické provedení.

A he - le - me se, o - na ja - ho - dy ne - se, u - pro - střed
 Když je tak chyt - rá, moh - la by pře - ba zít - ra, ta na - še
 zi - my, to jsou snad šprý - my kde - paks je o - bje - vi -
 žab - ka, na - tr - hat jab - ka čer - ve - ná, pěk - ně zra -
 la, ses - třič - ko mo - je mi - lá? Pod závějí, pod závějí
 lá, já bych si ta - ky da - la. Dobíráte si mě?

Pod závějí, pod závějí (Maruška)

Pod zá - vě - jí, pod zá - vě - jí, ješ - tě se mi ru - ce chvě - jí. Když je tak

Dobíráte si mě? (Maruška, macecha a Holena)

Do - bí - rá - te si mě? Ja - blíč - ka teď vzi - mě?
 Bez ja - blek se ne - vra - cej, bez te - be nám bu - de hej!

Reflexe

Děti se učily používat mikrofon a vnímat svůj hlas z odposlechového reproduktoru za doprovodu nahraného orchestru.

K tomu jsme připojili pohybové vyjádření. Nezpívají pouze staticky, ale při zpěvu, pokud to situace žádá, se pohybují a ztvárňují děj. Každý se seznamoval se svou rolí a místem na jevišti.

Je to mnoho nových činností, které si musí osvojit, aby je prováděly s lehkostí a nenuceně. Na to jsem se zaměřovala v dalším nácviku.

Všechny tyto nové aspekty nácviku byly pro děti novou pozitivní motivací pro další práci.

15.10 Nácvik dětské opery (4. obraz) - metodický list č. 10

Téma hodiny: Nácvik čtvrtého obrazu

Výukový cíl: žák bude umět s jistotou zpívat procvičené části operky za doprovodu hudební nahrávky, žák bude umět hudebně dramatickým projevem vyjádřit děj operky

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah: Český jazyk a literatura, Tělesná výchova

Pomůcky: plakáty s textem, nahrávka doprovodu, mikrofony, reprobedny, odposlechový reproduktor, rekvizity, kulisy

Průběh vyučovací hodiny

1 Motivační aktivita

Pinocchio - dotek hudby

Vyučující nejprve dětem připomene pohádkovou postavu loutky Pinocchia z knížky Pinocchiova dobrodružství od Carla Collodiho.

Hraje hudba (např. *Kuchyňská revue*, B. Martinů). Děti leží na koberci jako bezvládné dřevěné loutky, učitel se jich v roli mistra Gepetta jemně dotýká, prsty jim přejíždí od beder směrem k hlavě a loutky pomalu ožívají. V uvolnění se pomalu narovnávají a pod vlivem

hudby se pohybují, tančí a vyjadřují emoce, které v nich hudba vyvolává. Když se jich mistr Gepetto znovu dotkne, opět se zhroutí bezvládně na zem.

2 Hlasová výchova

Dechové cvičení

Děti v tomto cvičení posilují dech, rozeznávají hlas rezonancí v masce a uvolňují kořen jazyka – s výdechem na slabiky *frrrr, prrr, brrr, cukrrrúúú, vrrrúúú*.

Cvičení vede k posílení dechové výdrže.

Příklady hlasových cvičení

dou dou dou

ju — ju u u u u u u

mi — jo — mi — jo

ma me mi mo ma me mi mo mu

3 Návčik operky

Při návčiku se stále soustředíme na intonační a rytmickou stránku, ale již více klademe důraz také na hudebně dramatický projev a na pohybové ztvárnění jednotlivých částí operky.

Všechny části postupně zkusíme s nahraným doprovodem. Děti si na něj zvykají, procvičují správné nástupy.

Jsme čas, vem to d'as, je tu zas u nás (sbor měsíců, Maruška, Leden)

Tento part měsíců je odlišný od jejich ostatních výstupů v předchozích obrazech. Je sice také rozdělen na dvě části zpěvem Marušky, ale ten má jiný charakter, její projev je blízký recitativu.

Měsíce: Jsme čas, vem to
d'as, je tu zas u nás. Co-pak má za ú - kol, když zi - ma je vů -
kol. Maruška: Ses-tra má a mat - ka ma-jí chuť na jab - ka.
Leden: Máš to do-ma kru-té zřej - mě, brat - ře Zá - ří, vy - stří - dej mě.

Před první částí jsou čtyři takty mezihry a měsíce nastupují na tón c¹ (*jsme čas, vem to d'as*). Plynule v duchu pravidelné pulzace nastupuje se svou odpovědí Maruška zpěvem na stejném tónu (*sestra má a matka*). Pokračuje leden recitativem (*máš to doma kruté zřejmě*).

Tato část je odlišná, podrobně ji nacvičujeme. Nejlepší je rytmizování za pravidelné pulzace. Následně spojíme návčik s doprovodem.

Nastalo září v údolí (sbor)

V této části se děti naučí nová slova, která si propojí s rytmem a melodií, opět s důrazem na trioly a synkopy.

Na-sta-lo zá - ří v ú-do - lí,
prv-ňá - ci vy - šli do ško - ly. Ne-by - lo dlou-hé, to moc ne,____
by-lo to zá-ří po-moc - né. Ne-by-lo dlou-hé,
to moc ne,____ by-lo to zá-ří po-moc - né.

Tuto část doprovází tanečním pohybem dívka, která ztvárňuje *podzim*.

A heleme se, Máňa jablka nese (macecha a Holena)

Má drahá mami, půjdem na jabka samy (Holena)

Výstup macechy a Holeny je podobný jako v předchozích obrazech. Věnujeme se přesné výslovnosti a pěveckému výrazu. Maruška po první části odpovídá v recitativu (*září bylo jenom chvíli*). Na rozdíl od předchozích obrazů druhý recitativ (*dobíráte si mě*) už nepřichází, macecha s Holenou mizí v lese.

A he - le - me se, Má - ňa ja - bl - ka ne - se. Co - že tak
Má dra - há ma - mi, půj - dem na jab - ka sa - my. Srd - ce mi
má - lo, jak se to sta - lo, že tys je sněd - la sa -
bu - ši, vez - mem si nů - ši. Jsou slad - ká, jsou ja - ko
ma se vše - ma ja - dýr - ka - ma. *Září bylo jenom chvíli*
med, vy - ra - zí - me rad - ši hned.

Září bylo jenom chvíli (Maruška)

Zá - ří by - lo je - nom chví - li, ru - ce mé to ne - sta - či - ly. *Má dra - há*

S představitelkou Marušky je nutné nacvičit přesnou rytmickou deklamací jejich recitativů. Především dodržení čtvrt'ových pomlk, které je obtížnější. Doprovod zvládnutí napomáhá, je ale potřeba, aby měla tuto část dobře osvojenou.

A všude sněhu je a vítr je běduje (sbor)

Ach všu - de sně - hu je a ví - tr bě - du - je, nik - do se ne - vy - dá ven,
kro - mě těch ne - mou - drých žen, nik - do se ne - vy - dá ven, kro - mě těch ne - mou - drých žen.

Sbor do třetice zpívá tuto část. Tentokrát bez repetice. Zaměříme se na nový text a přesně ho spojujeme s triolami. Je nutné dávat pozor na to, aby byl stále triolový rytmus přesný, aby si ho děti neupravovaly. Zpívají ale lehce, téměř houpavě.

Tanečnice v tomto místě pohybově ztvárňuje *zimu*. Dívka, která tančí na toto hudební téma zimu, vystupuje v operce čtyřikrát. Pokaždé když sbor zpívá část *Ach všude sněhu je*. Navíc ještě doprovodí pohybovým ztvárněním scény, kdy *Leden* přivolává na macechu s Holenou sněhovou bouří.

Už jdou, jsou divné (sbor měsíců)

Výstup měsíců opět přináší změny. Předcházejí mu čtyři takty mezihry, po ní nastupují na c^1 rytmizovaným textem (*už jdou, jsou divné*). Barva hlasu odráží náladu měsíců. Musí znít zlověstně a důrazně, nesmí ale přejít do křiku.

Měsíce: Už jdou, jsou div-
 6
 né, vě-ko - vě roz-díl - né. Kam - pak, o-so - by, v tom - to ob-do - bí.

Starejte se o své věci (macecha a Holena)

Ženy jim posměšně a zle odpovídají v recitativu bez pomlky. Mezi takty rychlý nádech. Musí být v mluvním projevu jednotné. Svým hlasem dotvářejí sílu okamžiku.

Macecha a Holena: Sta - rej - te se o své vě - ci us - mo - le - ní sta - ří děd - ci,
 3
 sta - rej - te se o se - be, ať vás hu - ba ne - ze - be.

Srdce chladná, úcta žádná (sbor měsíců)

Měsíce rytmizují zpěvním hlasem na tónu c¹ a rázně odsuzují ženy k jejich konci. Vše podporuje doprovod a dynamika.

Měsíce: Srd-ce chlad-ná, úc-ta žád-ná, bra-tře Led-ne, ať se zve-dne
5 bou-ře straš-ná sně-hu mrač-na. Jsme čas, jsme rok, a-ni krok...

The image shows two staves of musical notation in 4/4 time, key of B-flat major. The first staff contains the lyrics: 'Měsíce: Srd-ce chlad-ná, úc-ta žád-ná, bra-tře Led-ne, ať se zve-dne'. The second staff starts with a measure rest and contains the lyrics: '5 bou-ře straš-ná sně-hu mrač-na. Jsme čas, jsme rok, a-ni krok...'. The music consists of rhythmic patterns of eighth and quarter notes.

Nastává sněhová bouře, ve které macecha s Holenou navždy mizí. Tento okamžik je podpořen tancem *Zimy*.

Reflexe

V této části se děti naučily další obměny hudebních témat operky. Zaměřili jsme se především na správnou rytmickou deklamací měsíců, macechy a Holeny.

Děti jsou jistější v práci s mikrofonem. Velmi dobře se orientují v doprovodu, upevnily si již více mezihry a nástupy na jednotlivé části.

Postupně nabývá na konkrétnější podobě také jevištní ztvárnění. Děti si osvojují svoje role a jsou odvážnější v dramatickém projevu.

Na příští vyučování si děti přinesou vhodné oblečení a doplňky na kostýmy. Domluvili jsme se na tom, co kdo potřebuje, děti si vzájemně vypomáhají s touto přípravou. V hodinách výtvarné a pracovní výchovy dokončily práci na kulisách a rekvizitách, které začneme při nácviku používat.

15.11 Návčik dětské operky (5. obraz) – metodický list č. 11

Téma hodiny: Návčik pátého obrazu

Výukový cíl: žák bude na konci hodiny umět zazpívat s hudebním doprovodem všechny části dětské operky O dvanácti měsíčkách, žák bude umět doprovodit zpěv pohybem a dramatickým vyjádřením

Prostředí: hudebna

Mezipředmětový vztah:

Pomůcky: plakáty s textem, nahrávka doprovodu, mikrofony, reprobedny, odposlechový reproduktor, rekvizity, kulisy, kostýmy, rolničky

Průběh vyučovací hodiny

1 Motivační aktivita – módní přehlídka pohádkových bytostí

Děti si v průběhu týdne do školy přinesly oblečení a nejrůznější doplňky na kostýmy. V úvodu se převléknou a v následující aktivitě předvedou, co si připravily.

Děti sedí na zemi v jedné části hudebny. Za zvuku libovolné hudby (např. *Valčíky* J. Strausse) začíná taneční promenáda. Děti postupně po jednom vstávají a tanečním krokem se projdou po prostoru, předvedou nějakou taneční figuru, udělají pukrle a za potlesku si sednou na protější stranu. Takto se postupně představí všechny pohádkové bytosti. Módní přehlídka končí společným improvizovaným tancem.

Děti zůstávají v kostýmech a pokračuje další část výuky.

2 Hlasová výchova

Příklady hlasových cvičení

3 Návčik operky

Nejprve s dětmi zopakujeme části, které jsou popsány v metodickém listu č. 10.

Poté přistoupíme k návčiku posledního pátého obrazu operky. Hudební témata se s drobnými obměnami opakují. Všem změnám se pečlivě věnujeme.

Kravičko, kravičko, přišla jsem pro mlíčko (Maruška)

V pátém obraze nastává rozjasnění do C dur, trioly v mezihře připravují další téma. Maruška zpívá kravičce o své samotě, když se ozve ZAKLEPÁNÍ na dveře. Zaraduje se: „*Jemine, že by ne?*“ (mluvním hlasem). Do světničky vstupuje ženich.

Kra-vič - ko, kra - vič - ko, přiš - la jsem pro mlíč - ko, už jsme tu jen já a ty,
 Ro - di - na ky - se - lá ně - kam mi zmi - ze - la, už máš je - nom Ma - ruš - ku,

po - tě - še - ní stra - ka - tý, už jsme tu jen já a ty, po - tě - še - ní stra - ka - tý.
 co tě hla - dí po růž - ku, už máš je - nom Ma - ruš - ku, co tě hla - dí po růž - ku.

Jemine, že by ne?

Nebydlí tady náhodou (ženich, Maruška)

Ženich nastupuje v tónině G dur po příznačném motivu ve čtyřtaktové mezihře, po tónech d¹ e¹ f¹. Zpívá jen část svého výstupu z předchozích obrazů. *nebydlí tady náhodou dívenka mého gusta, co chodí s bílou nádobou a má tak milá ústa?*

Maruška šťastně odpovídá čtyřikrát: „Bydlí“. S každým *bydlí* postupně zesiluje a přidává do hlasu radostné emoce.

Tónina se vrací do C dur a ženich pokračuje vyznáním (*jsem chudý a pracovitý*). Toto téma známe již ze samotného úvodu operky.

Maruška mu stejným hudebním tématem odpovídá (*já jsem si vás taky všimla*).

Pracujeme s dětmi na přesné intonaci, podtrhujeme barvu hlasu a emoce nejen ve tváři, ale také ve zpěvu.

Ne-byd-lí ta - dy ná-ho-dou

7

děv-čát-ko mé - ho gus-ta, co cho-dí s bí - lou ná - do - bou a má tak mi - lá

12

ús-ta. Byd-lí! Byd-lí! Byd-lí! Byd-lí! Jsem chu - dý a pra - co - vi - tý,

18

ta - ko - vá jsi mys - lím i ty, co to do - hro - ma - dy dá,

20

když tě mám tak dlou - ho rád, když tě mám tak dlou - ho rád.

23

Já jsem si vás ta - ké všim - la, když jste ve - dl to - ho šim - la,

25

jes - tli ne - má - te s kým být, moh - li by - chom spo - lu žít, moh - li by - chom spo - lu

28

žít.

To by bylo to vyprávění (sbor)

To by - lo to vy - prá - vě - ní o tom, jak se ži - vot mě - ní,
o dva - nác - ti mě - sí - cích, o li - dech dob - rých i zlých, o li - dech dob - rých i
zlých. O děv - čát - ku, kte - ré zna - lo ra - dos - ti a lás - ky má - lo,
ko - lik to - ho zku - si - lo, než se mu po - štěs - ti - lo. než se mu po - štěs - ti - lo

Finále operky. Všechny děti (včetně měsíců) přichází na kraj jeviště, stojí vedle sebe a radostně zpívají závěrečné téma. Zaměříme se na výslovnost textu a jeho správné vyjádření zpěvem. Děti zpívají s lehkostí, intonačně a rytmicky přesně.

Na závěr tohoto vyučování si celý pátý obraz děti zaspívají s doprovodem.

Reflexe

Pro děti ale i pro mě byly poslední takty operky velmi silným zážitkem. Dostali jsme se společně až k jejímu závěru. Všechny části jsme precizně nacvičovali, nácvik propojili i s jinými aktivitami. Celé období nastudování operky bylo pro děti po všech stránkách přínosné.

Pro mě bylo největším ujištěním o smysluplnosti této práce nadšení dětských zpěváků a jejich aktivní spolupráce. Přestože jsem je nutila některá místa častokrát opakovat, nesetkala jsem se s rozmrzelostí. Navíc jsem pozorovala u mnohých zásadní hudební rozvoj. Rozezpívaly se i děti, které se při hudební výchově nikdy zvlášť projevovat nechtěly.

15.12 Příprava celé inscenace dětské operky – metodický list č. 12

Téma hodiny: Příprava celé inscenace dětské operky O dvanácti měsíčkách

Výukový cíl: žák bude znát z paměti text i průběh hudby celé operky, žák se bude umět s jistotou pohybovat na jevišti a ztvárňují své role

Prostředí: tělocvična

Mezipředmětový vztah: Pracovní výchova

Pomůcky: plakáty s textem, nahrávka doprovodu, mikrofony, reprobedny, odposlechový reproduktor, rekvizity, kulisy, kostýmy

Průběh vyučovací hodiny

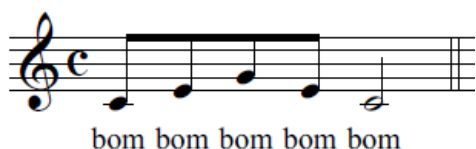
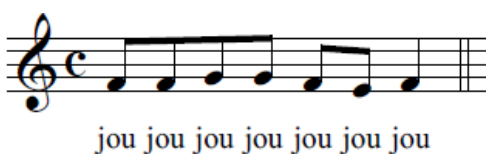
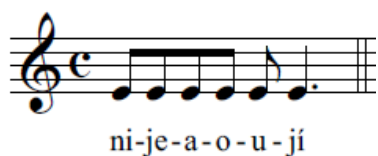
1 Motivační aktivity

Motivací pro tuto výuku byla stavba scény, příprava všech rekvizit a kostýmů. Přetvořily jsme prostory školní tělocvičny na jeviště, aby bylo co nejvíce podobné tomu, kde budeme brzy vystupovat. Všechno již musí vypadat na jevišti jako při skutečném představení. Každá rekvizita má své místo, všichni vědí, kde mají v jakou chvíli být.

2 Hlasová výchova

Nikdy s dětmi nezačínáme zpívat bez předchozího uvolnění hlasu a dechových a hlasových cvičení. Každému nácviku dětské operky musí hlasová výchova předcházet.

Příklady hlasových cvičení

3 Návuk operky jako celku

Metodické poznámky

V tomto vyučování i ve všech následujících, které budou pro celkovou realizaci operky ještě potřebné, je nutné pracovat s operkou jako celkem. Doposud jsme ji cvičily po částech, opakovala jsem ji s dětmi po jednotlivých obrazech. Nyní jsme ji začali zkoušet vcelku s nahraným doprovodem, s mikrofony i s pohybovým a dramatickým ztvárněním. Je to nový typ práce, která pochopitelně přinášela nové otázky a problémy, kterým bylo nutné se věnovat.

V každém místě, kde vyvstane nějaký problém, je nutné operku zastavit a toto místo vysvětlit, případně znovu procvičit.

Postupně jsem odebírala plakáty s textem, aby děti zpívaly z paměti. Za ten čas, který jsem s nimi doposud nácvičku věnovala, to nebyl žádný problém, děti slova už bezpečně znaly.

Pozornost jsem věnovala i nadále jejich dramatickému projevu a pohybovému vyjádření. Čím déle nácvička trvala a jednotlivé části operky jsem s dětmi upevnila, tím si byly děti jistější a uvolněnější, jejich projev na jevišti se stával spontánnější.

Jevištní ztvárnění

Jak už jsem popsala v poznámkách v úvodu k praktické části, všechny děti jsou po celou dobu inscenace na jevišti. Každý tam má své určené místo. Musí být vytvořen dostatečný prostor pro to, aby se mohly děti po jevišti pohybovat, musíme pamatovat na místo pro tanečnice. Hlavní postavy se pohybují mezi chaloupkou a lesem.

Pokud nepoužíváme bezdrátové mikrofony, musí být bezpečně zajištěny všechny kabely. Před sborem jsou pro jeho lepší ozvučení postaveny mikrofony na stojanech. Po stranách jeviště musí být místo pro odposlechové reproduktory. Podrobněji se o technickém zázemí zmiňuji v úvodu k této části práce.

Na pozadí umístíme kulisy (světničku, chlév, zimní noční krajinu). Sbor jako vypravěč stojí na jedné straně jeviště, dvanáct měsíců sedí v lese v půlkruhu kolem ohniště na druhé straně. Uprostřed jeviště je umístěna světnička s kachlovými kamny a stolem se židlemi, ve které je macecha s Holenou. Vedle chaloupky stojí chlév, kde se Maruška stará o kravičku. Ženich stojí ve sboru, zpívá také sborové party a odtud přichází na svůj výstup do světničky. Čtyři dívky, které tanečně ztvárňují roční období, jsou také součástí sboru.

Učila jsem děti, aby byly při zpěvu vždy natočeny směrem k divákům. Zároveň jsme byli domluveni, kde budu jako dirigent já, aby na mě dobře viděly. Během představení je nutné dirigovat a stále ukazovat dětem rukou tempo a hlavně nástupy. I toto se děti musely naučit – jedním okem sledovat moji ruku, zároveň zpívat směrem k divákům a především hrát pohádku. S každou zkouškou se velmi zlepšovaly.

Před premiérou jsem s dětmi uspořádala jako veřejnou generálku představení pro jejich mladší spolužáky z první a druhé třídy a pro ostatní zaměstnance školy v improvizovaných prostorách školní tělocvičny. Děti tak měly možnost si poprvé vyzkoušet představení naostro.

16 Komentář k inscenaci dětské operky O dvanácti měsíčkách

Všechny aktivity navržené v jednotlivých metodických listech směřují k inscenaci dětské operky O dvanácti měsíčkách na jevišti. V této práci podrobně popisuji nastudování a realizaci dětské operky s dětmi 3. – 5. ročníku základní školy na základě zkušeností z mé vlastní pedagogické práce.

Děti, se kterými jsem operku nastudovala, ji v premiéře představily rodičům a obyvatelům Světlé pod Ještědem v místním kulturním domě v rámci vánoční besídky školy. Představení se setkalo s velkým ohlasem ze strany rodičů i široké veřejnosti obce. Dětem se velice povedlo. Zpívaly a hrály uvolněně, v jejich tvářích jsem viděla, jak si to užívají. Všechny strachy a trému nechaly v zákulisí a na jevišti se chovaly jako profesionálové. Byl to pro ně velký zážitek, na kterém se společně všichni podílely. Dočkaly se za své úsilí zasloužené odměny.

Po premiéře operky v kulturním domě ve Světlé pod Ještědem, jsem dostala možnost realizovat toto představení ještě několikrát. Například v Domově důchodců v Českém Dubu, kam děti svým bezprostředním projevem vnesly mnoho radosti nebo na festivalu Podještědské divadelní slavnosti v Proseči pod Ještědem, který pořádala divadelní společnost Vojan Český Dub.

Nadšení dětí z úspěšné práce a chuť do další mě posléze vedly k nastudování další dětské operky této autorské dvojice, tentokrát Šípkové Růženky.

Tato práce je sice zacílena na děti 3. – 5. ročníku, ale postupy v metodických listech lze využít i pro práci s dětmi v jiné věkové kategorii. Mohu to potvrdit vlastní zkušeností. Měla jsem během své pedagogické práce možnost tuto operku studovat také s větší skupinou dětí, která zahrnovala žáky od prvního do pátého ročníku základní školy. Je samozřejmě nutné přizpůsobovat vyučovací metody mladším žákům a mít možnost odděleného nácviku, ale pokud pedagog zvolí správné metodické postupy a vhodnou motivaci, jsou schopné to zvládnout i mladší děti. Výsledek byl velmi dobrý i s těmito dětmi jsem měla možnost operku s úspěchem inscenovat.

Obrázek 4: Inscenace dětské operky O dvanácti měsíčkách Základní školy Světlá pod Ještědem

Obrázek 5: Maruška, Holena, macecha (zleva)

Obrázek 6: Nebydlí tady náhodou dívka mého gusta (ženich)

Obrázek 7: Maruška a dvanáct měsíčků

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo vytvořit metodické listy, ve kterých jsou doporučení a náměty k nastudování a inscenaci dětské operky O dvanácti měsíčkách od autorů Zdenka Svěráka a Jaroslava Uhlíře se žáky 3. – 5. ročníku základní školy v rámci běžných vyučovacích hodin hudební výchovy. Celou tuto metodiku jsem zformulovala na základě vlastní pedagogické zkušenosti s nastudováním a realizací této operky na malotřídní základní škole ve Světlé pod Ještědem.

V teoretické části jsem se věnovala vymezení pojmu malotřídní škola a uvedení jejích specifík jako neúplně organizované základní školy. Představila jsem blíže konkrétní malotřídní základní školu ve Světlé pod Ještědem. Zabývala jsem se výukou vzdělávacího oboru hudební výchova na prvním stupni základní školy, jeho organizací a jednotlivými složkami. Vzhledem k věkové skupině, na kterou je tato práce zacílena, jsem popsala základní charakteristiku dětí mladšího školního věku, jejich kognitivní a hudební vývoj. Zaměřila jsem se na hlasovou výchovu, rozvoj intonace a rytmického cítění dětí. Vyzdvihla jsem důležitost hudebně pohybových aktivit pro rozvíjení jejich hudebních schopností a dovedností. Zvláštní kapitola je věnována operě jako specifické hudební formě, především vzhledem k dětskému divákovi. Vymezuji rozdíl mezi operou pro děti a dětskou operou a nastiňuji pojem operka. V souvislosti s hlavním tématem práce zde představuji autorskou dvojici Zdenek Svěrák a Jaroslav Uhlíř a jejich bohatou tvorbu pro děti. Podrobněji jsem se zaměřila na operky, které vytvořili s cílem, aby je děti nastudovaly a realizovaly při svých školních představeních. V závěru teoretické části se zabývám pojmem pohádka a jejím postavením v životě dětí. Uvádím okolnosti vzniku a obsah pohádky O dvanácti měsíčkách v autorské adaptaci Boženy Němcové a Karla Jaromíra Erbena.

Praktická část je složena z jednotlivých metodických listů, které postupně vedou k nastudování dětské operky O dvanácti měsíčkách. Jsou zpracovány ve formě příprav na vyučování. Každá metodika obsahuje v úvodu motivační aktivitu. Jako úvodní motivaci k celému nazkoušení operky jsem vytvořila projektový den, ve kterém se děti blíže seznámí se specifiky opery a zhlédnou operu Rusalka od Antonína Dvořáka. V metodických listech jsou pravidelně zařazena rytmická a hlasová cvičení, která rozvíjejí hudební schopnosti a dovednosti dětí a připravují je na nácvik problematických míst v operce. Dále se již

v metodikách věnuji postupnému nacvičování celé operky. Ke každé její části jsem vytvořila notové zápisy melodické linky, které slouží jako podklad pro objasnění dílčích kroků při nácvičování. Upozorňuji v nich na složité party a nabízím způsoby jejich osvojení dětmi. Součástí metodických postupů jsou také reflexe, ve kterých uvádím vlastní poznatky a zkušenosti z nácvičování s dětmi, na základě kterých nabízím vhodná doporučení. Protože vyvrcholením nastudování operky má být její inscenace na jevišti, věnuji se v praktické části také aspektům provedení operky a veškerému nutnému zázemí, které je třeba pro představení vytvořit.

Nastudování dětské operky pro mě byla velice radostná a obohacující zkušenost. Bylo pro mě povzbudivé vidět nadšení dětí a chuť do práce, která jejich třídní kolektiv velice stmelila. Jak již v práci na mnoha místech popisuji, je velmi důležité zapojit všechny děti. Není vůbec nutné vybírat si jen děti, které mají speciální hudební dovednosti. Věřím, že v každém z dětí lze vhodnou metodickou prací, zajímavou motivací a individuálním přístupem vzbudit lásku k hudbě a rozvíjet jeho hudební schopnosti a dovednosti. A tím zároveň povzbuzovat jeho sebedůvěru. Dětská opera jako hudebně dramatická jevištní forma poskytuje prostor pro každé dítě. Mohou se uplatnit nejen v rolích zpěváků, ale také výtvarníků, jevištních techniků, kostymérů, maskérů apod., a tak zúročit svá rozmanitá obdarování.

Ověřila jsem si ve své pedagogické práci, že je pro děti velmi důležitý prožitek v každé z činností, kterou dělají. A také vědomí toho, že jsou důležitou součástí dětského kolektivu a že také na nich výsledek závisí. A proto vidím zásadní význam především v samotném procesu nastudování operky, v aktivitách, které celé nastudování provázejí. Přestože je vlastní inscenace krásnou třešničkou na dortu, samotný nácvič má pro hudební vývoj dítěte ještě mnohem hlubší význam.

Ráda bych prostřednictvím své práce povzbudila hudební pedagogy k tomu, že je možné dětské opery Jaroslava Uhlíře a Zdenka Svěráka nastudovat v podmínkách běžných vyučovacích hodin hudební výchovy na základní škole. Nabízím ve své práci jednu z možností, jak výuku hudební výchovy dětem ozvláštnit a zatraktivnit. Texty Zdenka Svěráka děti velmi baví svou hravostí a humorem, zároveň v sobě mají moudrost i poučení. A hudba Jaroslava Uhlíře je velice nápaditá, zpěvná, melodie jsou snadno zapamatovatelné. Ale přesto obsahuje mnoho náročných hudebních prvků, se kterými mají děti možnost se

během nácviu hravým způsobem seznámit a osvojit si je. V tom vidím velký význam pro jejich hudební rozvoj. Velmi si vážím toho, že autoři dávají svá díla k dispozici prostřednictvím notových záznamů a nahrávek a tím přispívají ke krásným zážitkům, které děti ale i dospělí díky jejich hudbě mají.

Navíc věřím, že inscenaci dětské operky v podání svých dětí jistě velmi ocení i rodiče a škola se může také touto cestou dostat do povědomí veřejnosti. Děti mohou mít následně příležitost vystupovat se svým představením na zajímavých místech a získat tak další zajímavé zkušenosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- AŠENBRENEROVÁ, I., 2004. *Opera pro děti*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-570-X.
- AŠENBRENEROVÁ, I., 2011. *Opera ve škole*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. ISBN 978-80-7414-417-2.
- BLÁHOVÁ, K., 1996. *Uvedení do systému školní dramatiky*. Praha: IPOS. ISBN 80-7068-070-9.
- ČEŇKOVÁ, J., aj., 2006. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-095-X.
- ČERMÁKOVÁ, S., 2014. *Zdeněk Svěrák*. 3. dopl. vyd. Praha: Imagination of People. ISBN 978-80-87685-19-8.
- Česká televize: *Lidé - Jaroslav Uhlíř* [online]. [vid 3. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/lide/jaroslav-uhlir/>.
- DANIEL, L., 2010. *Metodika hudební výchovy*. 3. dopl. vyd. Ostrava: Montanex. ISBN 978-80-7225-329-6.
- Dětská opera Praha* [online]. [vid. 10. 3. 2019]. Dostupné z: <http://www.detskaopera.cz/cs/>.
- ERBEN, K. J., 2011. *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských* [online]. 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze. [vid. 9. 3. 2019]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/57/67/86/vybrane_baje_a_povesti_narodni.pdf.
- HÁNOVÁ, M. *Operky autorské dvojice J. Uhlíř + Z. Svěrák a jejich didaktické využití*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Petra Bělohávková, Ph.D.
- CHALOUPKA, O., 1989. *Setkání s českými spisovateli*. 1. vyd. Praha: Albatros.
- Internetová jazyková příručka*. [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. [vid. 10. 3. 2019]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=pomocny>.

JENČKOVÁ, E., 1999. *Hudba v současné škole VI.: Hudba a pohyb*. 1. vyd. Hradec Králové: TANDEM. ISBN 80-902662-4-X.

JENČKOVÁ, E., 2000. *Hudba v současné škole: Hudební pohádka*. Nová Paka: FTČ. ISBN 80-902808-1-1.

KIRYKOVÁ, S., 2012. *Vývojová psychologie. ESF inovace CZ1.07/2.2.00/18.0027*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická.

KOUTSKÝ, J., 2008. *Didaktika hudební výchovy na 1. stupni*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-372-9.

KOŤÁTKOVÁ, S., aj., 1998. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-756-9.

KULHÁNKOVÁ, E., 2000. *Hudebně pohybová výchova*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-437-0.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 4. přepr. a dopl. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1284-0.

MACHKOVÁ, E., 1992. *Metodika dramatické výchovy: zásobník dramatických her a improvizací*. 7. rozš. vyd. Praha: Artama. ISBN 80-7068-041-5.

MARKOVÁ, J., NOVOTNÁ, A., 2008. *Opera nás baví*. 2. vyd. Praha: Práh. ISBN 80-7252-121-7.

MATĚJČEK, Z., 2007. *Co děti nejvíc potřebují*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-272-0.

MŠMT Praha. Aktualizovaný text RVP ZV, s účinností od 1. 9. 2017. In: *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [vid. 17. 3. 2019].. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/43792/>.

NĚMCOVÁ, B., VÁHALA F., 1952. *Slovenské pohádky a pověsti*. Praha: Československý spisovatel. Knihovna klasiků.

PROKEŠ, Z., 2009. *Vybrané kapitoly z teorie hlasové výchovy*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-444-3.

RAKOVÁ, M., ŠTÍPLOVÁ, L., TICHÁ, A., 2012. *Zpíváme a tvoříme s malými dětmi*. 1. vyd. Brno: Edika. ISBN 978-80-226-0067-1.

SEDLÁK, F., VÁŇOVÁ H., 2013. *Hudební psychologie pro učitele*. 2. přepr. a rozš. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2060-2.

SYNEK, J., 2004. *Didaktika hudební výchovy I*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 80-244-0972-0.

SVĚRÁK, Z., UHLÍŘ, J., 2005. *Zažít nudu – vadí!* Praha: Universal Music. EAN 0602498755617.

SVĚRÁK, Z., UHLÍŘ, J., 2006. *Mám v hlavě myš Lenku*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment. ISBN 80-253-0320-9.

SVĚRÁK, Z., UHLÍŘ, J., 2009. *Takovej ten, s takovou tou*. Praha: Universal Music. EAN: 0602527172439.

SVĚRÁK, Z., UHLÍŘ, J., 2011. *Když je pěkné počasí*. 1. vyd. Praha: Fragment. ISBN 978-80-253-1252-0.

SVĚRÁK, Z., UHLÍŘ, J., 2015. *Zpěvník ke knize Tři bratři*. 1. vyd. Praha: Fragment. ISBN 978-80-253-2436-3.

Světlá pod Ještědem: ŠVP Škola pro děti [online]. [vid. 10. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.svetlapodjestedem.cz/skolstvi/>.

ŠIMANOVSKÝ, Z., TICHÁ, A., BUREŠOVÁ, V., 2000. *Písničky a jejich dramatizace*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-477-X.

ŠIMANOVSKÝ, Z., 2011. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální praxi i klinické praxi*. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-928-6.

TICHÁ, A., 2014. *Učíme děti zpívat: hlasová výchova pomocí her pro děti od 5 do 11 let*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0648-4.

TILLE, V., 1969. *Božena Němcová*. 9. vyd. Praha: Odeon.

TRNKOVÁ, K., KNOTOVÁ, D., CHALOUPKOVÁ, L., 2010. *Málotřídní školy v České republice*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-204-8.

UHLÍŘ, J., aj., 2016. *Operky*. Praha: Supraphon. EAN 0099925713294.

VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.

WEIGL, P., VAŠÁRYOVÁ, M., KŇAŽKO, M., 2010. *Rusalka*. Zlín: Ateliéry Bonton Zlín.

ZENKL, L., 2010. *ABC hudebních forem*. 4. vyd. Praha: Editio Bärenreiter. ISBN 978-80-86385-33-4.

Zdeněk Svěrák – písničci [online]. [vid. 7. 3. 2019]. Dostupné z: [http://zdenek-sverak.cz/o autorovi/](http://zdenek-sverak.cz/o-autorovi/).

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A: Texty k aktivitě rozstříhaná pohádka

PŘÍLOHA B: Texty k operce na plakáty

PŘÍLOHA C: Intonační schody

1. obraz

***D**o pohádky vedou vrátka, vejdemo a je tu matka, která nese nelibě, že má doma dcery dvě... Poslechněte si pohádku o krásné a hodné dívce Marušce. Rodiče jí již zemřeli a ona žije se svou nevlastní matkou a sestrou v chaloupce, kterou jim tatínek zanechal. Matka svoji vlastní dceru Holenu miluje, ale nevlastní Marušku nenávidí pro její krásu. Celé dny ji obě nutí tvrdě pracovat a nemají pro ni jediné laskavé slovo. Přesto je Maruška stále milá a poslušná, trpělivě snáší všechna příkoří a je den ode dne krásnější. Když vidí macecha svoji nehezkou Holenu, obává se, že si ji žádný ženich vedle Marušky nevybere. Od té chvíle přemýšlí, jak se Marušky zbavit.*

Jednoho lednového večera zatouží Holena po vůni fialek. Macecha neváhá a nařizuje Marušce, aby je hned přinesla, a vystrčí ji ven do mrazivé noci. Zatím do chaloupky přichází pohledný ženich, který hledá krásnou dívku. Zahlédl ji jednou u studny, když dával napít svému koni. Nebydlí tady náhodou? Macecha mu hned ukazuje svoji Holenu. Tu ale mladík nechce a odchází. Mezitím Maruška po dlouhém bloudění zahlédne na vrcholu hory světlo, nalézá tam oheň, kolem kterého sedí na kamenech dvanáct mužů, dvanáct měsíců. Leden se jí ptá, co u nich hledá a Maruška se svěří se svým trápením. Muži se nad ní slituji. Měsíc Březen mávne holí nad vatrou a na chvíli je tu jaro. Kousek země se zazelená a v trávě vykvetou fialky. Maruška si natrhá malou kytičku, pěkně poděkuje a s radostí spěchá domů. Jak jsou macecha s Holenou překvapené, když se vrátí živá a s fialkami.

*D*alší den se Holeně zachce ochutnat jahody, a tak opět obě vyženou Marušku do zimy, aby je přinesla. Zatím znovu do chaloupky přichází mladý nápadník, zda tu nenajde svou vyvolenou. Ale je tu zase jen Holena. I když ji macecha vychvaluje, mladík ji nechce a z chaloupky odchází s nepořízenou. Po bloudění v hlubokém sněhu zahlédne Maruška v lese stejné světlo jako předešlý den a u ohně dvanáct měsíců. Mužům se i nyní zželí ubohé, prokřehlé dívky a měsíc Červen mávne nad ohněm svou holí, aby přičaroval léto. V trávě se začervenají jahody, Maruška je rychle posbírání do zástěrky a vrací se domů. Jak se macecha s Holenou se diví, kde dívka jahody natrhala.

Třetího dne pošlou macecha s Holenou nešťastnou Marušku pro červená jablka. Maruška se brodí sněhem, ale už nebloudí, pospíchá rychle tam, kde předešlé dny ty milé muže našla. Ani tentokrát ji mužové neodmítnou pomoci. „Máš to doma kruté, děvče“, praví smutně Leden a pokyne měsíci Září, aby ho vystřídal a způsobil podzim. Maruška zatřese dvakrát jabloní, posbírá jablka a vrací se s nimi domů. Tam se nedočká ani poděkování, ani radosti ze svého návratu. Holena ji osočuje, proč nese jablek tak málo. Určitě je cestou snědla! Má chuť na další jablíčka, ale tentokrát si pro ně chtějí s macechou dojít samy. Teple se obléknou a vydají se do mrazivé noci. Dlouho bloudí hlubokým sněhem, až konečně zahlédnou světlo ohně a kolem něho dvanáct mužů. Nepozdraví, nepromluví na ně, ale hned se jdou k ohni ohřát. Když se Leden ptá, co by si přáli, zle mu odseknou. Jejich chování muže rozzlobí, žádají měsíc Leden, aby je potrestal. Ten přivolá velkou sněhovou bouři, ve které obě ženy zmizí.

Zatím Maruška čeká, modlí se za obě, aby se ve zdraví vrátily, ale už se jich nedočká. Obě v horách zmrzly. Maruška zůstává v chaloupce sama, má jen kousek pole a kravičku, které smutně zpívá o své samotě. Jednoho dne se ale ozve zaklepaní na dveře a do chaloupky vstoupí pohledný mládenec s radostí, že svou vysněnou nevěstu konečně našel. I Maruška přiznává, že si ho tenkrát u studny všimla a s radostí mu dává svou ruku. „To bylo to vyprávění o tom, jak se život mění, o dvanácti měsících, o lidech dobrých i zlých. O děvčátku, které znalo, radosti i lásky málo. Kolik toho zkusilo, než se mu poštěstilo“.

PŘÍLOHA B: Texty k operce na plakáty

sbor:

DO POHÁDKY VEDOU VRÁTKA, VEJDEME A JE TU MATKA,
KTERÁ NESE NELIBĚ, /: ŽE MÁ DOMA DCERY DVĚ :/.

macecha:

HOLENA JE CELÁ PO MNĚ, BUDE PANÍ V TOMTO DOMĚ,
HOLENA JE NEVLASTNÍ, SKONCOVAT JE TŘEBA S NÍ.

sbor:

SKONCOVAT JE TŘEBA S NÍ

macecha:

PŘÍPADNÝ ŽENICH DO DVEŘÍ STRČÍ ČENICH, UVIDÍ MAŘKU A ŘEKNE: JÁŘKU,
TU BYCH SI, TU BYCH SI VZAL, HOLENĚ ZBUDE JEN ŽAL.

Holena:

NESTŮJ TU, MÁŘÍ, VODA UŽ SE TI VAŘÍ, PŘINES MI KÁVU A PODOJ KRÁVU,
UDĚLEJ, CO JE TŘEBA, DOSTANEŠ SUCHÝ CHLEBA.

macecha + Holena:

SUCHÝ CHLEBA TEN JÍ STAČÍ, TEN JÍ STAČÍ, VŽDYŤ JE MLADŠÍ,
KDYŽ DOBŘE VYDRHNE SCHODY, DÁME JÍ NAPÍT I VODY.

Maruška:

KRAVIČKO, KRAVIČKO, PŘIŠLA JSEM PRO MLÍČKO,
PŘIŠLA JSEM SI POPLAKAT, NIKDO MĚ TU NEMÁ RÁD.

sbor:

PŘIŠLA SI JEN POPLAKAT, ŽE JI NIKDO NEMÁ RÁD.

Maruška:

ŘÍKÁŠ MI OČIMA, ŽE ZVÍŘE DUŠI MÁ,
ZAHŘEJ SVOJI MARUŠKU, POHLADÍM TĚ PO RŮŽKU.

sbor:

ZAHŘEJ SVOJI MARUŠKU, POHLADÍ TĚ PO RŮŽKU.

Holena:

POSLYŠ, MAŘENO, KDYŽ MÁŠ TEĎ NAVAŘENO, VLASTNĚ SE NUDÍŠ,
TAK TEDA BUDIŽ: MATIČCE SVÉ A MNĚ TĚŽ FIALENKY PŘINESEŠ!

Maruška:

DOBÍRÁTE SI MĚ? FIALKY TEĎ V ZIMĚ?

macecha + Holena:

BEZ KYTEK SE NEVRACEJ, BEZ TEBE NÁM BUDE HEJ!

sbor:

ACH VŠUDE SNĚHU JE A VÍTR BĚDUJE,

/: UKRYL SE I MĚSÍČEK, MRÁZ HO ŠTÍPAL DO LÍČEK :/.

Maruška:

/: KDYŽ JE NOC LEDNOVÁ, KAŽDÝ TVOR SE SCHOVÁ,

JEN JÁ TU BLOUDÍM SAMA, ZLÉ SRDCE MÁ SESTRA MÁ :/.

ženich:

NEBYDLÍ TADY NÁHODOU DÍVENKA MÉHO GUSTA,
CO CHODÍ S BÍLOU NÁDOBOU A MÁ TAK MILÁ ÚSTA.
SETKALI JSME SE U STUDNY, DÁVAL JSEM NAPÍT KONI,
BYLO TO PRO MĚ OSUDNÝ A STÁLE TOUŽÍM PO NI.

macecha:

TO MYSLÍTE JISTĚ DCERU TUHLE, CO MÁ OČI ČERNÉ JAKO UHLE.

ženich:

JAK SE TAK NA NI KOUKÁM, NEJSPIŠ NE, SPLETL JSEM SI ČÍSLO POPISNÉ.
SPLETL JSEM SI, SPLETL JSEM SI ČÍSLO POPISNÉ.

měsíce:

JSME ČAS, ZRAJE KLAS, PAK JE MRÁZ, JSME ČAS.
JSME ROK, PO BOKU BOK, ZASTAV KROK, JSME ROK.

Maruška:

NERADA RUŠÍM KLID VAŠÍM UŠÍM, MUŽOVÉ.
UŽ PADÁM NA ZEM, RUCI MÁM MRAZEM RŮŽOVÉ.
POSLALY SI MĚ V TAKOVÉ ZIMĚ PRO KVÍTÍ,
JINAK SE NESMÍM TAM DOMŮ KE SVÝM VRÁTITI.

Leden:

MĚSÍC TŘETÍ POMŮŽE TI.

měsíce:

MĚSÍC TŘETÍ POMŮŽE TI.

Březen:

VZHLEDEM K DOBRÉ DUŠI JEJÍ CHVILKU JARA DOPŘEJME JÍ.

měsíce:

VZHLEDEM K DOBRÉ DUŠI JEJÍ, CHVILKU JARA DOPŘEJME JÍ.

sbor:

NASTALO JARO, SAMÝ KVĚT, SKŘIVAN SE LEK A ZAČAL PĚT,
/: NEBYLO DLOUHÉ, TO MOC NE, BYLO TO JARO POMOCNÉ :/.

macecha + Holena:

A HELEME SE, ONA TY KYTKY NESE,
TO JSOU SNAD ŠPRÝMY UPROSTŘED ZIMY,
KDEPAK TO KVÍTÍ PROSTÉ, KDEPAK TO ASI ROSTE?

Maruška:

INU V LESE POD KEŘÍČKY, BLÍZKO NAŠÍ MĚLKÉ ŘÍČKY.

macecha:

KDYŽ JE TAK CHYTRÁ, MOHLA BY TŘEBA ZÍTRA PÁR JAHOD LESNÍCH,
I KDYŽ JE TEĎ SNÍH, PRO NÁS DVĚ NATRHATI.

Holena:

NO TO JE NÁPAD, MÁTI.

Maruška:

DOBÍRÁTE SI MĚ? JAHODY TEĎ V ZIMĚ?

macecha + Holena:

BEZ JAHOD SE NEVRACEJ, BEZ TEBE NÁM BUDE HEJ!

sbor:

ACH VŠUDE SNĚHU JE A VÍTR BĚDUJE,
/: CESTIČKY ZASYPÁVÁ, KTERÁ JE ASI PRAVÁ :/?

Maruška:

KDYŽ DEN JE LEDNOVÝ, KAŽDÝ TVOR SI HOVÍ,
/: JEN JÁ TU BLOUDÍM SAMA, ZLÉ SRDCE MÁ MATKA MÁ :/.

ženich:

NEBYDLÍ TADY NÁHODOU DÍVENKA MÉHO GUSTA,
CO CHODÍ S BÍLOU NÁDOBOU A MÁ TAK MILÁ ÚSTA.
SETKALI JSME SE U STUDNY, DÁVAL JSEM NAPÍT KONI,
BYLO TO PRO MĚ OSUDNÝ A STÁLE TOUŽÍM PO NI.

macecha:

TO MYSLÍTE JISTĚ DCERU MOJI, PERE, ŠIJE, VAŘÍ, TAKY DOJÍ.

ženich:

JAK SE TAK NA NI KOUKÁM, NEJSPIŠ NE, SPLETL JSEM SI ČÍSLO POPISNÉ.
SPLETL JSEM SI, SPLETL JSEM SI ČÍSLO POPISNÉ.

měsíce:

JSME ČAS, ZRAJE KLAS, PAK JE MRÁZ.
JSME ČAS, KAM JDEŠ, CO ZAS CHCEŠ, OSOBO, TAK MLUV!

Maruška:

STRÝČKOVÉ ZLATÍ, MÁM NATRHATI NA STRÁNI
JAHODU SLADKOU, TO MĚ PŘED MATKOU ZACHRÁNÍ.

sbor:

STRÝČKOVÉ ZLATÍ, MÁ NATRHATI NA STRÁNI
JAHODU SLADKOU, TO JI PŘED MATKOU ZACHRÁNÍ.

Leden:

TĚŽKO SE JÍ DOMA ŽIJE, BRATŘE ČERVNE, CHOP SE KYJE.

měsíce:

TĚŽKO SE JÍ DOMA ŽIJE, BRATŘE ČERVNE, CHOP SE KYJE.

Červen:

VZHLEDEM K DOBRÉ DUŠI JEJÍ TROCHU LÉTA DOPŘEJME JÍ.

měsíce:

VZHLEDEM K DOBRÉ DUŠI JEJÍ TROCHU LÉTA DOPŘEJME JÍ.

sbor:

NASTALO LÉTO NA STRÁNI A CVRČEK SPUSTIL CVRKÁNÍ,
/: NEBYLO DLOUHÉ, TO MOC NE, BYLO TO LÉTO POMOCNÉ :/.

macecha + Holena:

A HELEME SE, ONA JAHODY NESE UPROSTŘED ZIMY, TO JSOU SNAD ŠPRÝMY.

Holena:

KDEPAKS JE OBJEVILA, SESTRÍČKO MOJE MILÁ?

Maruška:

POD ZÁVĚJÍ, POD ZÁVĚJÍ, JEŠTĚ SE MI RUCE CHVĚJÍ.

macecha:

KDYŽ JE TAK CHYTRÁ, MOHLA BY TŘEBA ZÍTRA,
TA NAŠE ŽABKA, NATRHAT JABKA. ČERVENÁ, PĚKNĚ ZRALÁ.

Holena:

JÁ BYCH SI TAKY DALA!

Maruška:

DOBÍRÁTE SI MĚ? JABLÍČKA TEĎ V ZIMĚ?

macecha + Holena:

BEZ JABLEK SE NEVRACEJ, BEZ TEBE NÁM BUDE HEJ!

měsíce:

JSME ČAS, VEM TO ĎAS, JE TU ZAS U NÁS.

COPAK MÁ ZA ÚKOL, KDYŽ ZIMA JE VŮKOL?

Maruška:

SESTRA MÁ A MATKA MAJÍ CHUŤ NA JABKA.

Leden:

MÁŠ TO DOMA KRUTÉ ZŘEJMĚ, BRATŘE ZÁŘÍ, VYSTRÍDEJ MĚ.

sbor:

NASTALO ZÁŘÍ V ÚDOLÍ, PRVNĚÁCI VYŠLI DO ŠKOLY,

/: NEBYLO DLOUHÉ, TO MOC NE, BYLO TO ZÁŘÍ POMOCNÉ :/.

macecha + Holena:

A HELEME SE, MÁŇA JABKA NESE. COŽE TAK MÁLO? JAK SE TO STALO?

Holena:

ŽE TYS JE SNĚDLA SAMA SE VŠEMA JADÝRKAMA!

Maruška:

ZÁŘÍ BYLO JENOM CHVÍLI, RUCE MÉ TO NESTAČILY.

Holena:

MÁ DRAHÁ MAMI, PŮJDEM NA JABKA SAMY. SRDCE MI BUŠÍ, VEZMEM SI NŮŠI.

macecha + Holena:

JSOU SLADKÁ, JSOU JAKO MED. VYRAZÍME RADŠI HNED!

sbor:

A VŠUDE SNĚHU JE A VÍTR BĚDUJE,

/: NIKDO SE NEVYDÁ VEN, KROMĚ TĚCH NEMOUDRÝCH ŽEN :/.

měsíce:

UŽ JDOU, JSOU DIVNÉ, VĚKOVĚ ROZDÍLNÉ.

KAMPAK, OSOBY, V TOMTO OBDOBÍ?

macecha + Holena:

STAREJTE SE O SVÉ VĚCI, USMOLENÍ STAŘÍ DĚDCI,

STAREJTE SE O SEBE, AŽ VÁS HUBA NEZEBE!

měsíce:

SRDCE CHLADNÁ, ÚCTA ŽÁDNÁ.

BRATŘE LEDNE, AŽ SE ZVEDNE BOUŘE STRAŠNÁ, SNĚHU MRAČNA!

JSME ČAS, JSME ROK, ANI KROK!

Maruška:

KRAVIČKO, KRAVIČKO, PŘIŠLA JSEM PRO MLÍČKO,
UŽ JSME TU JEN JÁ A TY, POTĚŠENÍ STRAKATÝ.
RODINA KYSELÁ NĚKAM MI ZMIZELA,
/: UŽ MÁŠ JENOM MARUŠKU, CO TĚ HLADÍ PO RŮŽKU :/.
JEMINE – ŽE BY NE?

ženich:

NEBYDLÍ TADY NÁHODOU DÍVENKA MÉHO GUSTA,
CO CHODÍ S BÍLOU NÁDOBOU A MÁ TAK MILÁ ÚSTA?

Maruška:

BYDLÍ, BYDLÍ, BYDLÍ, BYDLÍ!

ženich:

JSEM CHUDÝ A PRACOVITÝ, TAKOVÁ JSI MYSLÍM I TY,
CO TO DOHROMADY DÁT, KDYŽ TĚ MÁM TAK DLOUHO RÁD,
KDYŽ TĚ MÁM TAK DLOUHO RÁD?

Maruška:

JÁ JSEM SI VÁS TAKY VŠIMLA, KDYŽ JSTE VEDL TOHO ŠIMLA,
JESTLI NEMÁTE S KÝM BÝT, MOHLI BYCHOM SPOLU ŽÍT,
MOHLI BYCHOM SPOLU ŽÍT.

sbor:

TO BYLO TO VYPRÁVĚNÍ O TOM, JAK SE ŽIVOT MĚNÍ,
O DVANÁCTI MĚSÍCÍCH, O LIDECH DOBRÝCH I ZLÝCH,
O LIDECH DOBRÝCH I ZLÝCH.
O DĚVČÁTKU, KTERÉ ZNALO RADOSTI A LÁSKY MÁLO,
KOLIK TOHO ZKUSILO, NEŽ SE MU POŠTĚSTILO,
NEŽ SE MU POŠTĚSTILO.

PŘÍLOHA C: Intonační schody

